Ш.Чоймаа, Д.Баттогтох, Б.Лхагважав

ҮНДЭСНИЙ БИЧИГ
IX

Ерөнхий боловсролын 12 жилийн сургуулийн
9 дүгээр ангийн сурах бичиг

Боловсрол, Соёл, Шинжлэх Ухаан, Спортын Яамны
зөвшөөрлөөр хэвлэв.

Хоёр дахь хэвлэл

СУРГУУЛИЙН НОМЫН САНД ОЛГОВ.
БОРЛУУЛАХЫГ ХОРИГЛОНО.

Улаанбаатар хот
2019 он

ННА 74.2
ДАА 373
Ү-825

Үндэсний бичиг IX: Ерөнхий боловсролын 12 жилийн сургуулийн 9 дүгээр ангийн сурах бичиг. /Ш.Чоймаа нар; Ред. А.Цог-Очир - УБ.2017. - 148х./

Азийн Хөгжлийн Банкны “Эдийн засгийн хүндрэлийн үед боловсролын чанар, хүртээмжийг сайжруулах төсөл”-ийн хүрээнд хэвлүүлэв.

Энэхүү сурах бичиг нь "Монгол Улсын Зохиогчийн эрх болон түүнд хамаарах эрхийн тухай" хуулиар хамгаалагдсан бөгөөд Боловсрол, Соёл, Шинжлэх Ухаан, Спортын Яамнаас бичгээр авсан зөвшөөрлөөс бусад тохиолдолд цахим болон хэвлэмэл хэлбэрээр бүтнээр эсхүл хэсэгчлэн хувилах, хэвлэх, аливаа хэлбэрээр мэдээллийн санд оруулахыг хориглоно.

Сурах бичгийн талаарх санал, хүсэлтээ textbook@mecs.gov.mn хаягаар ирүүлнэ үү.

© Боловсрол, Соёл, Шинжлэх Ухаан, Спортын Яам

ISBN 978-99978-61-14-6

БИД ЮУ МЭДЭЖ, ЯМАР ЧАДВАР ЭЗЭМШИХ ВЭ?

- Бичмэл болон дармал эхийг харьцуулан уншиж сурах
- Бийрийн бичвэрийг дармал бичвэртэй харьцуулан уншиж сурах
- Монгол хэлний үг бүтэх ёсыг ухаарч, шинэ үг бүтээх мэдлэг чадвартай болох
- Монгол хэлний түүхэн хөгжлийн онцлогийг ухаарч ойлгох
- Янз бүрийн тигээр бичсэн эхийг зөв, хурдан уншиж ойлгох
- Төрөлжсөн эхүүдийн агуулгыг уншиж ойлгох, ойлгосноо илэрхийлэх
- Эхээс ухаарч ойлгосон зүйлээ оновчтой илэрхийлж сурах, эхийн гол санааг дэлгэрүүлэх, дүгнэн ярилцах
- Үндэсний бичгээр бичсэн эхийг хурааж, дэлгэрүүлж, тонгоргож хувирган найруулж бичиж сурах
- Үндэсний бичгээр эх зохион найруулж, санаа бодлоо оновчтой илэрхийлж сурах
- Кирил бичгээр бичсэн эх, өгүүлбэрийг үндэсний бичгээр зөв буулган бичих чадвартай болох
- Зүйр цэцэн үг, холбоо, хоршоо үг, хэлц хэллэгийн утгыг зөв ухаарч, зөв хэрэглэж сурах
- Эхийн агуулга, дасгал ажил, сургаал үгсээс монгол ёс заншил, уламжлалаа мэдэж авч, мэндлэх хүндлэх, энэрэн хайрлах, эх орон, нутаг ус, өв соёлоо шүтэн дээдлэх ёс тэргүүтнээс суралцах
- Үг хувилгах нөхцөлүүдийг зөв холбон бичих чадвараа бататгах
- Орчин цагийн монгол хэлний урт, хос эгшгийг үндэсний бичгээр бичих мэдлэгээ бататгаж, зөв хэрэглэж сурах
- Нэр, үйл үг бүтээх дагаврыг үгийн язгуур, үндсэнд зөв залган бичих чадвар эзэмших
- Сурах бичгийн эхэд орсон үүсмэл үгсийн язгуур, үндсийг нүдлэн тогтоож, зөв бичиж сурах
- Уламжлалт бичлэгтэй үг, харь хэлний үг, дуудлага адил боловч бичлэг нь өөр үгсийг нүдлэн тогтоож, зөв бичиж чаддаг болох
- Бүлэг сэдвийн дараах сорил, даалгаврыг гүйцэтгэж, эзэмшсэн мэдлэг, чадварын түвшин, ахиц дэвшлээ өөрөө үнэлэх арга барилд суралцах

ТАНИХ ТЭМДЭГ:

Д	Дасгал
	Энэ үү? Тэр үү?
	Туслах уу?
	Нүдлэн тогтоох
	Хариу

Монгол морьд

Монгол морьдыг
хурдан морьдоор
хөөцөлдөцгөөе.
Монгол морьдыг
хурдан морьдоор
хөөцөлдөцгөөе.
Монгол морьдыг
хурдан морьдоор
хөөцөлдөцгөөе.

Монгол хүн

Монгол хүн
морьтой
Монгол хүн
морьтой
Монгол хүн
морьтой
Монгол хүн
морьтой

ЦАГААР ТӨГСГӨХ НӨХЦӨЛИЙН БАТАТГАЛ

Д 1 **Дараах нөхцөлүүдийг хувилгагч, эс хувилгагчаар нь ангилж бичээд, - үйл үндсүүдийг хувилгаарай.**

Д 2 **Цагаар төгсгөх - - нөхцөлийг залгахад холбох эгшиг авах хэсгийг олоорой.**

а. б. в.

Д 3 **- хэмээх үйл үндсийг зөв хувилгасан хэсгийг олоорой.**

а. б. в.

Д 4 **Бүгд эс хувилгагч нөхцөлтэй хэсгийг олоорой.**

а. б. в. г.

Д 5 **Үйл үндсийг нөхцөлөөр хувилгаж бичээрэй. Аль нь цагаар төгсгөх нөхцөлтэй хэсэг вэ?**

а.

б.

Д 6 **А. Дараах үйл үгсийг үндэсний бичгээр бичээд, төгсгөлөөр нь зүйлчлэн ангилаарай. Үлгэрлэвэл: «а» эгшгээр төгссөн үйл үндэс: - , - , - «д» дэвсгэр үсгээр төгссөн үйл үндэс: - , - гэх мэт.**

Б. Эгшиг ба дэвсгэр үсгээр төгссөн нэг нэг үгийг сонгож, цагаар төгсгөх нөхцөлөөр хувилгаарай.

хар-	хэл-	бич-	харь-	ярь-	сэд-	сана-
ор-	бод-	нөх-	бүт-	үз-	нис-	сур-
бол-	ол-	гар-	хүр-	бос-	унш-	буд-
ав-	бэлд-	өг-	суна-	од-	чинэ-	зур-

БИЕЭР ТӨГСГӨХ НӨХЦӨЛИЙН БАТАТГАЛ

Д 1 **«өг-» хэмээх үгийг зөв хувилгасан хэсгийг олоорой.**

а. [illegible]
б. [illegible]
в. [illegible]

Д 2 **«хөв-» хэмээх үгийг зөв хувилгасан хэсгийг олоорой.**

а. [illegible]
б. [illegible]
в. [illegible]

Д 3 **Үйл үндсүүдийг биеэр төгсгөх нөхцөлөөр хувилгаарай.**

[illegible]
[illegible]
[illegible]

ЦАГААР ТОДОТГОН ХОЛБОХ НӨХЦӨЛИЙН БАТАТГАЛ

Д 1 **Дараах нөхцөлүүдийг хувилгагч, эс хувилгагчаар нь ангилж бичээд, [illegible] – үйл үндсүүдийг хувилгаарай.**

Д 2 **Цагаар тодотгон холбох нөхцөлөөр зөв хувилгасан хэсгийг олж, дүрмийг тайлбарлаарай.**

Д 3 **Цэгийн оронд цагаар тодотгон холбох нөхцөлийг нөхөж, зүйр цэцэн үгийг гүйцээн бичээрэй.**

Д 4 **Эгшиг ба дэвсгэр үсгээр төгссөн үйл үндсийг сайтар нүдлээд, тодруулсан үгсийг цагаар тодотгон холбох нөхцөлөөр хувилгаж, дүрмийг тайлбарлаарай.**

НӨХЦӨЛДҮҮЛЭН ХОЛБОХ НӨХЦӨЛИЙН БАТАТГАЛ

Д 1 **«Цаасан шувуу» сургаал зохиолын хэсгийг уншаад, - ᡳᡴᡳ «-басу/-бэсү» нөхцөлтэй үйл үгийг - ᡳᡴᡳ «-бал/-бэл» хэлбэрээр сольж хуулан бичээрэй.**

«Цаасан шувуу» сургаал

Нэгэн цагт нэгэн хүн цаасан шувуу
хийжээ. Тэр шувуу ямар ч
хөдлөхгүй, ямар ч дуу гаргахгүй
байсан ба хүн ямар ч
хөдлөхгүй, ямар ч дуу
гаргахгүй байсан ба
шувуу ямар ч
хөдлөхгүй, ямар ч
дуу гаргахгүй
байсан ба
хүн
шувуу
хоёр
ямар ч
хөдлөхгүй,
ямар ч
дуу

ХЭВ, БАЙДЛЫН ДАГАВРЫН БАТАТГАЛ

Д 1 **Дараах нөхцөлүүдийг хувилгагч, эс хувилгагчаар нь ангилж бичээрэй.**

Д 2 **Эхийг уншаад, даалгаврыг гүйцэтгээрэй.**

а. Доорх үгсээс эхэд буй хэвийн дагавартай үгсийг ялгаж бичээд, бүтцээр задалж, дүрмийг тайлбарлаарай.

б. Дээрх эхэд онцолсон үгсийн үндсийг «үйл язгуур + хэвийн дагавар + байдлын дагавар + цагаар тодотгон холбох нөхцөл» загвараар задлан бичээрэй.

в. «дасга-, сонсго-» гэсэн үгсийг бүтцээр задалж, дүрмийг тайлбарлаарай.

Д 3 **Хэв, байдлын дагаврыг зөв залгасан хэсгийг олоорой.**

Д 1 **Эхийг уншаад, үйлийн нөхцөл, хэвийн дагаврыг зөв дагуулж, үндэсний бичгээр бичээрэй.**

Эхийг уншаад, үйлийн нөхцөл, хэвийн дагаврыг зөв дагуулж, үндэсний бичгээр бичээрэй.

Эхийг уншаад, үйлийн нөхцөл, хэвийн дагаврыг зөв дагуулж, үндэсний бичгээр бичээрэй.

Эхийг уншаад, үйлийн нөхцөл, хэвийн дагаврыг зөв дагуулж, үндэсний бичгээр бичээрэй.

а. «Үйл язгуур + хэвийн дагавар + цагаар тодотгон холбох нөхцөл» гэсэн бүтэцтэй үгсийг олж, «үйл язгуур + байдал + цагаар төгсгөх нөхцөл» гэсэн бүтцээр сольж хувилгаарай.

б. Эхээс эгшиг, дэвсгэр үсгээр төгссөн нэг нэг үйл үгийг сонгож, биеэр төгсгөх нөхцөлөөр хувилгаарай.

Д 2 Үйлээс нэр үг бүтээх -᠊᠊᠊

Д 5 **«Гал тахих ёс»-ны хэсгийг тод уншаарай. Өнгөөр ялгасан үгийг дэвтэртээ бичиж, цээжлээрэй.**

Д 6 **Цэгийн оронд тохирох үгийг нөхөж, зүйр үгийг гүйцээн бичээрэй. Үгс нь:** тэмээ, газар, орой, муухай, тэнгэр, янгиа, шил, хүүхэн

Д 7 **Монголчууд тэнгэр дуугарахад сүүн цацал өргөн, гэр хотоо тойрч, шившлэг дуудлага хэлдэг заншилтай. Шившлэгийг яруу тод уншаарай.**

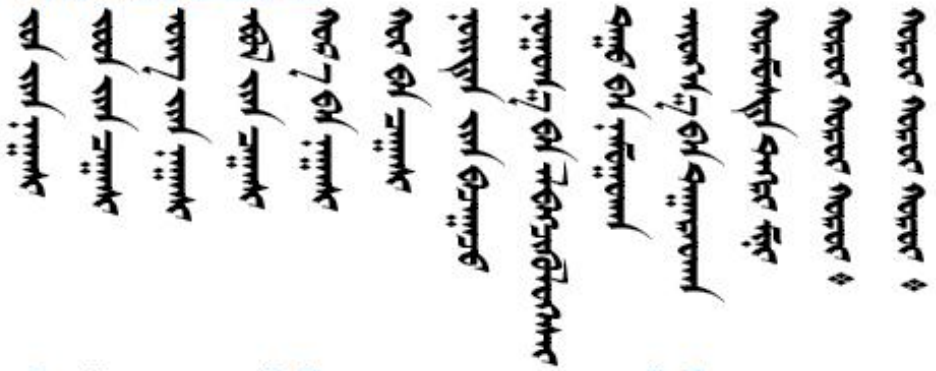

Д 8 **Эхийг үндэсний бичгээр зөв хичээнгүй буулгаж, оньсогыг таагаарай.**

Гурван хөх

Уудам талын тэнгэр нэг хөх
Унтрах галын дөл нэг хөх
Урсах голын ус нэг хөх

Тэр юу вэ?

Хөх торгонд хүрч болдоггүй
Хар торгонд халдаж болдоггүй
(.....)

Гурван баян

Тэнгэр одоор баян
Газар үндсээр баян
Далай усаар баян

Хааны хар азарга янцгаахад
Далантайн далан гүү унагалах
(.....)

Д 9 **«Тэнгэр заяат монгол хүмүүн» өгүүллээс буулгасан хичээнгүй бичлэгийг дуурайлган бичээрэй.**

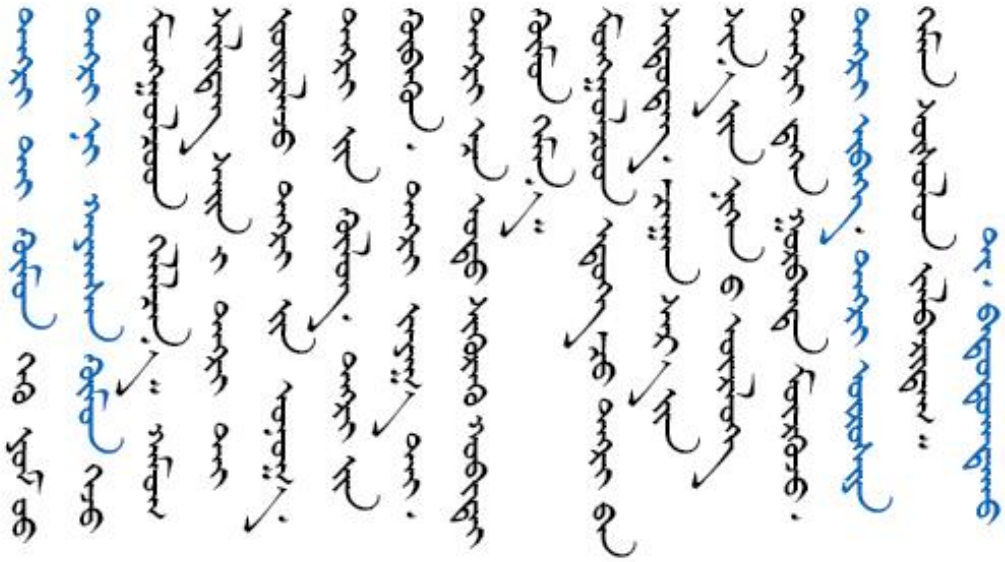

Д 10 **Оньсогыг үндэсний бичгээр зөв хичээнгүй буулгаж, таагаарай.**

Ээжийн урласан хивсийг эвхэж болохгүй
Аавын хийсэн сумыг тоолж болохгүй
(.....)

Хагарч үзээгүй хас толь
Эмтэрч үзээгүй эрдэнийн толь
(.....)

Д 11 **Үйл үг бүтээх –ᠷᠠᠬᠢ «-р» дагавар нь ямар ямар утга бүтээдгийг уншиж ойлгоод, жишээ үгсийг тохирох утгад харгуулаарай.**

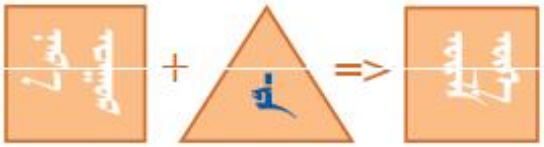

а.

б.

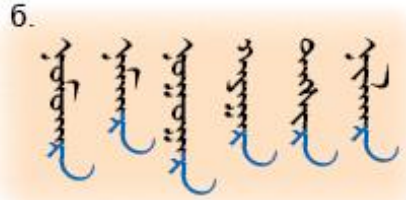

в.

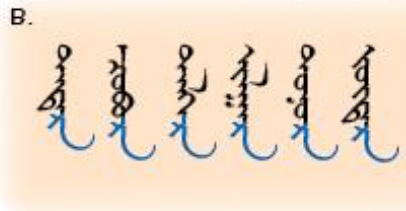

Д 12 **Дараах холбоо үгсийг үндэсний бичгээр бичээд, –ᠷᠠᠬᠢ «-р» дагавраар бүтсэн үгсийг бүтцээр задалж ярилцаарай.**

тэнгэр дуугарах	тэнгэр хаяарах	тэнгэр гийх	тэнгэр зохирох
тэнгэр онгойх	тэнгэр цэлмэх	тэнгэр дулаарах	тэнгэр муухайрах
тэнгэр ниргэх	тэнгэр арилах	тэнгэр хүйтрэх	тэнгэр хуйсганах
тэнгэр сэвхтэх	тэнгэр бүрхэх	тэнгэр задрах	

Хэрхэн бичих вэ?

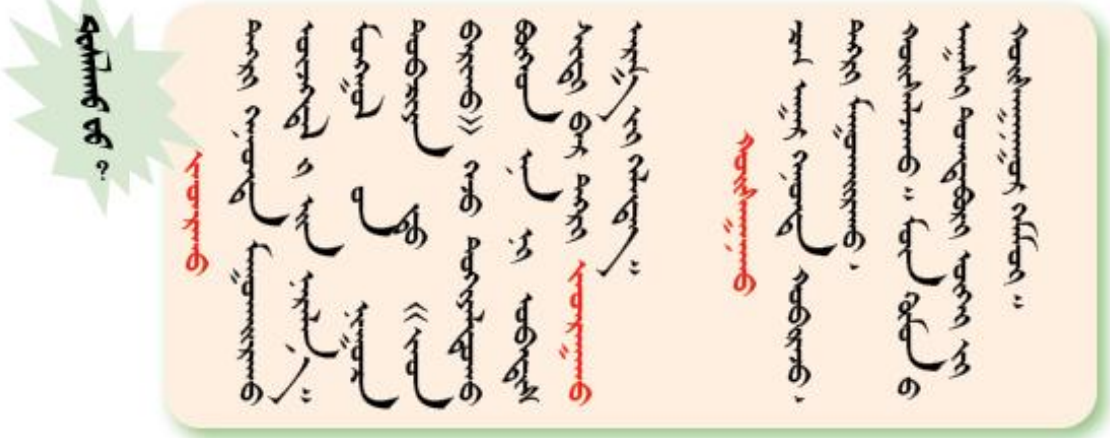

Д 13 **Бодъё, сэтгэе.**

Д 14 **Жишээг сайн ажиглаад, оньсогыг таагаарай. Өөрсдөө үндэсний бичгийн үг, үсгийн оньсого зохиож үзээрэй.**

Д 15 **Хил, хязгаар, хөрөө, хутга, хядах, хялгас, хянгар, хясаа, хянга, хяр, хяргах, хясах, хяхах гэсэн үгсийн бичлэгийг ажиглаад, ямар шинжээрээ ижил байгааг ярилцаарай.**

Д 16 **Хэлц үгсийг уншаад, дүйх утгыг нь бичээрэй. Утга нь:** олон ааштай, ихэд сайшаах, аз хийморьгүй, аз таарах, азтай байх, эрс ялгаатай, өндөр болох, хүчтэй шороон шуурга шуурах, нас барах, үнэ ихэд өсөх.

Ажиллах загвар нь: [illegible] – [illegible]

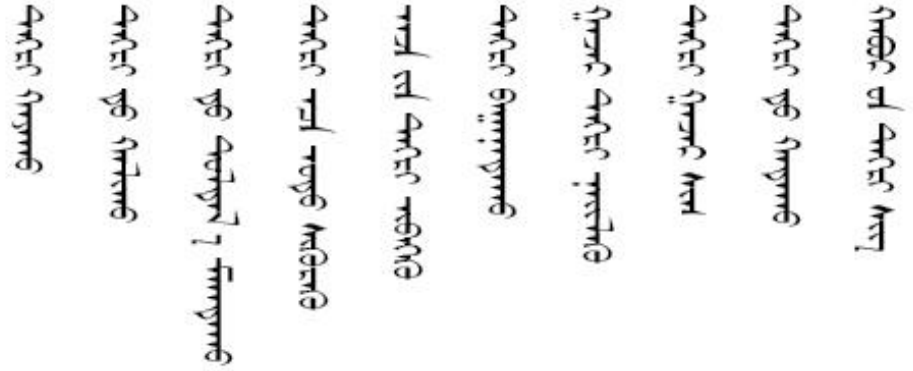

Д 17 **Цэгийн оронд тохирох тийн ялгалын нөхцөлийг нөхөж, холбоо үг бүтээж бичээрэй.**

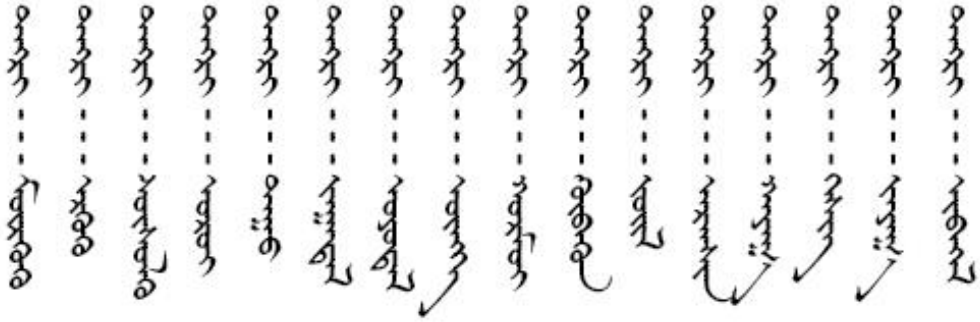

Д 18 **«Би хаана төрөө вэ» шүлгийн галиглан буулгасан хэсгийг үндэсний бичгээр бичээрэй.**

Хөхэ мангхан тнгри-йи эзэнгнэнгхэн төрүл-э би
Хөмүсхэн саран-у айалаху алус-ун алус тогуриг-ту
Хола-йин хойар одон-у тохийаху бичихан чилүгэн-дү
Хойар нидүн-ү үжүгүр-тү цэнгхэрлэхү тэдүи тэртэгэ-дү
Хөхэ мангхан тнгри-йи эзэнгнэнгхэн төрүл-э би /Б.Явуухулан/

Д 19 **«Мөнх тэнгэр» хэмээх үгийн хичээнгүй, дармал, хулсан үзэг, таталган, сонгодог, бийр, эвхмэл, угалзан хэлбэрийг дуурайлган бичиж сураарай.**

Д 20 **Равжаагийн «Хиргүй тунгалаг» шүлгийг уншаад «тэнгэр, огторгуй, нар, сар» гэсэн үгсэд тодотгол бичээрэй. Үлгэрлэвэл: хөх тэнгэр, цэлмэг тэнгэр, бүрхэг тэнгэр гэх мэт. Шүлгийн утга санааг нэг өгүүлбэрт хураан бичээрэй.**

Д 21 **«Хэзээд» гэдэг үгийн бүтцийг ажиглаад, дараах үгсэд − ᡩᡳ «-д» дагавар залгаж бичээрэй.**

Д 22 **Өгүүлбэрийг үндэсний бичгээр хичээнгүй сайхан бичээрэй.**

Монгол хүний нуруунд үүлэн зайцын тэнгэр мэт хөх толбо буй нь чи тэнгэрээс заяат хэмээсэн тэнгэр эцгийн тамга гэнэ. /П.Бадарч/

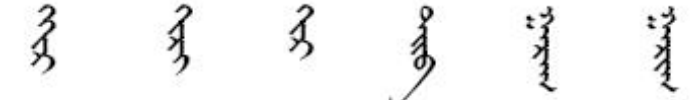

хир буртаг | хир хэмжээ | хир хорхой | тив | гараг эрхэс | гариг нохойн ялгадас

Д 23 **Эхийг уншаад, утга агуулгыг «Монголын нууц товчоон»-оос дэлгэрүүлэн ярилцаж, дараах даалгаврыг хийгээрэй.**

а. «Эцэг тэнгэр» сэдвээр 40-50 үгтэй эх зохиож бичээрэй.
б. Эмээ өвөө, ээж аавынхаа хэлдэг тэнгэртэй холбоо бүхий залбирал үгийг тэмдэглэн бичиж ирээд, хэлэлцээрэй.
в. «Эрхт мөнх хөх тэнгэртээ мөргөе» хэмээх залбирлыг хичээнгүй сайхан бичээрэй.

Д 24 **Үйлээс нэр үг бүтээх – ᠯᠠ «-л» дагаврыг дэвсгэр үсгээр төгссөн үгэнд залгавал холбох эгшиг жийрэглэнэ. Загварыг сайтар ажиглаад, өмнөх эхээс «-л» дагавартай 7 үг байгааг олоорой.**

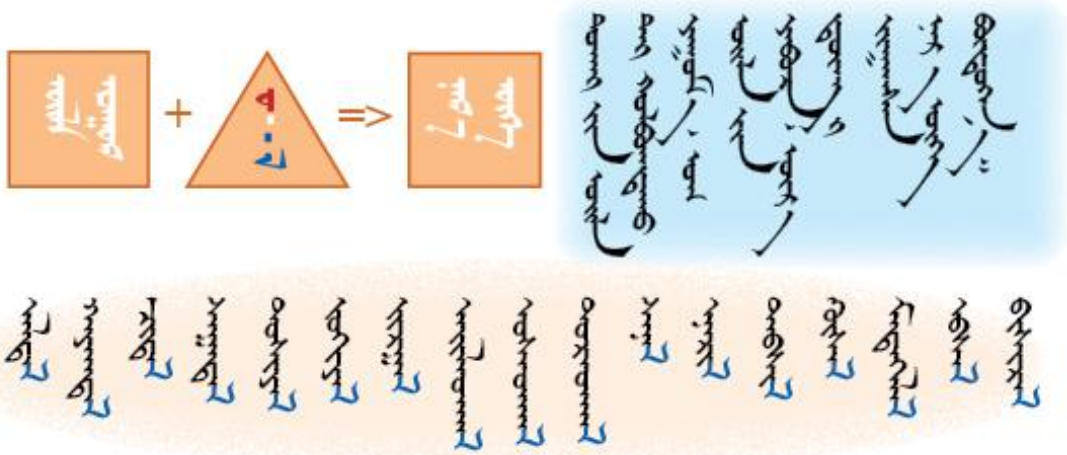

Д 25 **Үйлээс нэр үг бүтээх – ᠯᠠ «-л» дагавар залгаж бүтсэн үгсийн кирил, үндэсний бичгийн зөв бичих онцлогийг харьцуулан ажиглаад, ялгааг нь ярилцаарай. Ямар үндсийг өнгөөр ялган тэмдэглэсэн байна вэ?**

ивээ+л=ивээл

өршөө+л=өршөөл

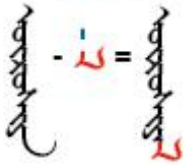

бишир+л=бишрэл

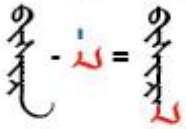

итгэ+л=итгэл

үнэмш+л=үнэмшил

мөргө+л=мөргөл

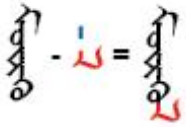

Д 26 **«Хүн, дэлхий хоёр» шүлгийн хулсан үзэг, таталган бичсэн хэлбэрийг харьцуулан уншаад тодруулсан үгийг бүтцээр нь задлаарай.**

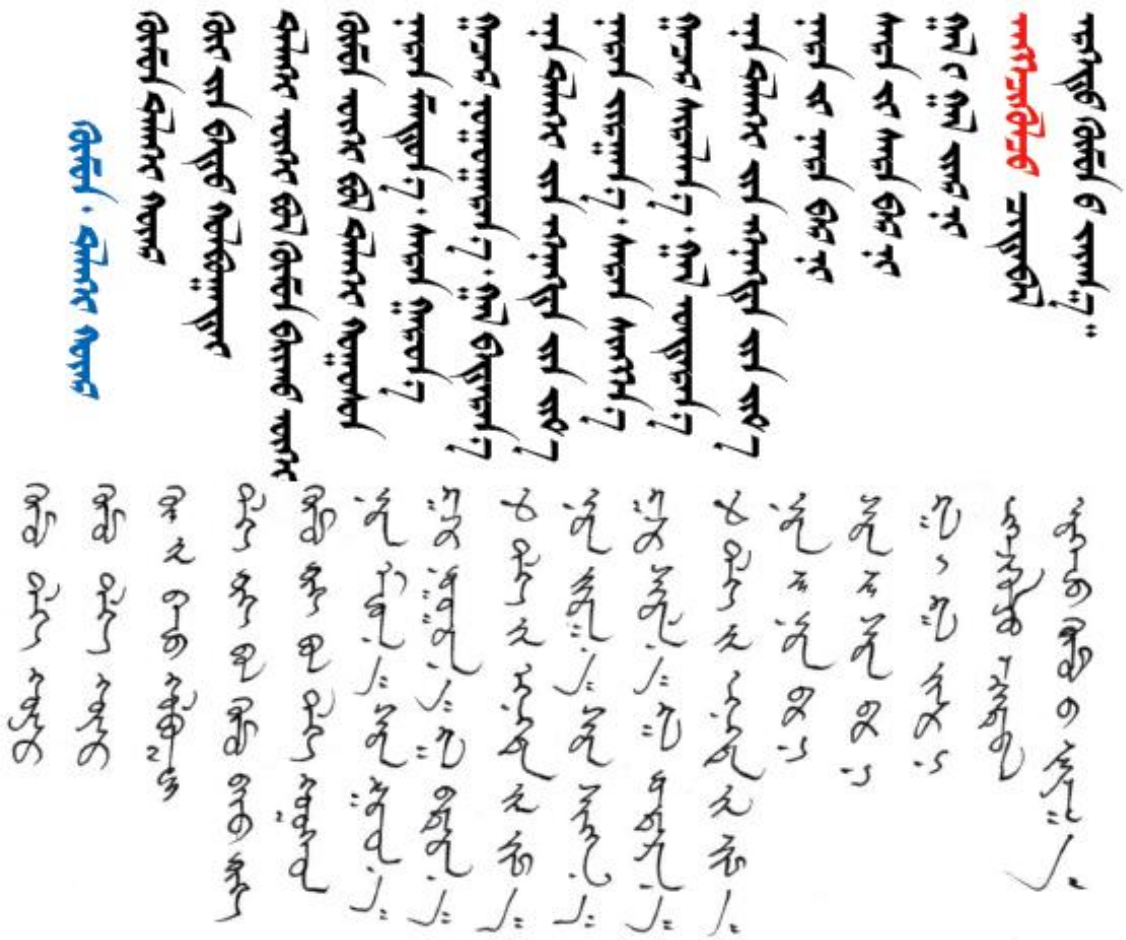

Д 27 **Нэр үгээс үйл үг бүтээдэг – ᠯᠠ «-ла(-лэ)» нь бүтээлч идэвхтэй дагавар юм. Загварыг ажиглаад, жишээ үгсийг гүйцээж бичээрэй.**

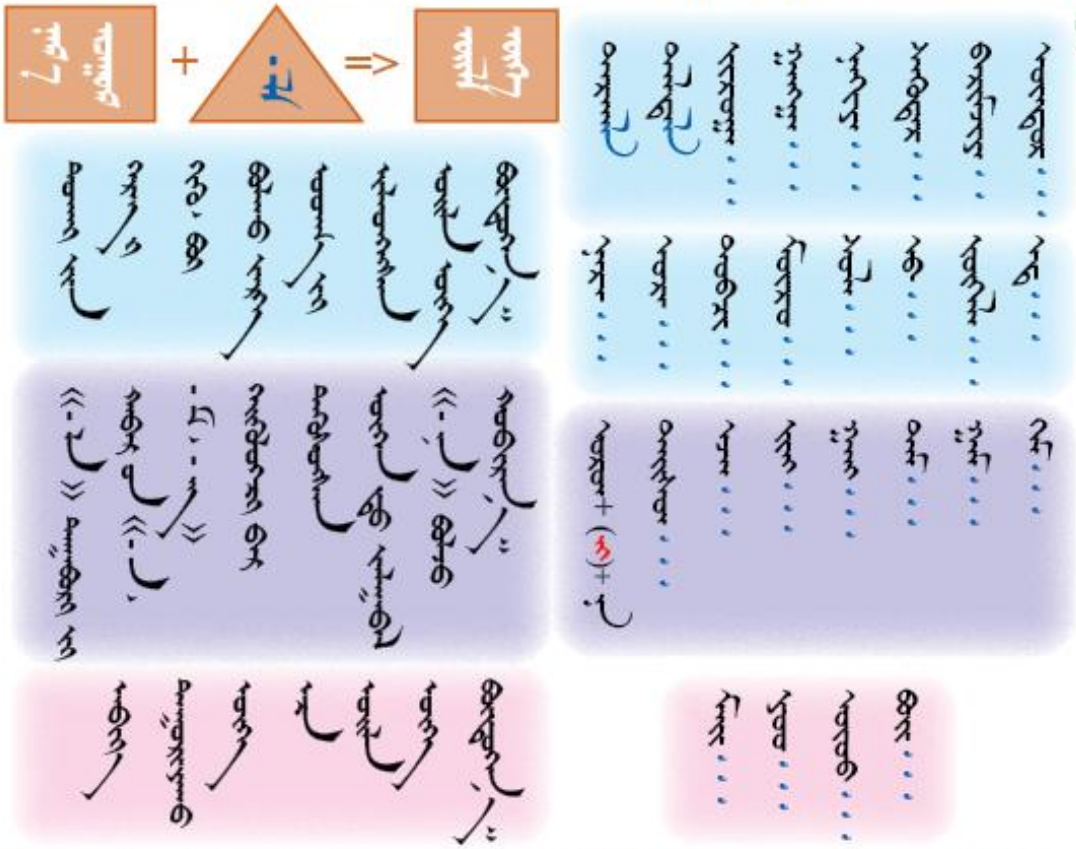

Д 28 **Үгийг бүтцээр задалж, тайлбарлахдаа дараах санамжийг ашиглаарай.**

Дараах гурван бүлэг үгсэд «-л» дагаврыг залган бичээрэй. Үндэсний бичгээр ямагт ардаа эгшигтэй бичдэг «-ла(-лэ)» дагаврыг кирил үсгээр хэрхэн бичихийг сайн анхаарч, дүрмийг харьцуулан дүгнээрэй.

9+л = эл	э+л = шууд	7+л = лэ
бүс + л = бүсэл	андгай + л = андгайл	тангараг + л = тангарагла
хүнд + л = хүндэл	илэрхий + л = илэрхийл	хэрэг + л = хэрэглэ

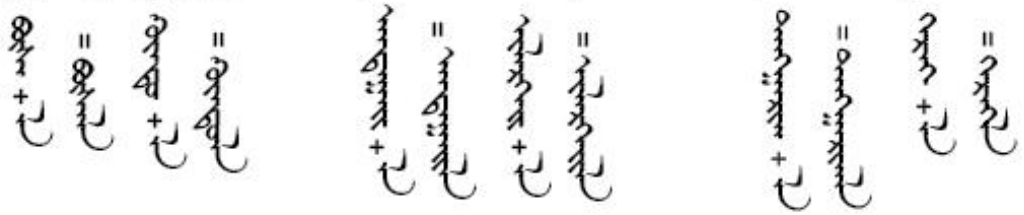

Д 29 **Дараах нэр үндсэнд үйл үг бүтээх – ᠯᠠ «-ла/-лэ» дагавар залгаж, үндэсний бичгээр бичээрэй.**

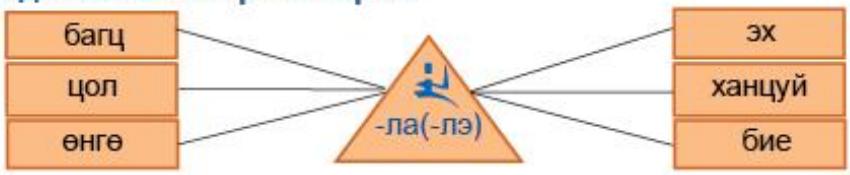

Д 30 **Эхийг уншаад, даалгаврыг хийгээрэй.**

а. Эхэд гарчиг оноож, тийнхүү оноосны учрыг ярилцаарай.

б. Эхээс газар усны хамаатай нэр үгийг түүж, төрөл утгат үгийг нэмж бичээрэй. Жишээ нь: гол, мөрөн, булаг, шанд, горхи гэх мэт.

в. Эхэд орсон хайрла-, эрхэл-, бузарла-, цэвэрлэ-, хугал-, цээрлэ- гэсэн үйл үндсийн -ла, -л дагаврын хэлбэрийг ажиглаад, эрхэм, дээд, зочин, тас, бяц, нуга зэрэг үгсэд залгаж, үйл үг бүтээгээрэй.

Д 31 **Идэвхгүй язгуураас үйл үг бүтээх загварыг ажиглаад, жишээ үгсийг гүйцээж бичээрэй.**

Д 32 **Тэмдэг нэр бүтэх загвар болон жишээ үгсийг харьцуулаад, «хал-, хөдөл-, гутар-, баяс-, ич-, сал-, ядар-, тогт-, тат-» үйл үндсэнд тохирох дагавар залган, тэмдэг нэр бүтээгээрэй.**

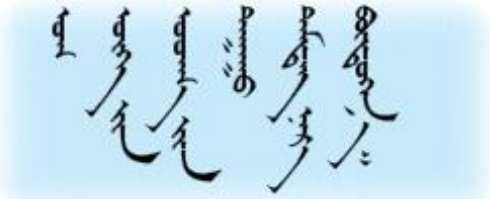

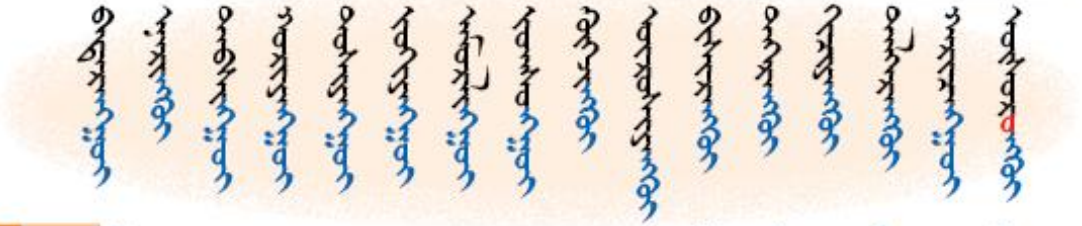

Д 33 **Дараах загварыг ажиглаад, жишээ үгсийг гүйцээж бичээрэй.**

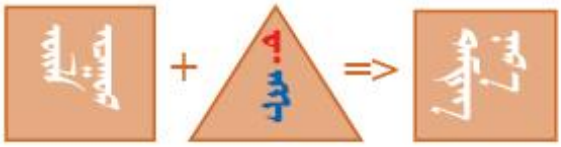

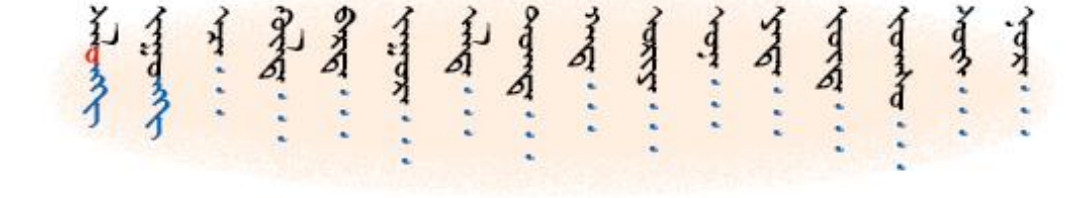

Д 34 **Газарт шаасан гадас орхихыг цээрлэдэг монголчууд өнөөдөр эх нутгаа ямар болгож байна вэ? Энэ талаар эргэцүүлэмж бичээрэй.**

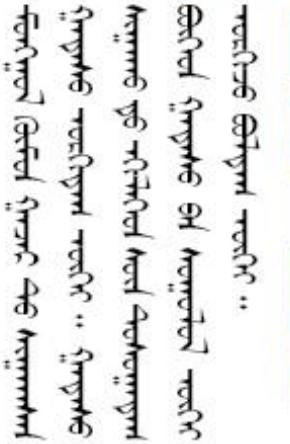

Д 35 **Эхийг уншаад, даалгаврыг хийгээрэй.**

а. Өөрийн мэдэх алдартай овооны нэрийг бичээрэй.

б. Өвөө эмээ, аав ээжээсээ овоонд үйлдэх зан үйлийн талаар асууж тэмдэглэж ирээд нөхөдтэйгээ ярилцаарай.

в. «Овооны их нь танд
Олзны их нь манд (бидэнд)
Өлийн их нь танд
Өлзийн их нь манд (бидэнд)»
гэдэг шившлэг хэллэгийг хичээнгүй тигээр бичиж, тогтоогоорой.

Д 36 **Дараах үйл үндсэнд нэр үг бүтээх – ᠯᠠ «-л» дагавар залгаж, төрөл үг үүсгэн бичээрэй.**

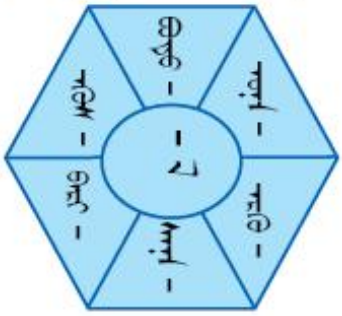

сүхэс
Монголчуудын хэрэглэж байсан мөнгөний нэгж

Д 1

Эхийг уншаад, даалгаврыг хийгээрэй.

Хөдөлгөөнтэй амьтдыг хэрхэн ангилах вэ?

Ангилах гэдэг нь ямар нэг зүйлийг ижил шинж чанартай, ижил бүтэцтэй, ижил хэрэглэгдэхүүнтэй, ижил зорилгоор ашиглагдах, ижил нэрлэгдэх гэх мэт ижил шинжтэй зүйлсийг нэг бүлэг болгох ажиллагаа юм. Ангилах ажиллагаанд ажиглах, харьцуулах, ялгах, нэгтгэх, дүгнэх, тодорхойлох, нэрлэх, тайлбарлах, ангилах, ерөнхийлөх, дүрслэх, тоолох, хэмжих, зохицуулах, зохицуулах, зохицуулах

Д 2 **«Эх орон» шүлгийн галиглан буулгасан хэсгийг үндэсний бичгээр бичээрэй.**

Мөрэн-үү усу-бар бүү хэлэ
Мөнгхэ-йин усу-бар усулагсан чу
Хүмүн-ү сайихан нутуг-ун хөрүсүн-дү
Мину ургуху широи байиху үгэи. /Д.Пүрэвдорж/

Д 3 **Загвар болон жишээг бичээд, нэрээс нэр үг бүтээх– ᠴᠢ «-ч», – ᠴᠢᠨ «-чин» дагаврын утгын ялгааг мэдэж аваарай.**

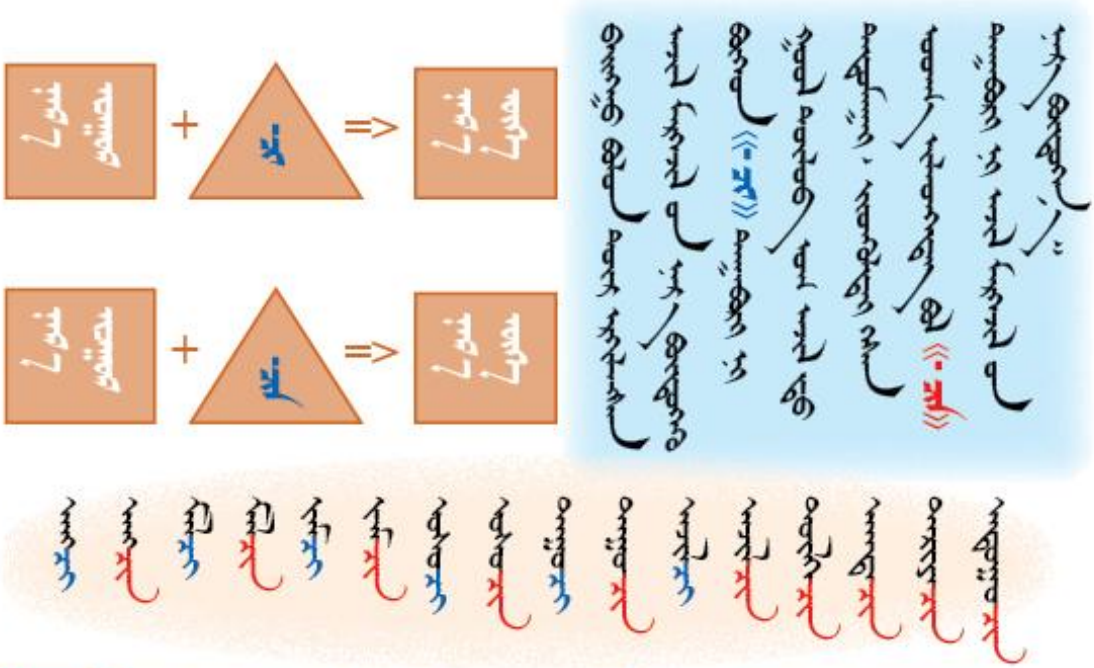

Д 4 **Оньсого тааж, оюунаа хөгжүүлье. Хариуг нь олж бичээрэй.**

Д 5 **Холбоо үгсийг ашиглан, «Миний жалга» шүлгийг дуурайн зохиож бичээрэй. Үгс нь:** эрээн уул, эрэг шанд, би, эх орон, уулын нуга, утаат гэр, улсын голомт, харь, морь, үр хүүхэд, жалга, хүрээ, ураг, хүй.

Д 6 **Хэлц үгсийг уншаад, дүйх утгыг нь бичээрэй. Утга нь:** хүрээгээ тэлэх, оршуулах, ор сураггүй болох, ичих, маш хол, гэлдрэх, цасгүй, арга мухардах, ядуу хоосон, юу ч үлдээлгүй үгүй болгох, ухах.

Д 7 **Үндэсний бичгийн дармал, хулсан үзэг, бийр, хичээнгүй тигээр буулгасан цаг агаарыг шинжих ёсны тухай эхийг кирил хөрвүүлэгтэй нь тулган уншаад, үгсийн зөв бичлэг, үсгийн тиг зурлагын онцлог ялгааг харьцуулан ярилцаарай.**

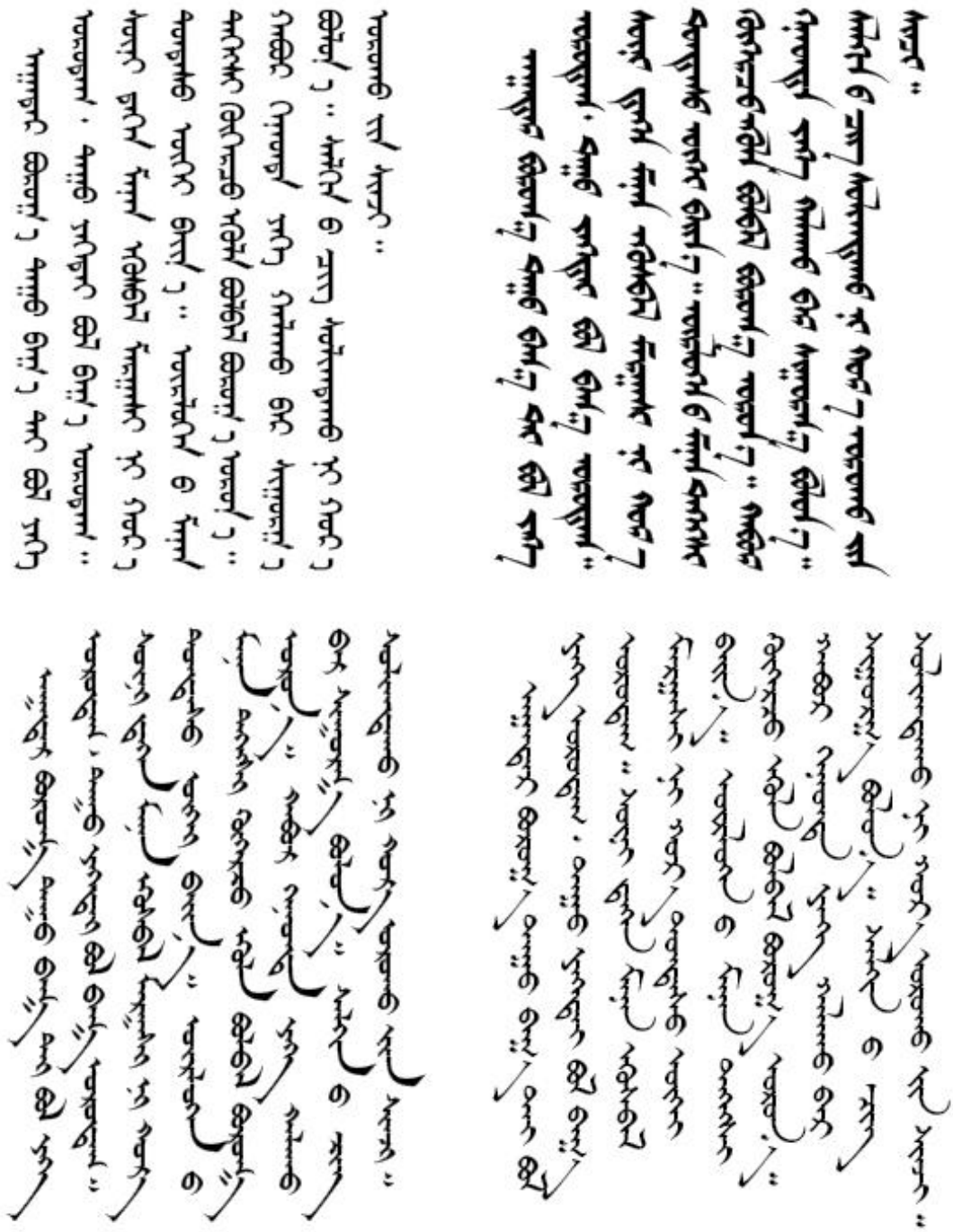

Аадар бороо дуу багатай бол их ордог, дуу ихтэй бол бага ордог. Шөнөдөө манан үүсвэл маргааш нь хур тунадасгүй байна. Өглөөний манан дээш хөөрч үүл болбол бороо орно. Хавар гэнэт их халахаар шуурга болно. Салхины чиг солигдох нь хур орохын шинж.

Д 8 **Тулгуур үгсийг ашиглаж, «Монгол хүний эрхэмлэх зүйл» сэдвээр бичил эх зохиож бичээрэй.**

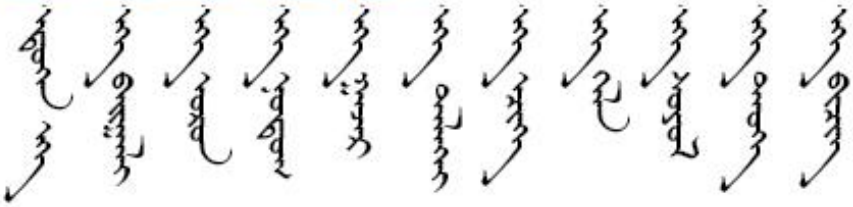

Д 9 **Загварыг ажиглаад, өгсөн үйл үндсүүдэд – ᠮᠠᠯ «-мал[4]» дагаврыг залгаж, тэмдэг нэр бүтээж бичээрэй.**

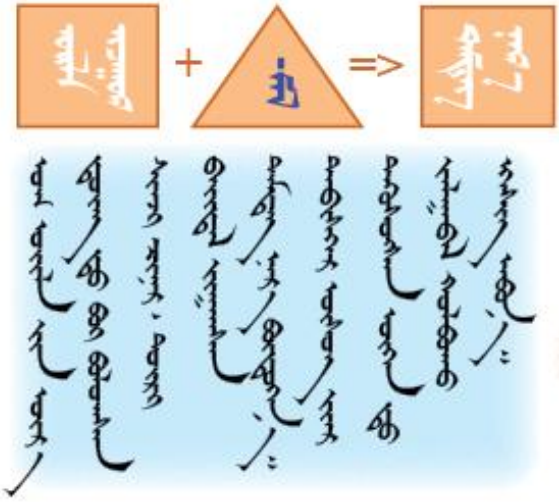

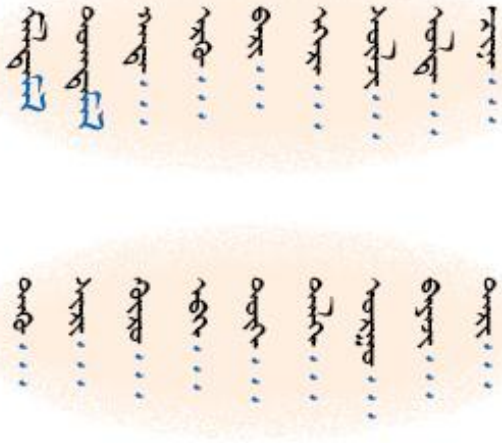

Д 10 **А. Бийрийн гүймэг хэлбэрээр бичсэн галын тахилгын шившлэгийг уншаад, дуурайлган бичээрэй.**
Б. Загварын дагуу төрөл үг үүсгээрэй.

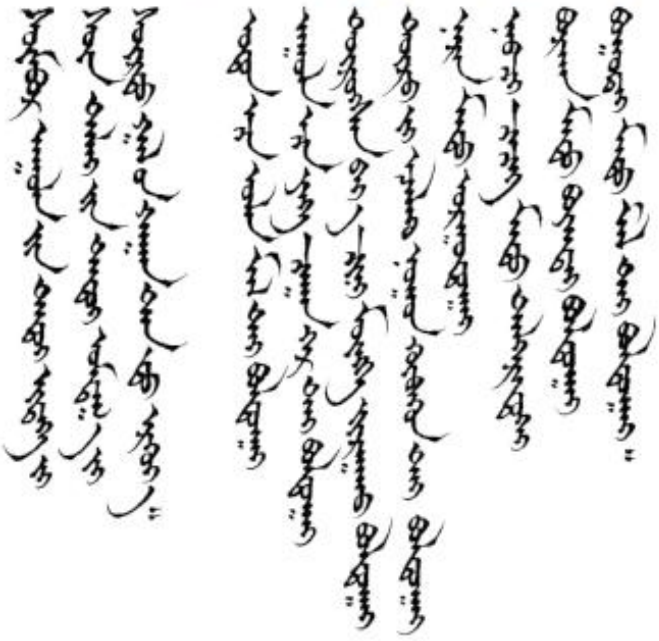

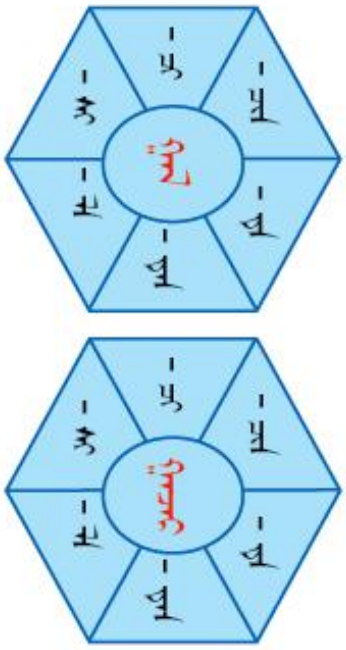

Д 11 **Эхийг анхааралтай уншаад, даалгаврыг гүйцэтгээрэй.**
А. Эхийг загвар бичиглэлтэй харьцуулан ажиглаж, тайлбарлаарай.

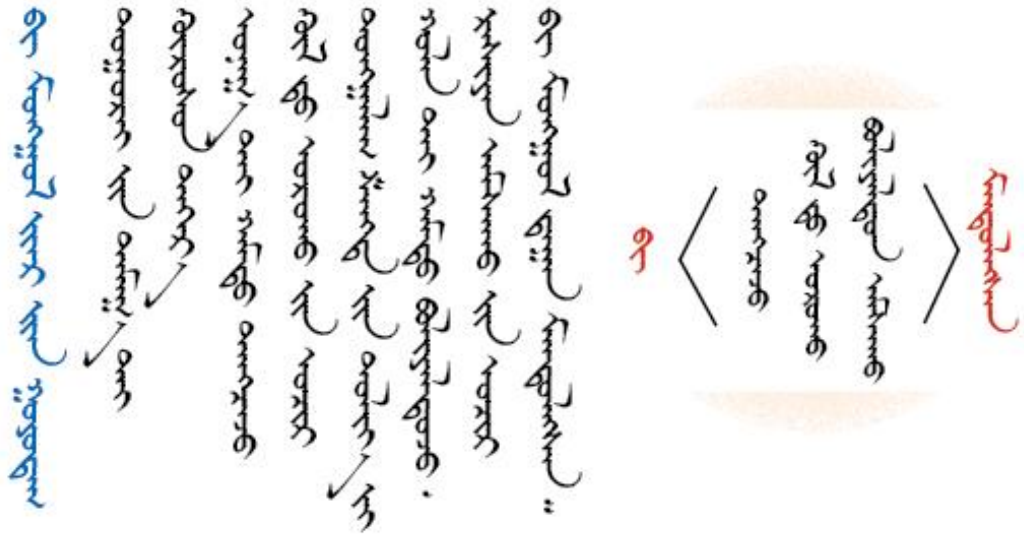

Б. Шүлгийг уран тод уншиж, өгсөн загварыг ашиглан, хурааж бичээрэй.

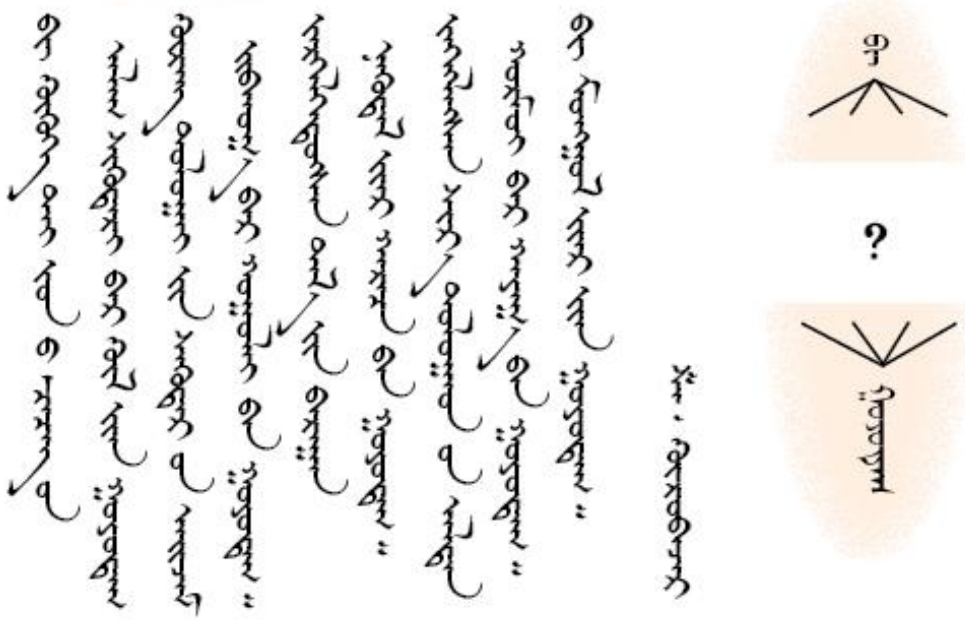

В. Загварыг ажиглан, «хөл, гар» гэсэн үг орсон хэлц үүсгэн бичиж, утгыг ярилцаарай.

Д 12 **А. Хоёр эхийг харьцуулан уншаад, утга санааг холбон ярилцаж, нэг эх болгон хурааж бичээрэй.**

Б. Холбоо үгсийг үндэсний бичгээр бичээд, бүлэглэсэн учрыг тайлбарлана уу.

* булгийн ус
* шандны ус
* горхины ус
* мөрний ус
* тэнгисийн ус
* далайн ус
* мөнгөн ус
* хийжүүлсэн ус
* цэвэр ус
* мөнгөжүүлсэн ус
* гашуун ус
* хар ус

Д 13 **Дараах үгсийг үндэсний бичгээр бичээд, даалгаврыг хийгээрэй.**

будрах, шиврэх, хаялах, хялмаалах, зүсрэх, намирах, малгайлах, шаагих, бургах, бургинах, дуслах, лавсах, унах, асгах, цутгах

а. Үгсийг утгаар нь ангилж, цагаар төгсгөх нөхцөлөөр хувилгаж хураангуй өгүүлбэр бүтээгээрэй.

б. Өгсөн үгсээс нэрээс үйл үг бүтээх «-л» дагавартай үгсийг ялгаж бичээрэй.

Д 14 **Дараах үгсийг уншаад, – ᠯ « -л » дагавраар бүтсэн үгсийг ялгаж бичээрэй.**

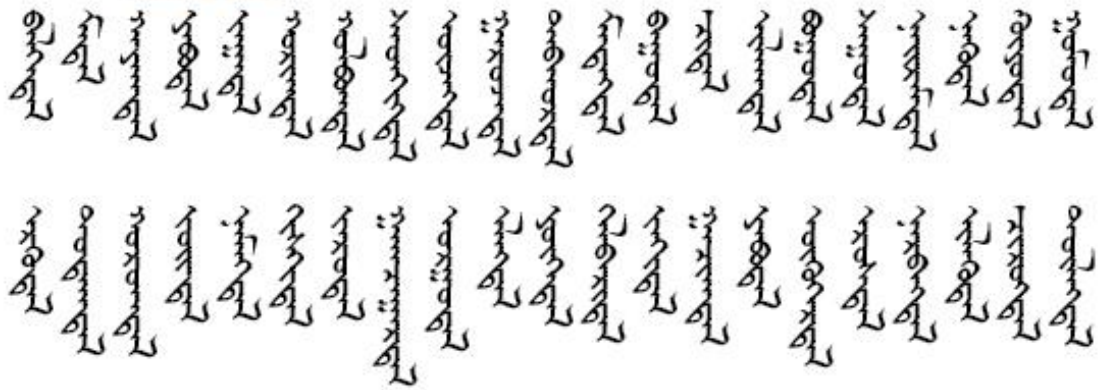

Д 15 **А. Дараах загварыг ажиглаад, 3 үг нэмж бичээрэй.**
Б. Үүссэн үгсийн утгыг толь бичгээс мэдэж аваарай.

Д 16 **А, Б эхийг анхааралтай уншаад, гол санааг 5 өгүүлбэрт багтаан хурааж бичээрэй.**

Д 17 **«Хос тогоруу» эхээс үүсмэл нэр ба үйл үгийг загварын дагуу бүлэглэн түүж бичээрэй.**

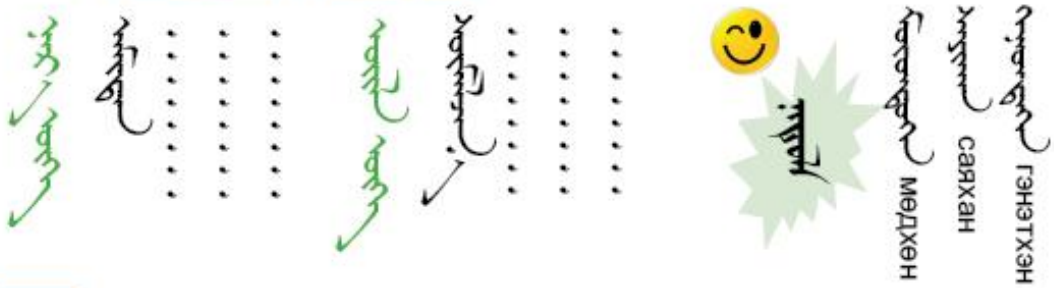

Д 18 **Бүлэг үгсийг зөв дараалалд оруулж, өгүүлбэр зохион бичээрэй.**

1.

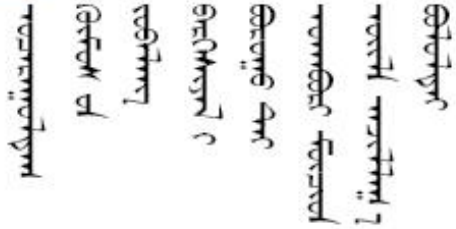

2.

Д 19 **Д.Пүрэвдоржийн «Эх-газар» шүлгийг уншаад, гол санааг хураангуйлан бичээрэй.**

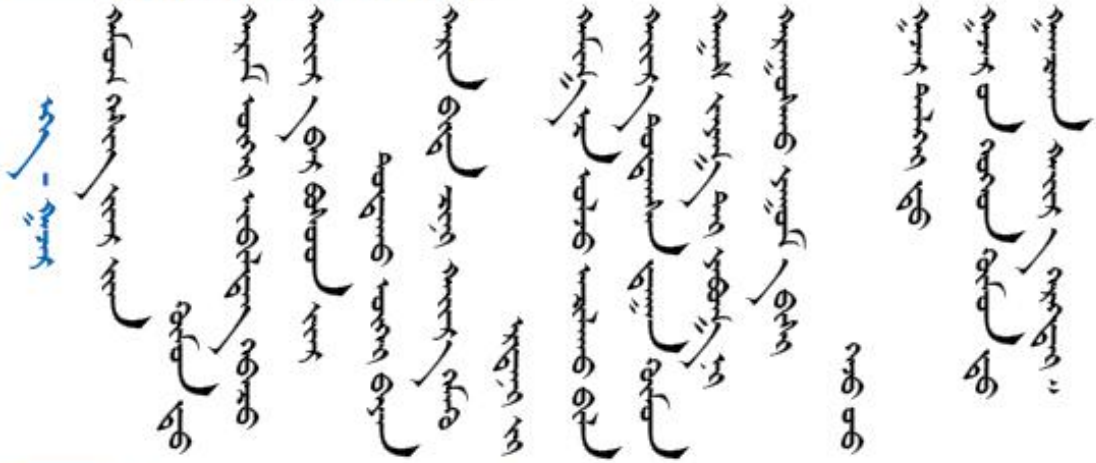

Д 20 **«Этүгэн эх» хэмээх үгийн хичээнгүй, дармал, хулсан үзэг, таталган, сонгодог, бийр, эвхмэл, угалзан хэлбэрийг дуурайлган бичиж сураарай.**

Д 21 **Эхийг уншаад, даалгаврыг гүйцэтгээрэй.**

А. Хоёр эхийн гол санааг харьцуулан тайлбарлаарай.

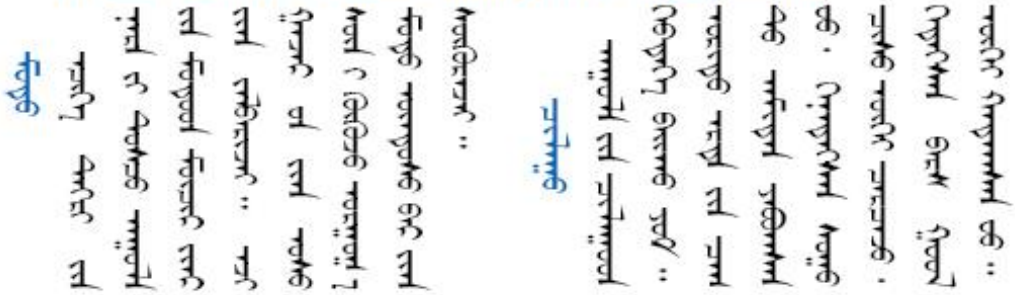

Б. Холбоо үгсийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

модон аяга	модон тоглоом	чулуун соруул	чулуун зэвсэг
модон морь	модон сийлбэр	чулуун хөшөө	чулуун тавцан
модон бар	модон хэл	чулуун зүрх	үхэр чулуу
модон хөлт	мод толгой	чулуун нүүрс	чулуун давс

В. Эхийг хуулж бичээд, гол санааг «Мод», «Чулуу» гэсэн эхүүдтэй харьцуулаарай.

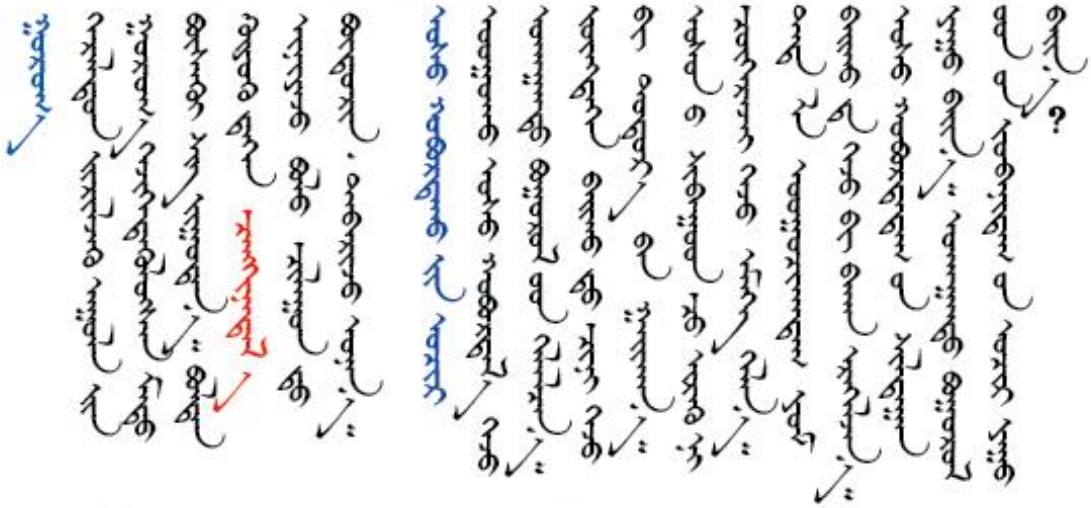

Д 22 **Загварыг ажиглаж, тодорхойлолтыг уншаад, жишээ үгсэд - ᠭᠠᠨᠠ ᠂ - ᠭᠡᠨᠡ ᠂ - ᠭᠢᠨᠡ «-гана, гэнэ, гина/гинэ» дагаврыг нөхөж бичээрэй.**

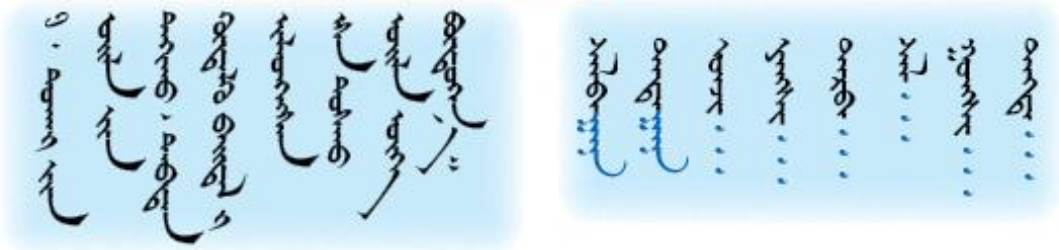

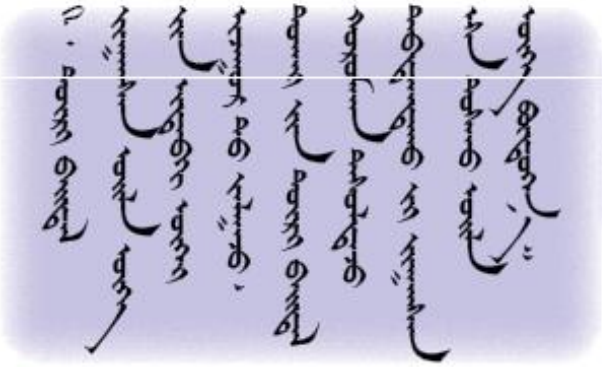

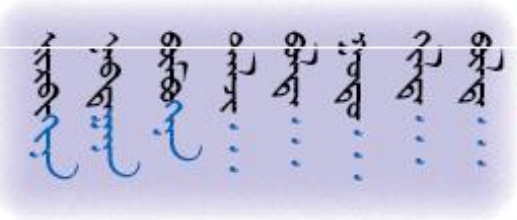

Д 23 **А. Эхийн гол санааг ярилцаад, үндэсний бичгээр бичээрэй.**

Сүүн нулимс

Монголчууд газрыг хүний нэгэн адил амьд хэмээн үзэж, амьд байхын үндэс нь газрын судас байдаг гэж сургадаг.

Ургаа нойтон мод огтолбол мод сүүн нулимсаар уйлж, огтолсон хүнийг сүү цагаан идээний хомсдол, гачаалд хүргэдэг гэдэг. Ой хээрт гал түлэхдээ өвс ургамалгүй, хад чулуу, сайр элс бүхий газрыг сонгон авч, «Хаан эзэндээ ам гарахгүй, хангай дэлхийдээ түймэр тавихгүй» гэж андгайлаад, хэтээ цахиж галаа асааж, явахдаа галаа бүрэн унтраагаад, түүний баталгаа болгож, үнсэн дээр нь хуурай өвс тавьж явдаг уламжлалтай.

Б. Дараах холбоо үгсийг сайтар харьцуулан ажиглаж, хэр тогтоосноо шалгаарай.

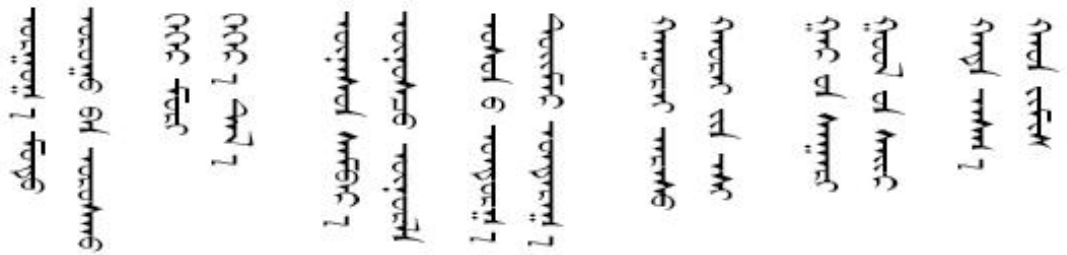

Д 24 **«Газар» гэдэг үг орсон хамжсан холбоо болон хоршоо үг зохиож, үндэсний бичгээр хичээнгүй сайхан бичээрэй. Жишээ нь: эх газар, газар шороо, харь газар.**

Д 25 **Эхийг уншаад, асуултад хариулаарай.**

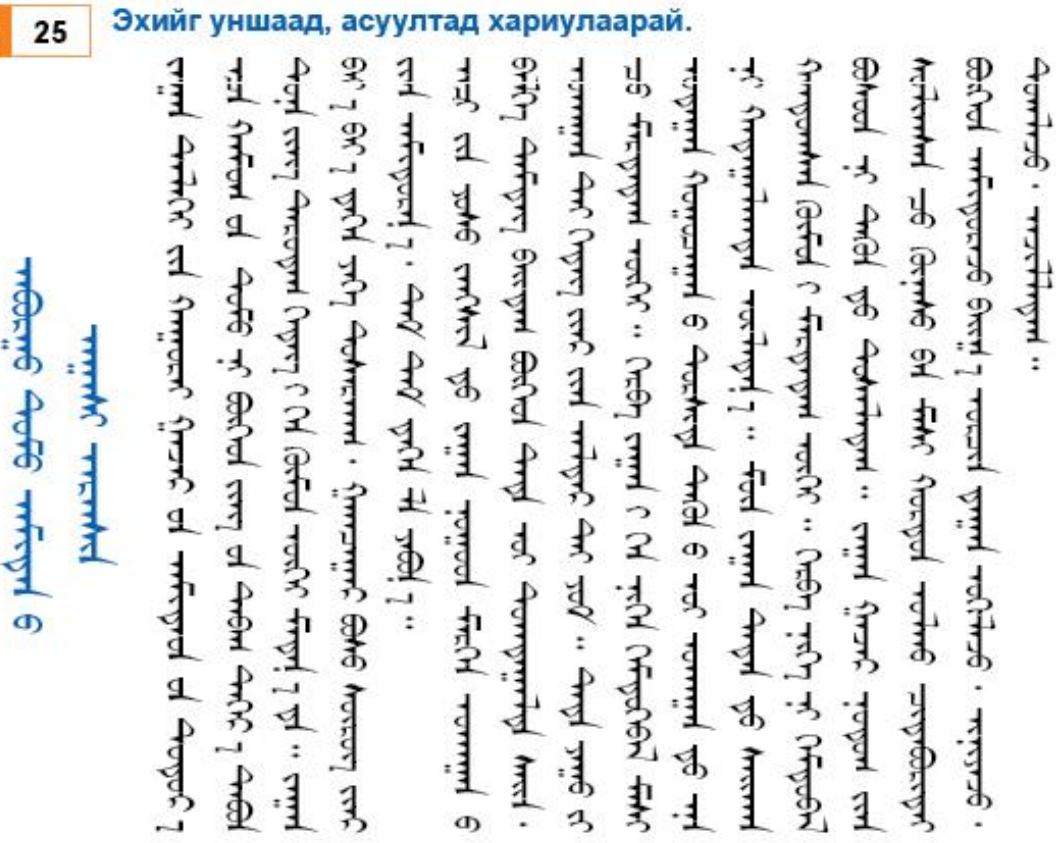

а. Заан ганцаараа амьдардаг уу?
б. Мэргэн ухааны бэлгэ тэмдэг гэснийг эхэд юу гэж бичсэн байна вэ?
в. Дараах үгсийг бүтцээр задалж тайлбарлаарай.

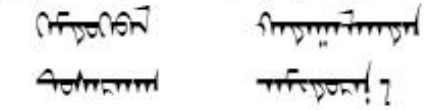

г. Эхээс таван нэр үгийг сонгоод, – ᠳᠤᠷ , – ᠳᠦᠷ дагавар залгаж, шинэ үг үүсгээрэй.

Д 26 **Загварыг ажиглаж, жишээг уншаад, нэрээс нэр үг бүтээх – ᠸᠲᠠᠷ «-втар[4]» дагавартай үгсийг бичнэ үү.**

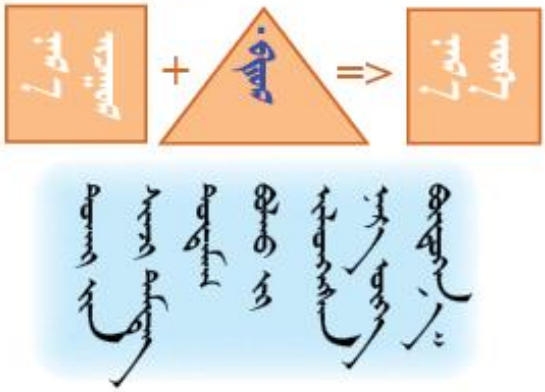

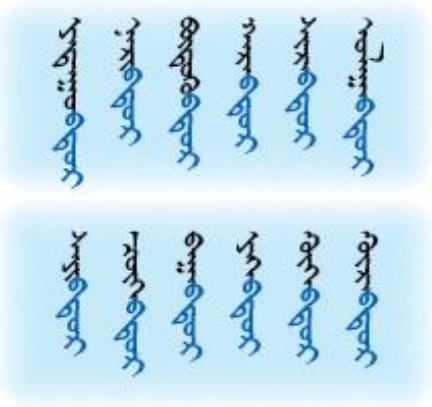

Д 27 **А. Эхийг уншаад, агуулгыг ярилцаж, даалгаврыг гүйцэтгээрэй.**
Б. Галигаар бичсэн хэсгийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

ᠰᠤᠷᠬᠠᠨᠳᠠᠭᠠᠨ ᠬᠥᠮᠥᠨ

᠂᠂᠂

Д 28 **Эхийг хоёр удаа анхааралтай уншаарай. Уншсан хугацаа чинь 2 минут байвал унших чадвар сайн байна гэсэн үг.**

Хүйс ялгах

Хүйс гэдэг нь эмэгтэй, эрэгтэй гэсэн ялгаа юм. Хүн бүр эмэгтэй, эрэгтэй гэсэн ялгаатай байдаг. Эмэгтэй, эрэгтэй хүн бүр ах, эгч, дүү, эцэг, эх, эмээ, өвөө, ач, зээ, хүргэн, бэр, эгэл, эгдүү,

Д 1

А. «Чингис хааны билиг сургаал»-аас дөрвөн хөвгүүнээ соён зарлиг болсон хэсгийг уншихдаа хулсан үзгийн тиг нь өнөөгийн үзгийн тигээс ямар ялгаатайг анхааралтай ажиглаж мэдээрэй. Мөн онцолсон үгсийн утгыг «туслах уу?» булангаас хараарай.

Б. Цэнхэр өнгөөр онцолсон үгсэд – ᠲᠠᠨ «-тан⁴» дагавар залгаж, ямар утга илэрхийлж буйг ярилцаарай.

"Суут" хэмээх үгийг сурвалжид ᠰᠤᠤᠳᠤᠨ гэж бичсэн нь олон тохиох бөгөөд ᠰᠤᠤᠳᠤᠨ гэж давхар гэдэстэй бичдэг нь сүүл үед үүссэн юм шүү.

Д 2 **«Чингис хааны билиг сургаал»-аас дөрвөн хүлгүүдээ соён зарлиг болсон хэсгийг хулсан үзгийн гар бичмэл эхтэй нь харгуулан уншаарай. Эхэд буй «ивээгдэж» гэдэг үгийн уттыг ярилцаад, бүтцээр задлаарай.**

Сурвалж бичигт түгээмэл тохиолдох «- ᡩᡠᠨ · - ᡩᡠᡥᡡᠨ (-дхун/-дхүн)» нөхцөл нь «- ᡤᡠᡩᡠᠨ · - ᡤᡠᡩᡠᡥᡡᠨ (-гтун/-гтүн)» нөхцөлийн эртний хэлбэр юм шүү. «сахидхун, бэхлэдхүн» гэсэн үгсийг «сахигтун, бэхлэгтүн» гэж уншвал утга нь тодорхой болно.

Д 3 **Нэрээс нэр үг бүтээх – ᠲᠠᠨ «-тан[4]» дагаврыг төгсгөл хамаарахгүй шууд залгаж бичнэ. Загварыг ажиглаж, жишээг уншаад – ᠲᠠᠨ «-тан[4]» дагавраар бүтсэн 5 үг нэмж бичээрэй.**

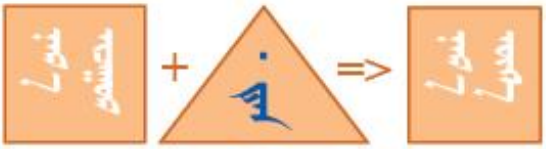

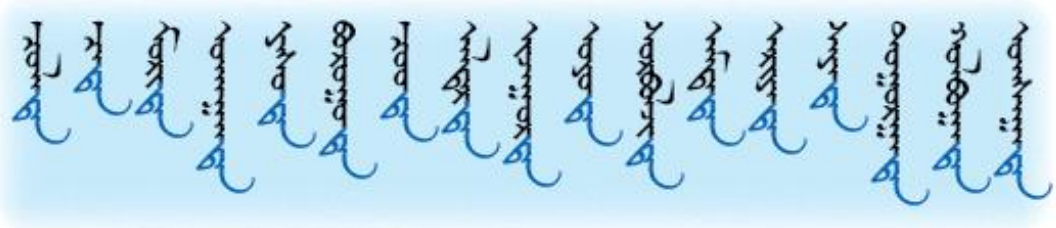

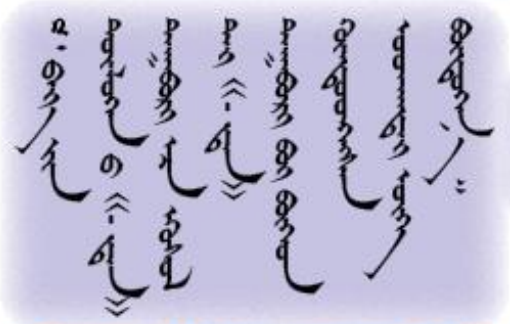

Цаатан

Цуутан

Д 4 **Зарлигийн эрхт далайн зохиосон «Эндүүрэл хааны тууж»-ийн хэсгийг үндэсний бичгээр буулгаад, мөр тус бүрийн утгыг сайтар ярилцаарай.**

Олсон эд малаа буяны өглөгт үл өгөгч лам, бирдтэний хавцгай
Улс иргэнээ үл асран алба авагч ноёд жигүүртний хавцгай
Олон нөхдөө муутган ховлогч зайсангууд нүгэлтний хавцгай
Огоот сайн муу ялгалыг үл мэдэгч хүн мунхгуудын хавцгай

Д 5 **«Чингис хааны билиг сургаал»-аас дөрвөн хөвгүүдээ соён зарлиг болсон хэсгийг хулсан үзгийн гар бичмэл эхтэй нь харгуулан уншаарай.**

"даагдъюу" хэмээх үгийг сурвалжид «᠊᠊᠊

Д 7 «Чингис хааны билиг сургаал»-аас дүү нар, хөвгүүдээ соён зарлиг болсон хэсгийг хулсан үзгийн гар бичмэл эхтэй нь харгуулан уншиж, хуулан бичээд, утгыг ярилцаарай.

Д 8 **Нэрээс үйл үг бүтээх дагавар болон нэрээс тэмдэг нэр үүсгэх дагаруудыг ажиглаад, өгсөн үгсийн утгыг тайлбарлаарай.**

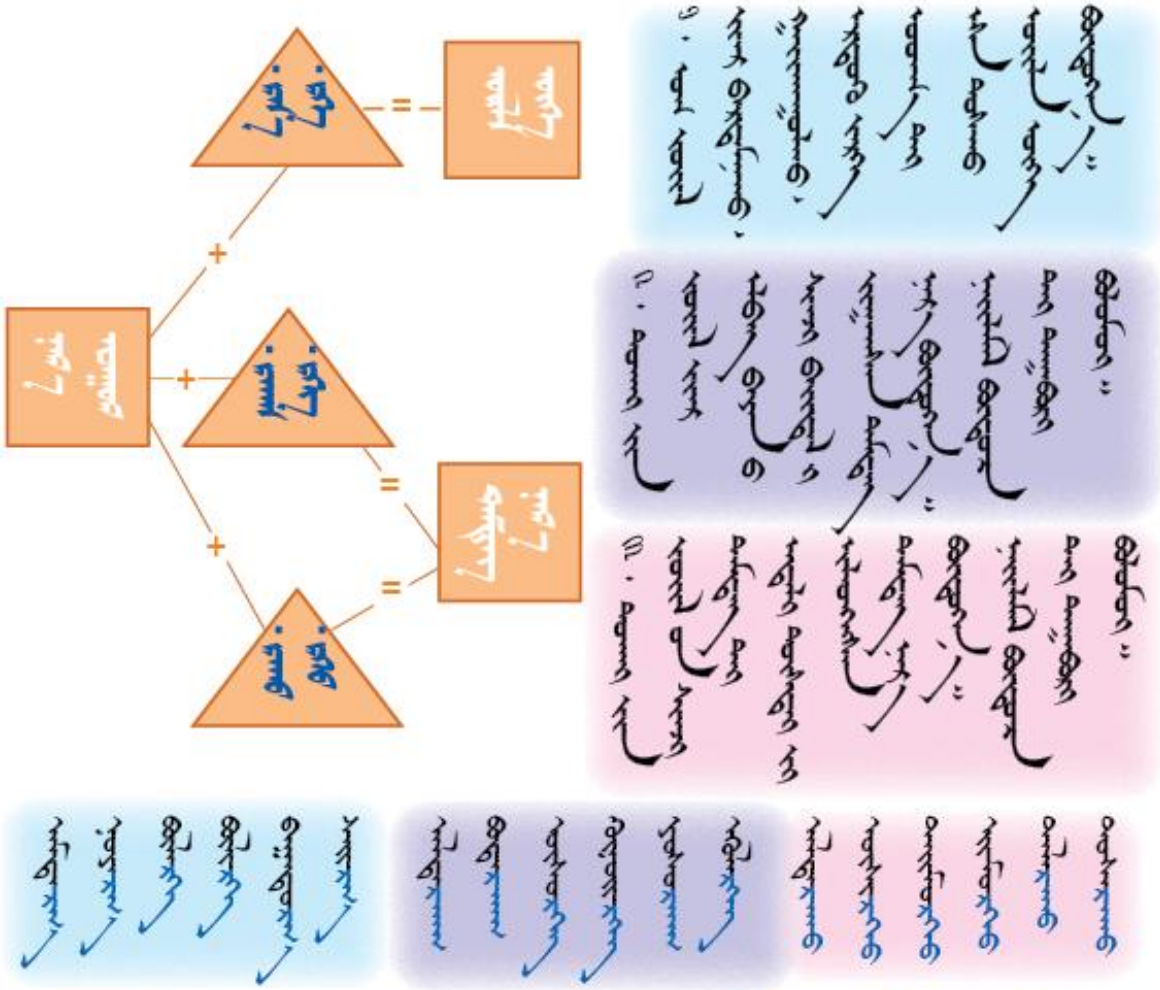

Д 9 **Нэр үндсэнд дагавар залгаж, үндэсний бичгээр бичээрэй.**

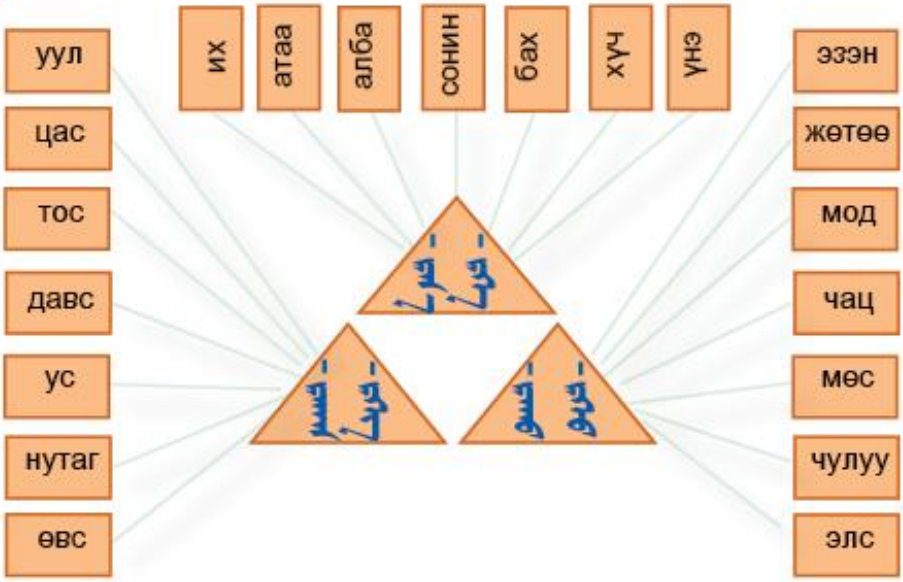

Д 10

А. «Чингис хааны билиг сургаал»-аас дүү нар, хөвгүүдээ соён зарлиг болсон хэсгийг хулсан үзгийн гар бичмэл эхтэй нь харгуулан уншиж, утгыг ярилцаарай.

Б. Эхээс «нэрээс үйл үг бүтээх дагавар»-аар бүтсэн үгсийг түүн утгыг тайлбарлаарай.

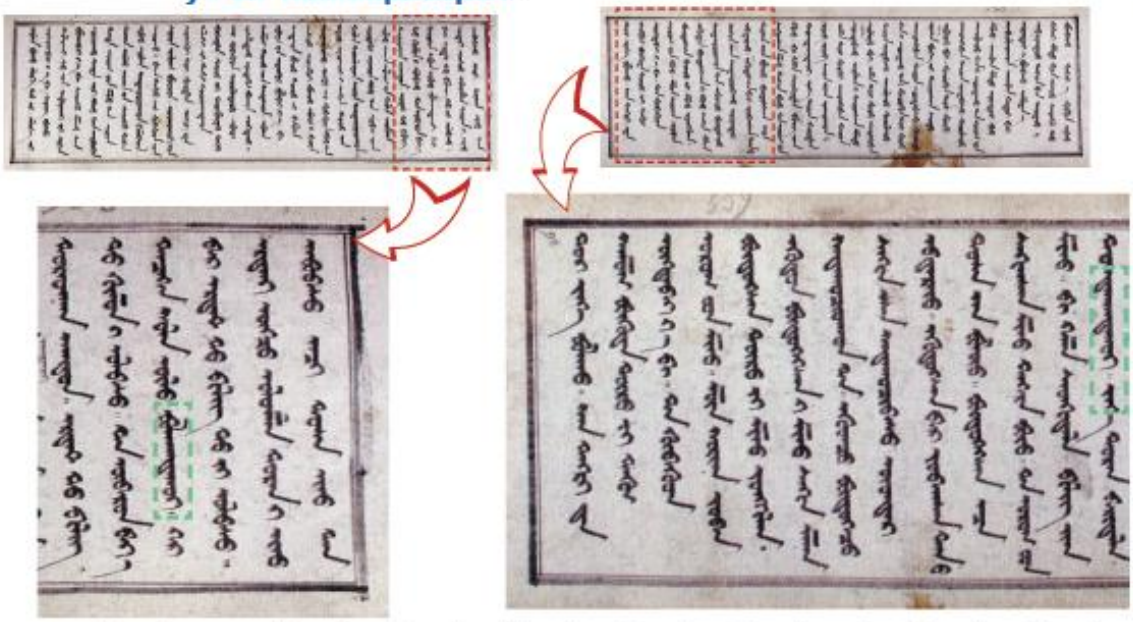

Сурвалж бичгүүдэд элбэг тохиолдох «- ᠮᠣᠨᠭᠣᠯᠤᠨ ᠪᠢᠴᠢᠭ᠌ᠳᠦᠨ ᠳᠤᠮᠳᠠᠴᠢᠨ -», «- ᠳᠤᠮᠳᠠᠴᠢᠨ ᠪᠢᠴᠢᠭ᠌ᠳᠦᠨ -» нөхцөлийг нөхцөлөөр уншвал утга нь тодорхой болно.

᠐᠐᠐

Д 12 **«Чингис хааны билиг сургаал»-аас дүү нар, хөвгүүдээ соён зарлиг болсон хэсгийг хулсан үзгийн гар бичмэл эхтэй нь харгуулан уншаад, хөх өнгөөр тодолсон хэсгийн утгыг ярилцаарай.**

Энэ шүлэгтээ Чингис хаан хаван бөх (зэрлэг гахай) мэт эрэмгий догшин харь улсыг эрхэндээ оруулж, дагуулсан тухай өгүүлээд, тэдгээр улсыг сайтар анхааран захирч эс чадваас тэдгээр улс захиргаанаас тань гарч эргээд өөрийн чинь улсад эмгэг (зовлон) болно шүү гэдгийг анхааруулжээ. Үүний дараагийн бадагт энэхүү санаагаа дахин давтан өгүүлсэн бөгөөд харьцуулан уншаарай.

Хар ойг авлавай зэ.
Хаван бөхийг
Хайлтал барьж өгвэй зэ, би
Хаваны ургуудыг
Харлан асран ядваас
Хар ойдоо хатирч одвоос
Хархүү биед тань эмгэг буй за.

Д 13 **«Чингис хааны билиг сургаал»-аас дүү нар, хөвгүүдээ соён зарлиг болсон хэсгийг хулсан үзгийн гар бичмэл эхтэй нь харгуулан уншаад, «авлавай» гэдэг үгийг бүтцээр задалж тайлбарлаарай.**

Энэ бадаг шүлэгт өмнөх санааг давтан шүлэглэсэн бөгөөд сурвалж бичгүүдэд энэ мэт жишээ олон буйг хойшид анхааараарай.

Хуучин дээл хагаран ударваас
Харгана бутанд торъюу.
Харь шир хоёр тэсгин хагацваас
Хан харц хоёр сацуу болъюу.
Шинэ дээл сэтрэн ударваас
Шарилж бутанд торъюу.
Шир харь хоёр тэсгин хагацваас
Шивэгчин хатан хоёр сацуу болъюу

Энэ шүлэгтээ эв найртай байхыг эрхэмлэн захижээ.
Хуучин дээл ударваас (урагдваас) харгана бутанд торж, явах аргагүй болно. Харь шир (хурааж эрхэндээ оруулсан өөрийн болон харийн иргэд) хоёр хагацаж, задарваас хаан хийгээд харц хүн сацуу болж, эх түрүүгүй болно гэж сургасан байна. Үүний дараагийн бадагт энэ санааг давтсан байна.
Энэхүү шүлгийн утгыг "Хүн ахтай, дээл захтай" гэдэг зүйр үгтэй харьцуулан тайлбарлаарай.

Д 14 **«Чингис хааны билиг сургаал»-аас дүү нар, хөвгүүдээ соён зарлиг болсон хэсгийг хулсан үзгийн гар бичмэл эхтэй нь харгуулан уншаад, хөх өнгөөр онцолсон хэсгийн утгыг ярилцаарай.**

Харийг өчүүхэн хэмээвээс
Хатдыг уйлуулсан олон буй за.
Хадран загасыг өчүүхэн хэмээвээс
Гарын алгыг хүрэлгэн эсгэсэн
олон буй за.

Энэ шүлэгтээ бусдыг дорд үзэх, дээрэнгүй сэтгэлтэй байх нь өөрт гэм болохыг сургажээ. «Харь дайсныг хүчээр дорой хэмээн дайрч, өөрсдөө дийлдээд хатдаа уйлуулан алдсан явдал олон буй» хэмээн сургаж, энэ санаагаа дараагийн хоёр мөрт давтан өгүүлжээ.

Д 15 **«Чингис хааны билиг сургаал»-аас дүү нар, хөвгүүдээ соён зарлиг болсон хэсгийг хулсан үзгийн гар бичмэл эхтэй нь харгуулан уншаад, хөх өнгөөр онцолсон хэсгийг цэвэр сайхан хуулан бичээрэй.**

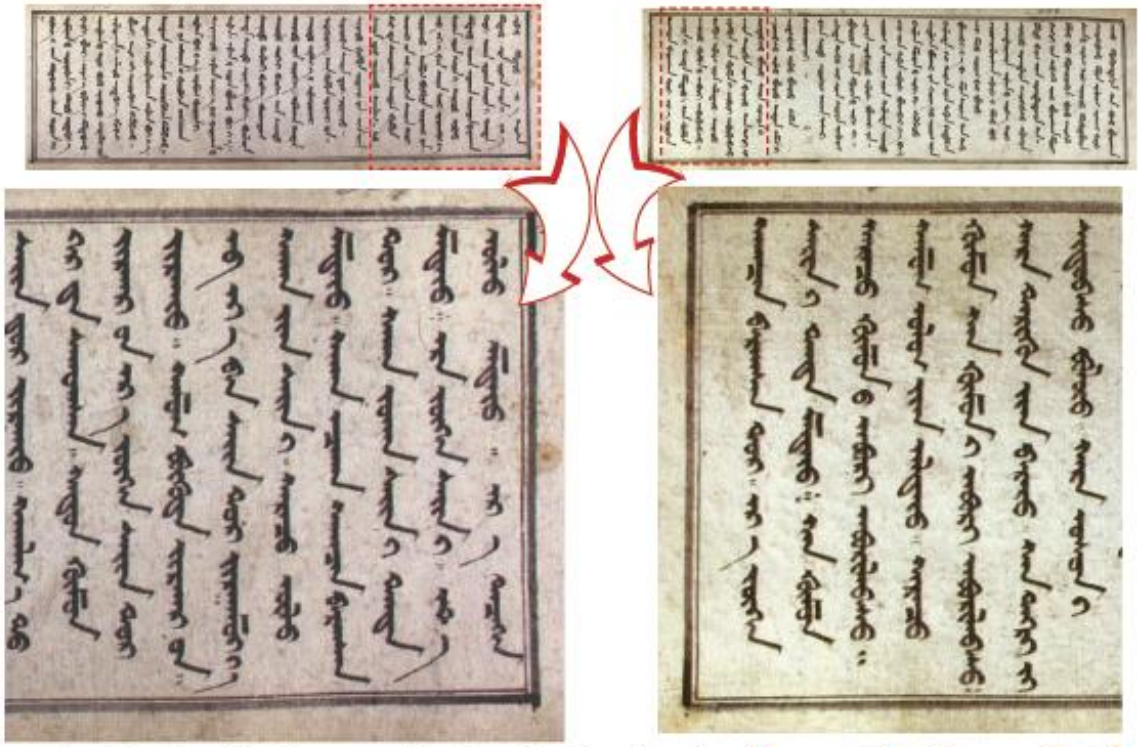

Хан хүн харц хүний авир авирлаваас
Хамаг улсаа алдъюу.
Харц хүн хаан хүний авир авирлаваас
Хар тэргүүнээ баръюу.
Хан тэнгэрийг шүтвээс болъюу.

«Хан хүн харц хүний авир авирлаж, эх түрүүгүй загнаваас нэр төрөө алдах болно. Харц хүн хан хүний авир авирлаж, ёс зүйгүй аашилбаас өөрийн аминд хүрэх гэмтэй тул төрийн ёсыг сайтар сахигтун» хэмээн сургажээ.

Д 16 **«Чингисийн есөн өрлөгтэй өнчин хөвгүүний сэцэлсэн шастир»-т архины гэм хорыг өгүүлсэн Жалайрдай Гоо Мухулайн шүлгийг хулсан үзгийн гар бичмэл эхтэй нь харгуулан уншиж, онцолсон үгсэд "-аан[4]" дагавар залгаж, нэр үг бүтээгээрэй.**

Улигт муу унд дарсыг тэвчвээс
Үг маань бэх, бие маань янаг буй за

«Архи дарс уухыг тэвчвээс бидний чуулж хэлэлцсэн, барилдаж тогтсон, цуглаж ярьсан эдгээр үг бэх, бидний нөхдийн эв эе сайн байна» хэмээн сургажээ.

Д 17 «Чингисийн есөн өрлөгтэй өнчин хөвгүүний сэцэлсэн шастир»-т архины гэм хорыг өгүүлсэн Үүшиний Борохулын шүлгийг хулсан үзгийн гар бичмэл эхтэй нь харгуулан уншаад, хуулан бичээрэй.

Хэлэх
Хэлсэн
Хэлсэн
Хэлсэн

Д 18 **«Чингисийн есөн өрлөгтэй өнчин хөвгүүний сэцэлсэн шастир»-т архины гэм хорыг өгүүлсэн Аруладын хүлэг Боорчийн шүлгийг хулсан үзгийн гар бичмэл эхтэй нь харгуулан уншаад, даалгаврыг хийгээрэй.**

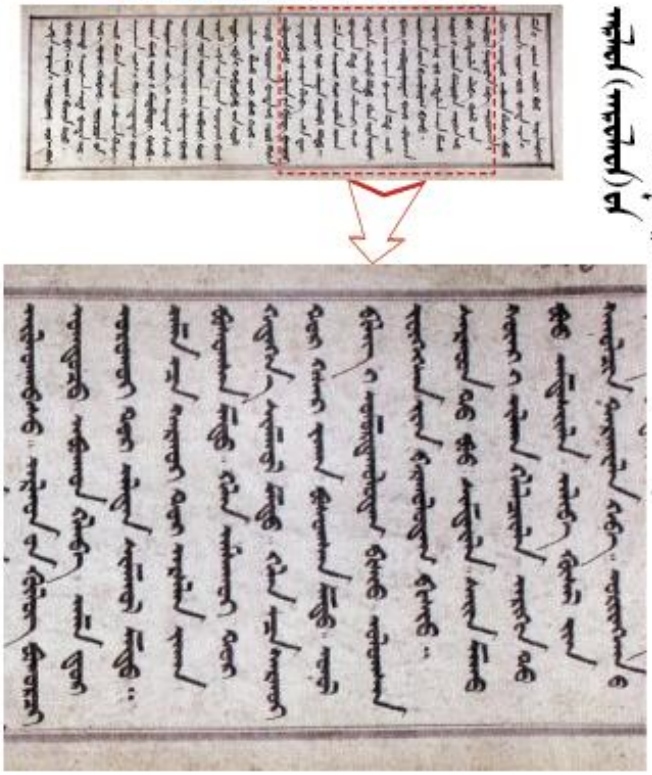

а. «Ханалцан» гэдэг үгийг бүтцээр задалж тайлбарлаарай.

б. «Арслан заан боссон мэт» гэсэн мөрийн «босох» гэдэг үгийн утгыг ярилцаад, утга ижил үгээр солин найруулаарай.

зөөх	зүхэх	билиг	бэлгэ	бэлэг
хураах	хараах	оюун	тэмдэг	өгөх

ᠳᠤᠷᠤᠯᠳᠤᠭᠠᠨ ᠬᠣᠯᠪᠣᠭᠳᠠᠬᠤ

Д 1

ᠬᠣᠯᠪᠣᠭᠳᠠᠬᠤ ᠳᠤᠷᠤᠯᠳᠤᠭᠠᠨ ᠪᠤᠶᠠᠨ ᠪᠤᠴᠠᠭᠠᠨ ᠪᠤᠶᠠᠨ ᠬᠣᠶᠠᠷ ᠳᠤᠷᠤᠯᠳᠤᠭᠠᠨ ᠪᠤᠶᠠᠨ ᠬᠣᠯᠪᠣᠭᠳᠠᠬᠤ ᠳᠤᠷᠤᠯᠳᠤ

Д 2 **Өмнөх эхэд тодруулсан «хеделмер» гэдэг үгийг «үйлдвэр, ялгавар, чадвар»-тай адил бүтэцтэй болохыг «м, б» авианы сэлгэлтээр тайлбарлаж, тийм үгсийг нэмж бичээрэй. Жишээ нь:**
(ᠨᠣᠮᠣᠨ → ᠨᠣᠮᠣᠮ ᠂ ᠪᠣᠳᠣᠯᠠ → ᠬᠣᠳᠣᠯᠠᠪ)

Д 3

Усыг нь уувал
Ёсыг нь дагана

Олны ёс
Орчлонгийн жам

Хүн ёс дагана
Нохой яс дагана

Мэндлэх гэдэг мөнхийн ёс
Хүндлэх гэдэг хүний ёс

Журам мянган жилийнх
Зуд нэгэн жилийнх

Газар газрын зан нь ондоо
Галуу тахианы дуу нь ондоо

Д 4 **Үйлээс нэр үг бүтээх - ᠬᠡᠯᠡᠭ - ᠬᠣᠯᠣᠭ «- лга, -лгэ» дагавар нь дэвсгэр үсгээр төгссөн үндсэнд залгавал холбох эгшиг авна. Загварыг ажиглаад, жишээ үгсийг гүйцээж бичээрэй.**

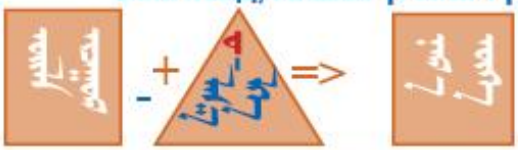

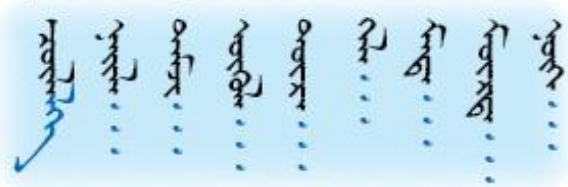

Д 5 **А. Үг бүтээх дагаврыг кирил ба үндэсний бичгээр бичихэд ямар ямар ижил ба ялгаатай тал буйг харьцуулан ажиглаж, дүгнэлт гаргаарай.**

Үгийн язгуур		Дагавар		Үүсмэл үг		Утга, хэрэглээ
кирил	үндэсний бичиг	кирил	үндэсний бичиг	кирил	үндэсний бичиг	
барь-	- ᠪᠠᠷᠢ	- лга	- ᠯᠠᠭᠠ - ᠯᠡᠭᠡ	барилга	ᠪᠠᠷᠢᠯᠭᠠ	Барьж цогцлоох ажил болон байгуулсан юм *барилвын ажил, барилга барих*
бич-	- ᠪᠢᠴᠢ	- лэг		бичлэг	ᠪᠢᠴᠢᠯᠡᠭ	Үг, үсгийн бичсэн арга хэлбэр *уран бичлэг, бичлэгийн тив*
бод-	- ᠪᠣᠳᠣ	- лого		бодлого	ᠪᠣᠳᠣᠯᠣᠭ	Бодож тунгаасан арга ухаан *төрийн бодлого, бодлого бодох*

Б. Үндэсний бичгээр бичээд, дагаврын утгыг харьцуулан тайлбарлаарай.

сахилга	давтлага	үзлэг	нислэг	орлого	зорилго
урилга	сурлага	эмнэлэг	хэллэг	бослого	бодлого
уншлага	туршлага	өгүүллэг	шүүлэг	горьдлого	тооллого
хандлага	шаардлага	тэтгэлэг	түшлэг	оролдлого	жолоодлого

Д 6 **Эхийг уншаад, асуултад хариулж бичээрэй.**

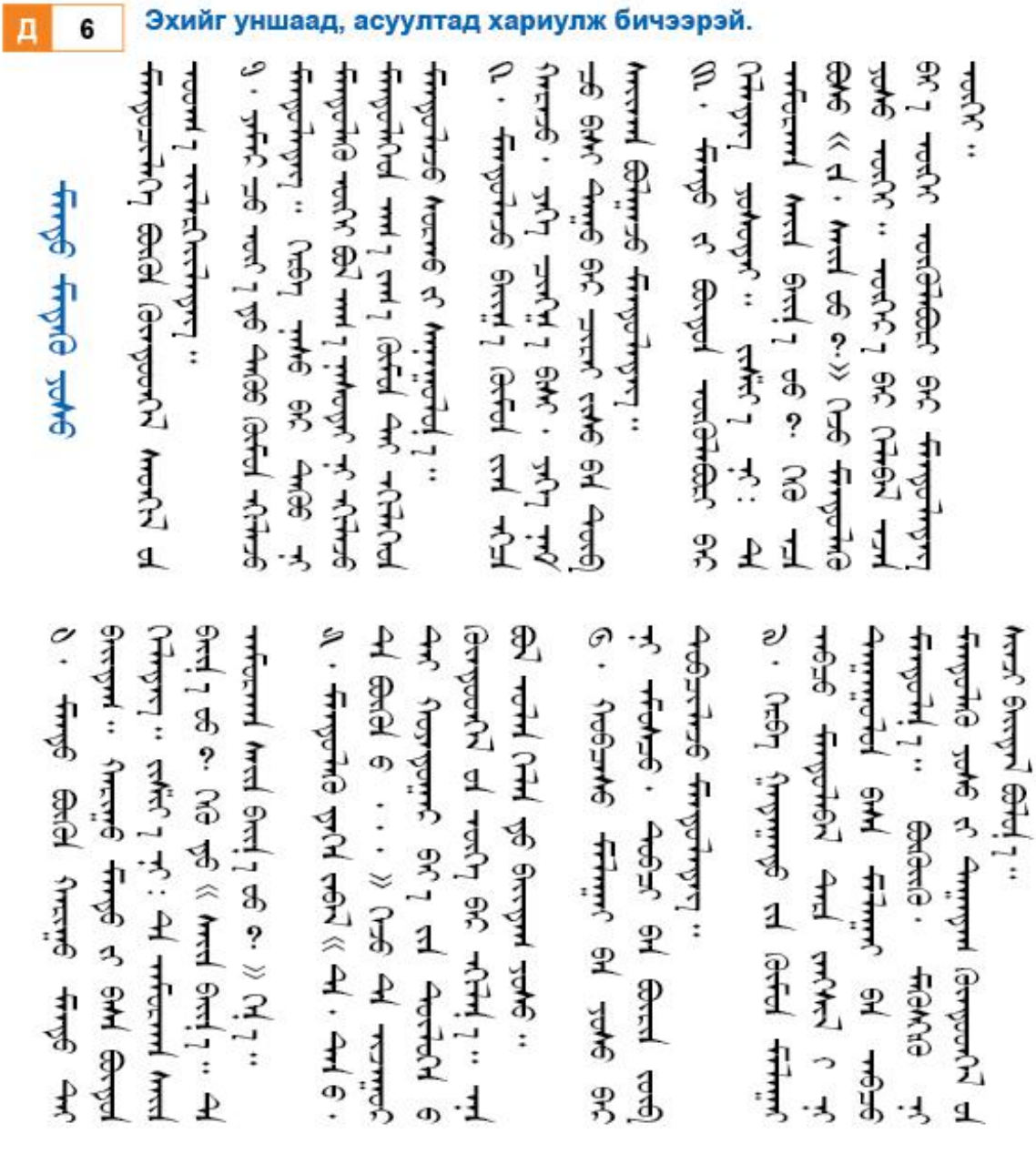

а. Дүүмэд хүн эхэлж мэндэлдгийн учир юу вэ?

б. Мэндийг бүтэн өгүүлбэрээр хэлдгийн учрыг бэлгэдэх ёстой холбон үзэж болох уу?

в. Мэндлэхдээ үг хэл, гадаад төрх байдалдаа анхаардгийн учрыг бэлгэдэлтэй холбон тайлбарлаарай.

Д 7 **Мэндчилгээг хүндэтгэлийн ялгамжаар нь дараалалд оруулж үндэсний бичгээр бичээрэй.**

Мэнд амар байна уу?
Амрыг айлтгая.
Мэнд үү?
Амар сайн байна уу?
Сайн байна уу?
Мэнд сайн уу?

Бие тань сайн уу?
Таны лагшин тунгалаг уу?
Бие амархан, сүрэг мэнд байна уу?
Лагшин амгалан айлдаж байна уу?
Таны амгаланг айлтгая?
Амархан сайн байна уу?

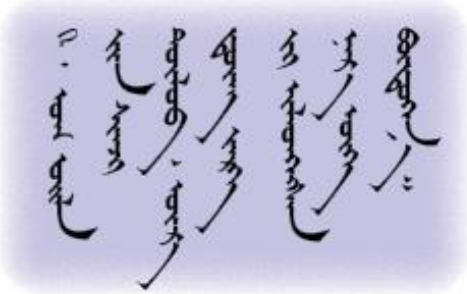

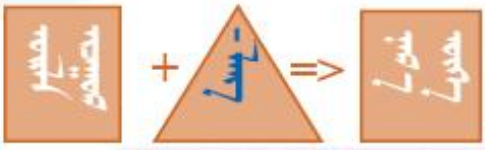

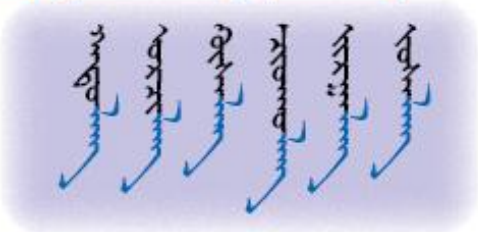

Д 8 **« -лан[4]» дагавар залган, холбоо үг бүтээгээрэй.**

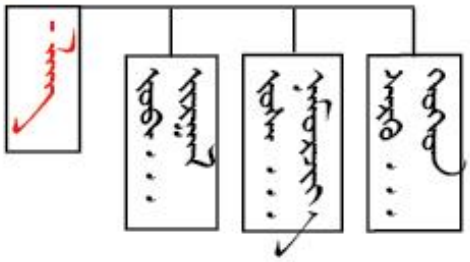

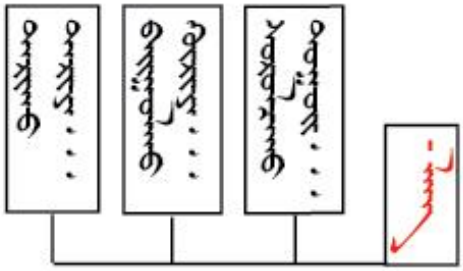

Өөрийн юмыг авав.

Түүнээс өөр юм шүү.

Д 9 **Эхийг уншаад өөрсдийн мэдэх бусад үндэстний мэндчилгээгээр дэлгэрүүлээрэй. Тодруулсан үгийн дагаврын утгыг ярилцаарай.**

ᠴᠢᠰᠣᠨ ᠴᠢᠰᠣᠨ ᠳᠤ ᠪᠢᠴᠢᠭᠡᠶᠢᠨ ᠣᠷᠣᠨᠳᠤ

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠪᠢᠴᠢᠭᠡᠨᠦ ᠬᠡᠯᠡᠨᠳᠡ ᠪᠤᠰᠤᠳ ᠦᠨᠳᠡᠰᠲᠡᠨᠤ ᠮᠡᠨᠳᠴᠢᠯᠭᠡᠡᠭᠡᠭᠡᠷ
ᠳᠡᠯᠭᠡᠷᠦᠦᠯᠡᠭᠡᠷᠡᠶ᠂ ᠲᠤᠳᠤᠷᠤᠭᠳᠠᠭᠠᠨ ᠦᠭᠢᠶᠢᠨ ᠳᠠᠭᠠᠪᠤᠷᠤᠨ ᠤᠲᠭᠤᠭ ᠶᠠᠷᠢᠯᠴᠠᠠᠷᠠᠶ᠂

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠪᠢᠴᠢᠭᠡᠨᠦ ᠬᠡᠯᠡᠨᠳᠡ ᠪᠤᠰᠤᠳ ᠦᠨᠳᠡᠰᠲᠡᠨᠤ ᠮᠡᠨᠳᠴᠢᠯᠭᠡᠡᠭᠡᠭᠡᠷ
ᠳᠡᠯᠭᠡᠷᠦᠦᠯᠡᠭᠡᠷᠡᠶ᠂ ᠲᠤᠳᠤᠷᠤᠭᠳᠠᠭᠠᠨ ᠦᠭᠢᠶᠢᠨ ᠳᠠᠭᠠᠪᠤᠷᠤᠨ ᠤᠲᠭᠤᠭ ᠶᠠᠷᠢᠯᠴᠠᠠᠷᠠᠶ᠂

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠪᠢᠴᠢᠭᠡᠨᠦ ᠬᠡᠯᠡᠨᠳᠡ ᠪᠤᠰᠤᠳ ᠦᠨᠳᠡᠰᠲᠡᠨᠤ ᠮᠡᠨᠳᠴᠢᠯᠭᠡᠡᠭᠡᠭᠡᠷ
ᠳᠡᠯᠭᠡᠷᠦᠦᠯᠡᠭᠡᠷᠡᠶ᠂ ᠲᠤᠳᠤᠷᠤᠭᠳᠠᠭᠠᠨ ᠦᠭᠢᠶᠢᠨ ᠳᠠᠭᠠᠪᠤᠷᠤᠨ ᠤᠲᠭᠤᠭ ᠶᠠᠷᠢᠯᠴᠠᠠᠷᠠᠶ᠂

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠪᠢᠴᠢᠭᠡᠨᠦ ᠬᠡᠯᠡᠨᠳᠡ ᠪᠤᠰᠤᠳ ᠦᠨᠳᠡᠰᠲᠡᠨᠤ ᠮᠡᠨᠳᠴᠢᠯᠭᠡᠡᠭᠡᠭᠡᠷ
ᠳᠡᠯᠭᠡᠷᠦᠦᠯᠡᠭᠡᠷᠡᠶ᠂ ᠲᠤᠳᠤᠷᠤᠭᠳᠠᠭᠠᠨ ᠦᠭᠢᠶᠢᠨ ᠳᠠᠭᠠᠪᠤᠷᠤᠨ ᠤᠲᠭᠤᠭ ᠶᠠᠷᠢᠯᠴᠠᠠᠷᠠᠶ᠂

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠪᠢᠴᠢᠭᠡᠨᠦ ᠬᠡᠯᠡᠨᠳᠡ ᠪᠤᠰᠤᠳ ᠦᠨᠳᠡᠰᠲᠡᠨᠤ ᠮᠡᠨᠳᠴᠢᠯᠭᠡᠡᠭᠡᠭᠡᠷ
ᠳᠡᠯᠭᠡᠷᠦᠦᠯᠡᠭᠡᠷᠡᠶ᠂ ᠲᠤᠳᠤᠷᠤᠭᠳᠠᠭᠠᠨ ᠦᠭᠢᠶᠢᠨ ᠳᠠᠭᠠᠪᠤᠷᠤᠨ ᠤᠲᠭᠤᠭ ᠶᠠᠷᠢᠯᠴᠠᠠᠷᠠᠶ᠂

Д 10 **Зураг ямар үндэстний мэндчилгээг илэрхийлж байгааг тайлбарлаж, үндэсний бичгээр бичээрэй.**

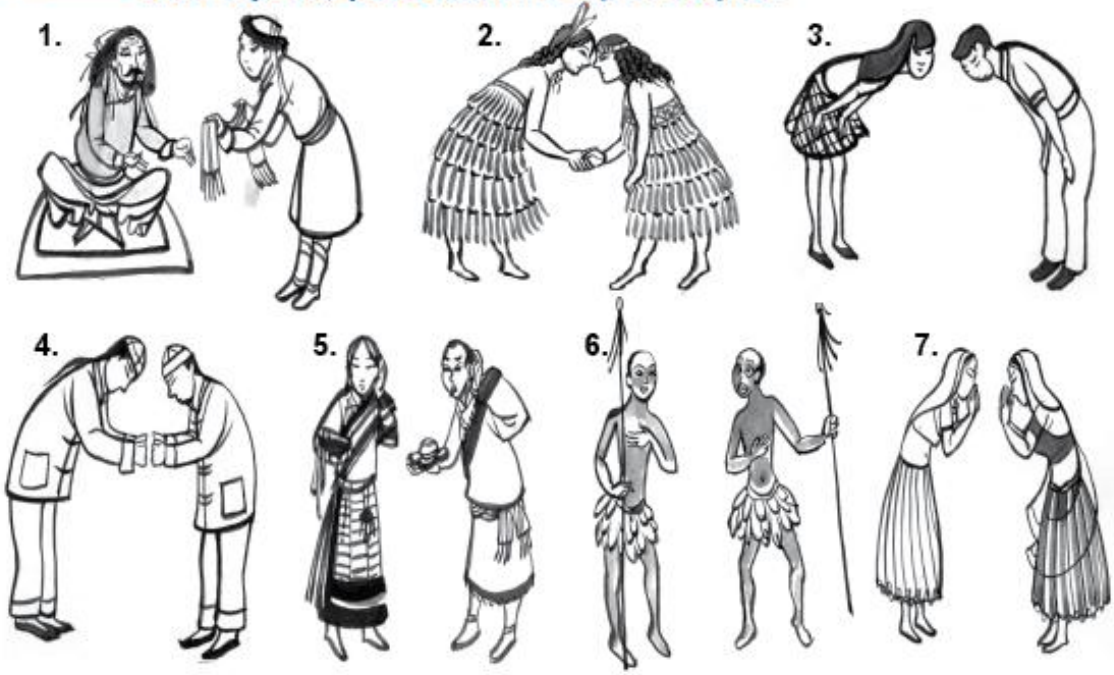

Д 11 **Эхийг уншиж, гол санааг ярилцаад, тодруулсан хэлц өгүүлбэрийг шууд утгаар нь солин найруулж бичээрэй.**

Д 12 **Холбоо үгийн бүтсэн арга, утгыг ажиглаад эхээс хоёр хоёр холбоо үг нэмж бичээрэй.**

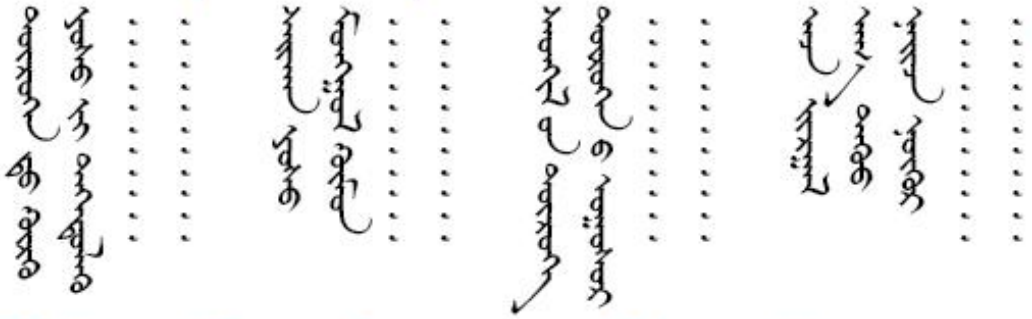

Д 13 **Үндэсний бичгээр бичээд, утгыг тайлбарлаарай.**

дөрөө мултлах - мориноос буух ~ унаанаас буух

а. дөрөө нийлэх, дөрөө хавирах, дөрөө чангалах, дөрөө жийх, дөрөө зурах, дөрөө өшиглөх, дөрөө зэрэгцэх, дөрөө хөдөлгөх, дөрөө харшуулах, дөрөө тэмцэх, дөрөө шүргэх, дөрөөгүй залрах

б. Дээсэн дөрөөтэй дэнжигнэх
Төмөр дөрөө дөлөртөл жийх

Д 14 **Эхийн үйл үгийг тусах, эс тусахаар нь ангилаад, цөм өгүүлбэр үүсгэн бичээрэй.**

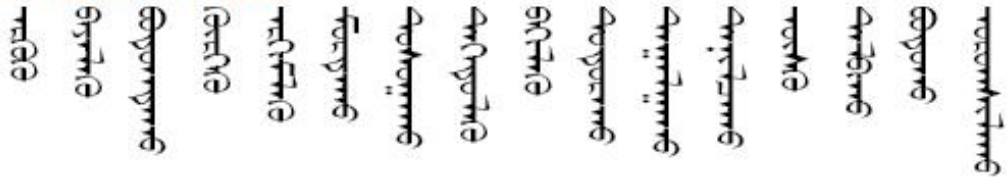

Д 15 **Оньсогыг цэвэр сайхан хуулж бичингээ тааж, эхийн тулгуур үгийг илэрхийлсэн оньсогыг олоорой.**

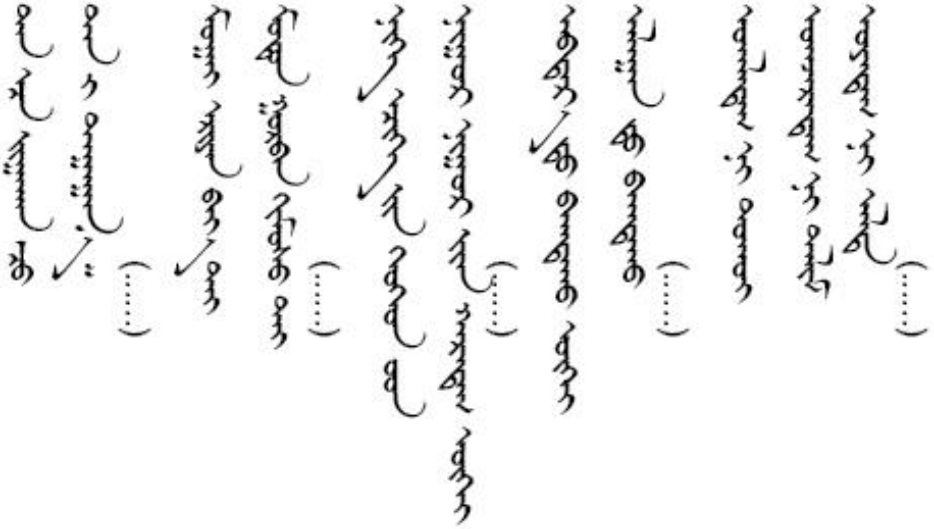

᠐᠐᠐

Д 18 **Үйлээс нэр үг бүтээх «-уул²» дагаврыг дэвсгэр үсгээр үсгээр төгссөн үгэнд залгахад холбох эгшиг авна. Загварыг ажиглаад, жишээ үгсийг гүйцээж бичихдээ холбох ёсыг анхааараарай.**

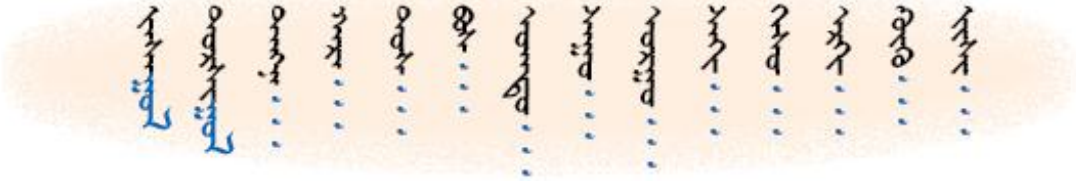

Д 19 **А. Өмнөх эхэд байгаа «явуул» гэсэн нэр үгийн бүтэц, бичлэг, утга, хэрэглээг ажиглаад, дүгнэлт гаргаарай.**
Б. «тагнуул, харуул, туршуул» гэсэн үгийг бүтцээр нь задлаарай.

Үгийн язгуур		Дагавар		Үүсмэл үг		Утга хэрэглээ
яв-		- уул		явуул		Явах үйлийг гүйцэтгэгч, зорчин хэсэгч *явуулын хүн, явуулын мал, явуулын худалдаачин*

Д 20 **Өмнөх эхэд орсон «аваас» гэх холбоос үгтэй язгуур нэгтэй үгсийн утга, үүргийг ярилцаад, өгүүлбэрт оруулж бичээрэй.**

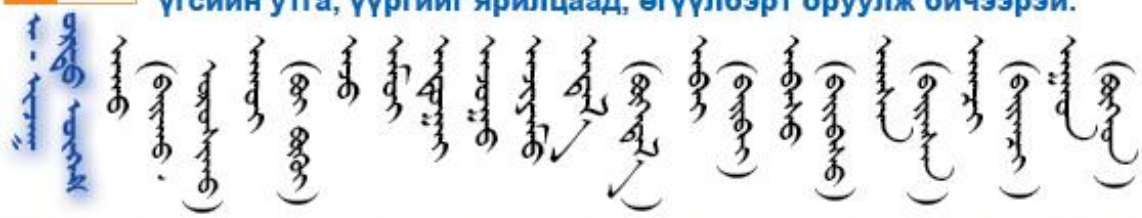

Д 21 **Өмнөх эхэд байгаа «-чин, -аа⁴» дагавартай үгсийн товч тайлбарыг уншаад, «үсчин, барилгачин, адуучин, ногоочин, алдаа, тариа, хэлхээ, идээ» гэсэн үгсийн утгыг товч тод илэрхийлж бичээрэй.**

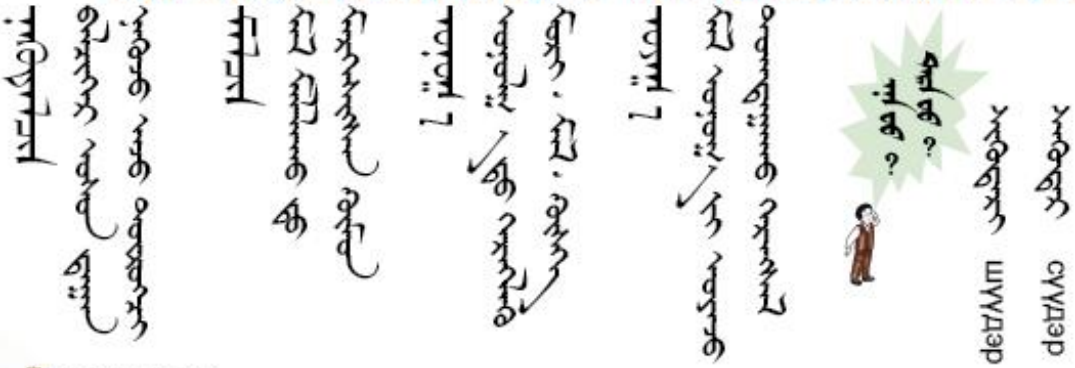

дөрөө, чөдөр, эмээлийн хоёр бүүрэг, уурга, хазаар

Д 22 **Тоглож наадахдаа мэндийн ёсыг хэрхэн сурахыг дүү нартаа зааж өгөөрэй.**

Д 23 **Монголчуудын өвөрмөц мэнд болох ереелт мэндийг уншиж, утгыг ярилцаад, өөрсдийн хийдэг ажил үйлстэйгээ холбоотой шинэ үг хэллэгийг уралдан зохиогоорой.**

Д 25 **Ерөөлт мэндийг уншаад, зурагтай зөв тохируулж, эх зохион бичээрэй.**

1 ᠪᠣᠯᠤᠨ ᠳᠤᠷᠠᠨ ᠳᠠᠭᠠᠯᠳᠤᠬᠤ ᠬᠣᠭᠣᠷᠣᠨᠳᠤ ᠬᠣᠭᠣᠷᠣᠨᠳᠤ ᠬᠣᠭᠣᠷᠣᠨᠳᠤ !

2 ᠪᠣᠯᠤᠨ ᠳᠤᠷᠠᠨ ᠳᠠᠭᠠᠯᠳᠤᠬᠤ ᠬᠣᠭᠣᠷᠣᠨᠳᠤ ᠬᠣᠭᠣᠷᠣᠨᠳᠤ ᠬᠣᠭᠣᠷᠣᠨᠳᠤ !

3 ᠪᠣᠯᠤᠨ ᠳᠤᠷᠠᠨ ᠳᠠᠭᠠᠯᠳᠤᠬᠤ ᠬᠣᠭᠣᠷᠣᠨᠳᠤ ᠬᠣᠭᠣᠷᠣᠨᠳᠤ ᠬᠣᠭᠣᠷᠣᠨᠳᠤ !

4 ᠪᠣᠯᠤᠨ ᠳᠤᠷᠠᠨ ᠳᠠᠭᠠᠯᠳᠤᠬᠤ ᠬᠣᠭᠣᠷᠣᠨᠳᠤ !

5 ᠪᠣᠯᠤᠨ ᠳᠤᠷᠠᠨ ᠳᠠᠭᠠᠯᠳᠤᠬᠤ ᠬᠣᠭᠣᠷᠣᠨᠳᠤ !

6 ᠪᠣᠯᠤᠨ ᠳᠤᠷᠠᠨ ᠳᠠᠭᠠᠯᠳᠤᠬᠤ ᠬᠣᠭᠣᠷᠣᠨᠳᠤ ᠬᠣᠭᠣᠷᠣᠨᠳᠤ !

7 ᠪᠣᠯᠤᠨ ᠳᠤᠷᠠᠨ ᠳᠠᠭᠠᠯᠳᠤᠬᠤ ᠬᠣᠭᠣᠷᠣᠨᠳᠤ !

8 ᠪᠣᠯᠤᠨ ᠳᠤᠷᠠᠨ ᠳᠠᠭᠠᠯᠳᠤᠬᠤ ᠬᠣᠭᠣᠷᠣᠨᠳᠤ !

Д 26 **Монголчуудын бусад үндэстнээс ялгарах өвөрмөц мэндчилгээг уншаад, малчин ах дүү нартаа үндэсний бичгээр захидал бичээрэй.**

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯᠴᠤᠳᠤᠨ ᠪᠤᠰᠠᠳ ᠦᠨᠳᠡᠰᠲᠡᠡᠴ ᠶᠠᠯᠭᠠᠷᠠᠬᠤ ᠥᠪᠥᠷᠮᠥᠴ ᠮᠡᠨᠳᠴᠢᠯᠭᠡᠡᠭ᠄ ᠠᠪᠤᠭᠠᠨᠳᠠ ᠪᠤᠴᠠᠭᠠᠨ ᠠᠪᠤᠭᠠᠨᠳᠠ ᠪᠤᠴᠠᠭᠠᠨ ᠠᠪᠤᠭᠠᠨᠳᠠ ᠪᠤᠴᠠᠭᠠᠨ ᠠᠪᠤᠭᠠᠨᠳᠠ ᠪᠤᠴᠠᠭᠠᠨ᠄᠄ ᠮᠣᠩᠭᠣᠯᠴᠤᠳᠤᠨ ᠪᠤᠰᠠᠳ ᠦᠨᠳᠡᠰᠲᠡᠡᠴ ᠶᠠᠯᠭᠠᠷᠠᠬᠤ ᠥᠪᠥᠷᠮᠥᠴ ᠮᠡᠨᠳᠴᠢᠯᠭᠡᠡᠭ᠄ ᠠᠪᠤᠭᠠᠨᠳᠠ ᠪᠤᠴᠠᠭᠠᠨ ᠠᠪᠤᠭᠠᠨᠳᠠ ᠪᠤᠴᠠᠭᠠᠨ ᠠᠪᠤᠭᠠᠨᠳᠠ ᠪᠤᠴᠠᠭᠠᠨ᠄᠄ ᠮᠣᠩᠭᠣᠯᠴᠤᠳᠤᠨ ᠪᠤᠰᠠᠳ ᠦᠨᠳᠡᠰᠲᠡᠡᠴ ᠶᠠᠯᠭᠠᠷᠠᠬᠤ ᠥᠪᠥᠷᠮᠥᠴ ᠮᠡᠨᠳᠴᠢᠯᠭᠡᠡᠭ᠄ ᠠᠪᠤᠭᠠᠨᠳᠠ ᠪᠤᠴᠠᠭᠠᠨ ᠠᠪᠤᠭᠠᠨᠳᠠ ᠪᠤᠴᠠᠭᠠᠨ ᠠᠪᠤᠭᠠᠨᠳᠠ ᠪᠤᠴᠠᠭᠠᠨ᠄᠄

Д 27 **Жишээ үгсийг анхааралтай уншаад, зөв бичих дүрмийг тайлбарлаж, утгыг холбоо үгээр дэлгэрүүлэн ярилцаарай.**

Д 28 **Өгүүлбэрийн тодруулсан үг болон хоёр бүлэг үгсийн дагаврыг ажиглаад бичлэг, утгын тухай кирил, үндэсний бичгээр харьцуулан дүгнэлт гаргаарай.**

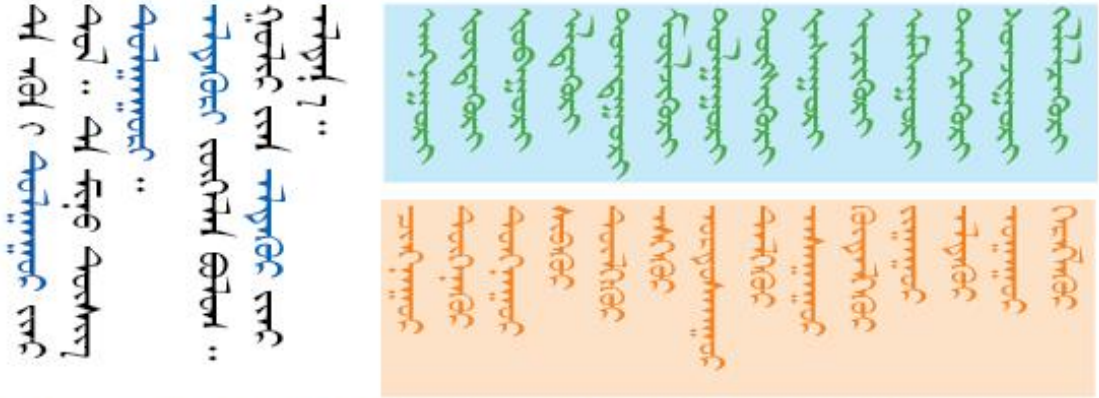

Д 29 **Ялгаатай хоёр дагаврыг зохих үгсэд нь залгаад, бодитой ба хийсвэр утгыг тайлбарлаарай.**

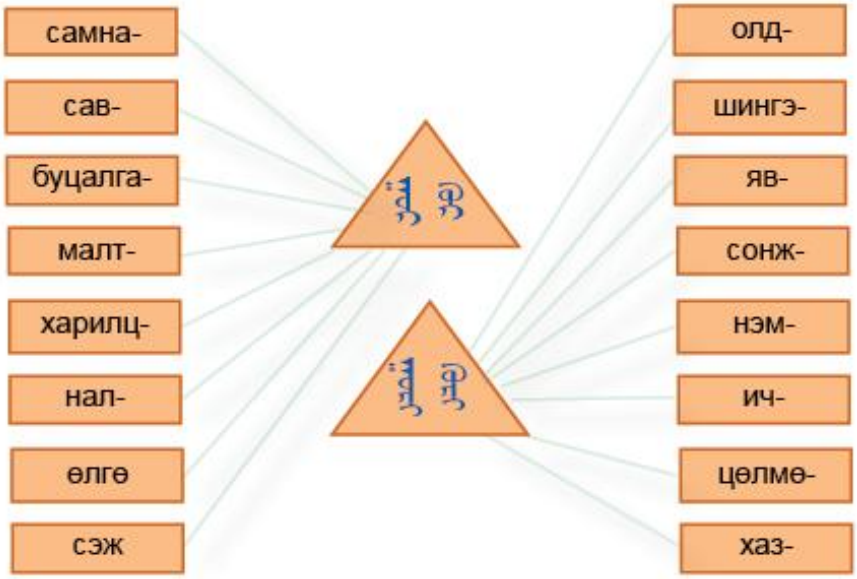

Д 30 **Цэгийн оронд тохирох үгийг бичиж, үг бүтээх дагаврын утгыг ярилцаарай. - ᠪᠣᠯ ᠂ - ᠪᠣᠯ дагавар нь А болон Б хэсэгт ямар утгатай үг бүтээж байгааг харьцуулан ярилцаарай.**

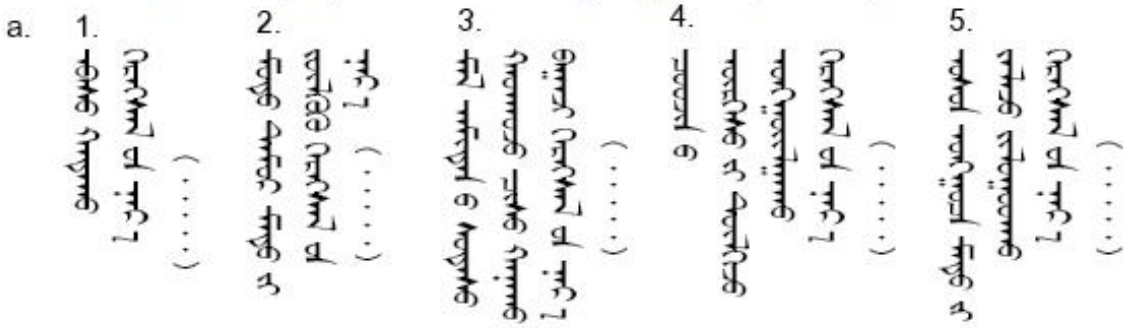

б.

1. Үнэнээсээ хэн гэдэг вэ?
(.....)

2. Чинжүүгээ хэнтэй хамтарсан
эцэг эх гэдэг вэ?
(.....)

3. Нэгэн нэгэн үгийн нэрийг юу гэдэг вэ?
(.....)

4. Хүний гэрийг юу гэдэг вэ?
(.....)

5. Үнэнийг хэлсэн хүүхэд
ямар сайн зан чанартай вэ?
(.....)

Д 31 **Эхийг уншаад, дэлхийн «Мэндчилгээний өдөр»-ийг санаачилсан тухай хэсгийг хуулан бичээрэй.**

Монгол хүн бүр мэндчилгээ, мэндийг ямар ч цаг үеийн хүмүүс, ялангуяа ах дүү, найз нөхөд, ойр дотны хүмүүстэй уулзах, ажлаа хийхдээ, гэрлэхдээ, хүүхэд төрөхдөө, хүнтэй хуваалцах, хүндлэх, хайрлах, ... гэх мэт олон янзын нөхцөлд, ...

Өөрийгөө сориорой

Эхийг уншиж, ярилцаад, зөвийг дугуйлаарай.

1. «Сэтгэлийн» гэдэг нь аль үгтэй холбогдсон байна вэ?

а. б. в. г.

2. Эхэд байгаа «ашид» гэдэг үгийг аль үгээр солин найруулж болох вэ?

а. б. в. г.

3. Кирил бичигт «я» эгшгээр бичдэг үг аль нь вэ?

а. б. в. г.

д. е. ё. ж.

4. Зөв тохируулаарай.

1. ёс
2. ер (тоо)
3. ёр
4. ес (тоо)

а. б.

в. г.

5. «урьдчилан, хорлонт» гэсэн үгийг бүтцээр зөв задалсныг олоорой.

а. + + +

б. + +

в. + + +

г. + + +

6. Аль дагавар нь холбох эгшиг авдаг вэ?

а. -лан[4] б. -уур[2] в. -дал[4] г. -бар[4]/-вар[4]

7. Эхэд «-лан[4]» дагавартай үг хэд байна вэ?

а. 1 б. 2 в. 3 г. 4

Д 1 **Эхийг уншиж ярилцаад, улаан өнгөөр тодолсон үгийг бүтцээр задалж тайлбарлаарай.**

Д 2 **Үгийн бүтцийн загвар болон хүснэгтийг ажиглаад, нэр язгуур үндсээс үг бүтээж бичээрэй.**

шарх, хомс, богино, ташуур, дуу, үнэр, урт, индүү, их, хүрз, манан, өндөр, сул, чих, өргөн, ойр, шавар, нэг, өрөм, бохир, нэр, эгшиг, амт

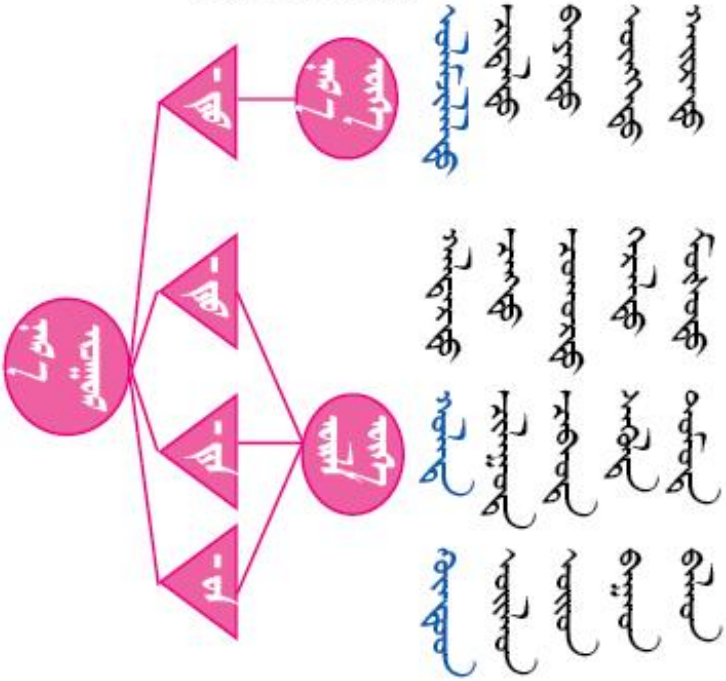

Загвараар өгсөн дагавруудын утга, хэрэглээ					
1	2	3		4	
+	+	+	+	+	+

Д 3 **«нөхөрлөгсөд» гэдэг үгийг кирил ба үндэсний бичгээр харьцуулж, бүтцээр задлаарай. Кирил бичгийн задлалын «г» оруулбар бүтээврийн учрыг тайлбарлаарай.**

Өнгөрсөн цагт нэрийн «-сан[4]» = **дагаврыг одоо цагийн утгаар:**

«ажиллагсад, эмчлүүлэгсэд, оролцогсод, хуралдагсад, суралцагсад» **гэж бичих нь зөв үү, буруу юу? Яагаад?**

Д 4 **Хэлц үгийн эхний бүлэг үгийн утгыг тайлбарлаад, хоёр дахь бүлэг үгсийг ойролцоо утгаар нь тохируулж үндэсний бичгээр бичээрэй.**

а

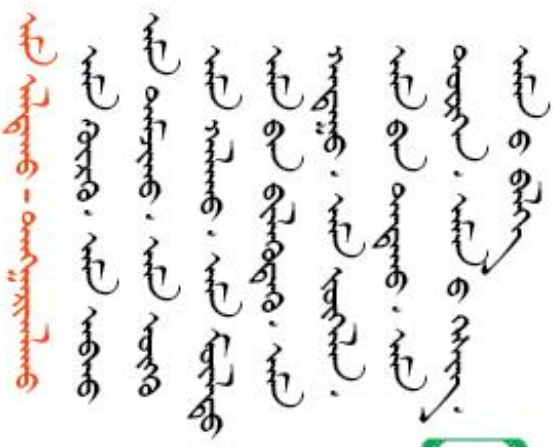

б. амыг нь таглах - амаа барих

ам хаах - ам задгай

ам сул - амыг нь үдэх

ам муруйх - амны гарз

амаа хамхих - ам бөглөх

амаа алгадах - ам зөрөх

ам бузарлах - амаа жимийх

1-а, 2-б, 3-в, 4.(1-в, 2-б, 3-г, 4-а), 5-в, 6-б, 7-а

Д 5 **Эхийг уншиж ярилцаад, хөх өнгөөр тодолсон үгийг бүтцээр задалж тайлбарлаарай.**

Д 6 **Эхийн тулгуур үгийг ашиглан дэлгэрүүлж бичээрэй.**

Д 7 **Улаанаар тодолсон үгсийг уншиж, ажиглаад, утгыг холбоо үгээр илэрхийлж бичээрэй.**

Д 8 **Урт эгшгийг хоёр эгшгээр тэмдэглэсэн үгсийг ажиглаад, "Анд барилдах ёслол" эхээс ийм бүтэц бүхий үгсийг түүж бичээрэй.**

Д 9 **Эхийг уншиж ярилцаад, гол санааг хэлцээр хурааж бичээрэй.**

Д 10

Д 11 **Чингис хаан хүлэг Боорчийг магтсан шүлгийг хулсан үзгийн гар бичмэл эхтэй нь харгуулан уншаарай.**

ᠬᠣᠢᠳᠤ ᠣᠷᠣᠨᠳᠤ ᠪᠤᠶᠠᠨᠳᠠᠨ ᠪᠣᠯᠤᠭᠰᠠᠨ ᠨᠣᠮᠤᠨᠳᠠᠨ

ᠴᠣᠬᠣᠨᠳᠤ ᠪᠣᠯᠤᠭᠰᠠᠨ

Д 12 **Чингис хааныг магтсан хүлэг Боорчийн шүлгийг хулсан үзгийн гар бичмэл эхтэй нь харгуулан уншаарай. Нэрээс үйл үг бүтээх - ᠯᠠ «-л» дагавартай үгсийг олж, үйл үгийн хэвийн дагавраар хувилгаарай.**

Д 13 Загварыг ажиглаад, жишээ үгсийг гүйцээж бичнэ үү.

Д 14 Оньсогыг тааж, хариуг үндэсний бичгээр бичээрэй.

Д 15 **Зүйр үгийг үндэсний бичгээр бичээд, «нөхрийн шинж» гэсэн бичил эх зохиогоорой.**

Нөхрийн сайныг ханилж мэднэ
Морины сайныг унаж мэднэ.
Нөхөртэй хүн талын чинээ
Нөхөргүй хүн алгын чинээ.
Нөхрөө харж биеэ
Сүүдрээ үзэж бүсээ.
Сайнтай нөхөрлөвөл
Сарны гэрэл.
Муутай нөхөрлөвөл
Могойн хор.

Зовох цагт
Нөхрийн чанар танигдана.
Нөхрийн тус бүтвэл
Өөрийн тус бүтнэ.
Хүн хүнийхээ хүчинд
Загас усныхаа хүчинд.
Эвлэвэл цуглардаг
Эвдэрвэл тархдаг.
Хүний сайн нь үнэнч
Хүлгийн сайн нь хурдан.

Д 16 **А, Б, В хэсгийн үгсийг уншиж тогтоохдоо утгыг холбоо үгээр илэрхийлэн ярилцаарай.**

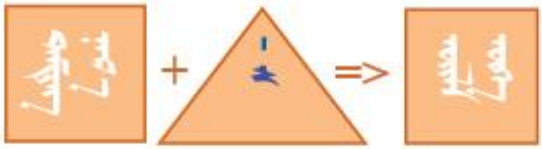

А.

Б.

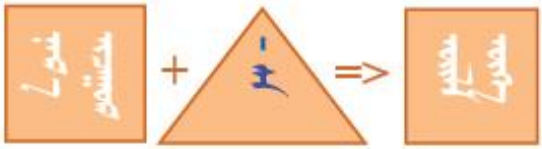

В.

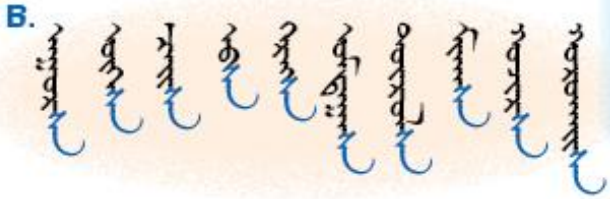

Д 17 **Эхийг уншаад «Сохрын газар сохор, доголонгийн газар доголон яв» гэсэн хэлц үгтэй хэрхэн холбогдохыг ярилцаарай.**

᠐᠐᠐

Д 19 **А. Эхийг уншаад зөв зүйтэй найман мөрийн замыг хичээнгүй сайхан бичээрэй.**

Б. Юм бүхэнд зүй зохистой хэмжээ бий. Сэтгэлийн үйл хэтэрвэл ямар уршигт хүрэхийг загварчлан үзүүлэв. Загварыг өгүүлбэр болгон дэлгэрүүлэхдээ сургаал үгсийг ашиглаарай.

Сургаал үгс нь:

Д 20 **А. Эхийг уншиж ярилцаад, тодруулсан үгийг бүтцээр задалсныг ажиглаж, дагаврын утгыг мэдэж аваарай.**

Б. Эхийг хэр хурдан уншихаа сориорой.

Үгийн язгуур		Дагавар		Үүсмэл үг		Утга, хэрэглээ
кирил	үндэсний бичиг	кирил	үндэсний бичиг	кирил	үндэсний бичиг	
хал-	-	- уун	- ᠤᠨ - ᠦᠨ	халуун		Дулааны хэмжээ их байх халуун агаар, халуун рашаан
сэр-	-	- үүн		сэрүүн		Жихүүн, хүйтэвтэр байдал сэрүүн булаг, сэрүүний улирал
хат-	-	- уу	- ᠤᠤ - ᠦᠦ	хатуу		Хөшүүн, хатан, уян биш хатуу хайлш, хатуу газар
хөлд-	-	- үү		хөлдүү		Хөлдсөн юм, хүйтэн, цэвдэг хөлдүү сүү, хөлдүү хүн

Д 21 **Хоёр бүлэг үгийн дагаврын утгыг тайлбарлаж ярилцаад, эсрэг ба ойролцоо утгатай холбоо үг үүсгэж бичээрэй.**

Д 22 **Үгийн бүтцийн загвар болон үүсмэл үгс дэх дагаврын бичлэгийг ажиглаад, цэгийн оронд тохирох үгийг нөхөж бичээрэй.**

Д 23 **А.**

Б.

Д 24 **Эхийг уншаад, гол санааг тулгуур бичиглэлээр үзүүлээрэй.**

Д 25 **А. Бичил эхийг үндэсний бичгээр бичээд, дээрх эхтэй хэрхэн холбогдохыг ярилцаарай.**

Зөөлөн сул юмс хатуу чангыг дийлнэ. Тэнгэрийн доор уснаас зөөлөн сулхан нь үгүй атал тэр хатуу хүчтэй бүхнийг элж барах их хүчтэй. Харанхуйг гэрэл иддэг, хатууг зөөлөн иддэг.

Б. Эхийн гол санаатай аль нь тохирох вэ?

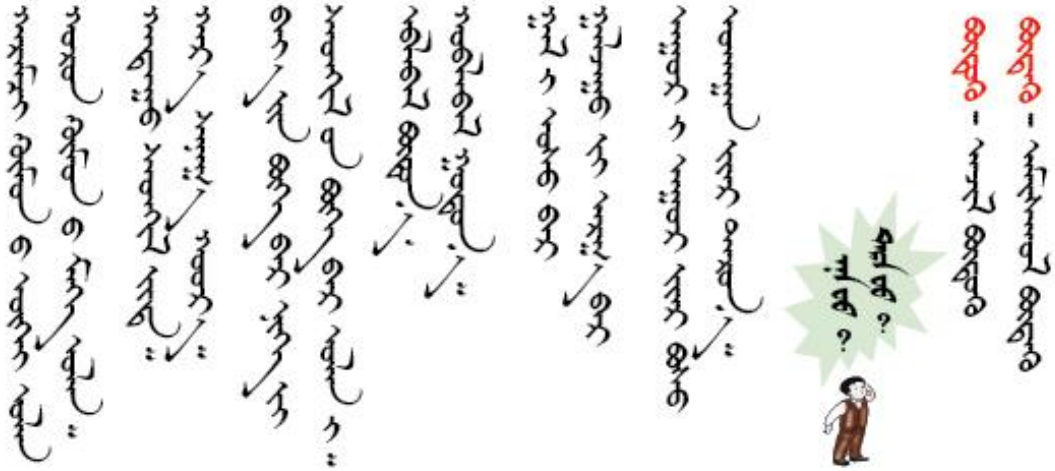

Д 26 **Эхийг уншаад, гол санааг нэг өгүүлбэрээр илэрхийлж бичээрэй.**

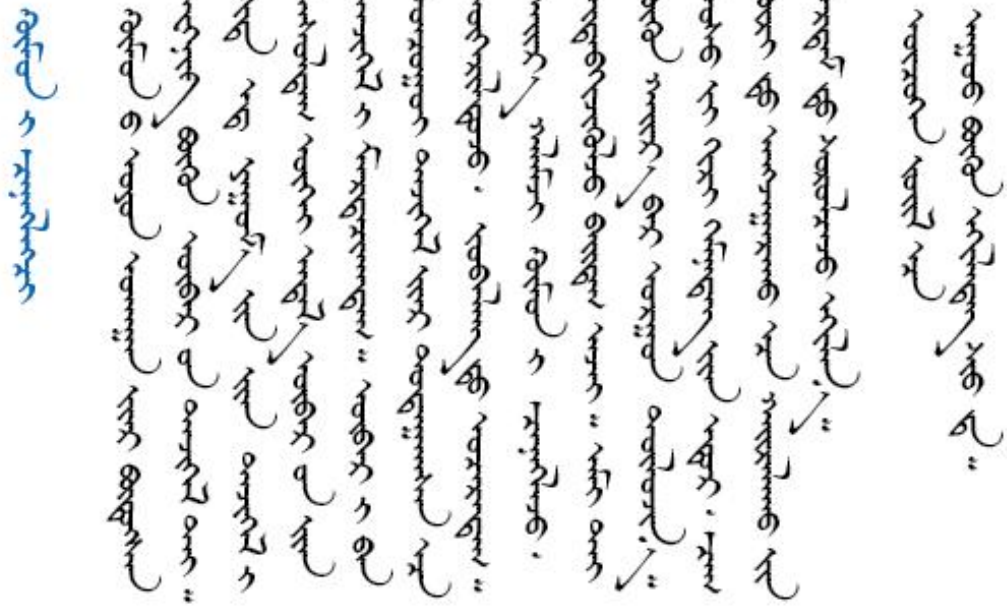

Д 27 **Бичил эхийг үндэсний бичгээр бич.**

Өөрийгөө хайрлаж чаддаг хүн бусдыг ойлгож хайрлаж чаддаг. Ганц мод гал болдоггүй, ганц хүн айл болдоггүй болохоор дэм дэмэндээ, дээс эрчиндээ байж, ойлгож зохицож амьдрах учиртай.

Д 28 **Зураг болон хураангуй өгүүлбэрийг ашиглан эх зохиож, үндэсний бичгээр хичээнгүй цэвэр бичээрэй.**

Д 29 **«Эрдэнийн сан Субашид»-ын тайлбарын энэхүү үлгэрийг уншаад, юун тухай өгүүлснийг ярилцаарай.**

Д 30 **Эхийн гол санааг бүрэн илэрхийлэх хэсгийг сонгож, үндэсний бичгээр бичнэ үү.**

1. Вишнү тэнгэр хүчтэй
2. Гэм нь урдаа, гэмшил нь хойноо
3. Хаанаасаа харц нь
   Хатнаасаа шивэгчин нь
4. Бардам зан бие гутаах
   Балмад авир нэр гутаах

Д 32 **Загварыг ажиглаж, жишээг уншаад, нэрээс нэр үг бүтээх «-га[2]» дагавартай үгсийг бичнэ үү.**

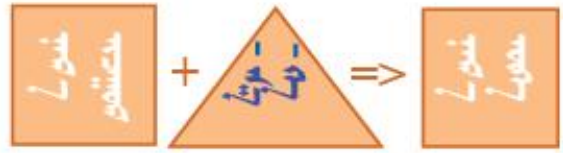

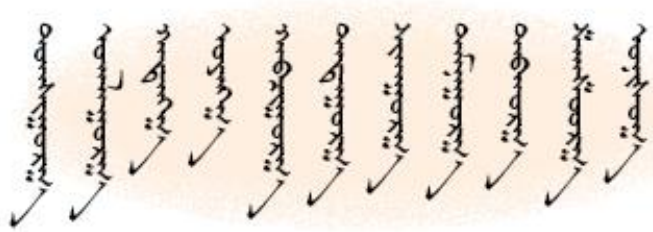

Д 33 **Загварыг ажиглаж, жишээг уншаад, үйлээс нэр үг бүтээх «-га[2], -гаа[4]» дагавартай үгсийг бичнэ үү.**

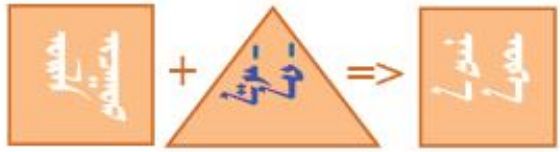

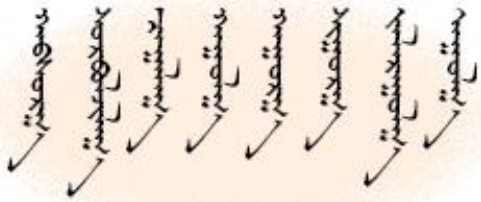

Д 34 **Загварыг ажиглаж, жишээг уншаад, үйлээс нэр үг бүтээх «-аа[2]» дагавартай үгсийг бичнэ үү.**

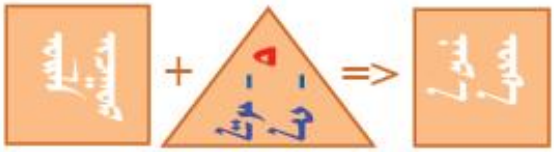

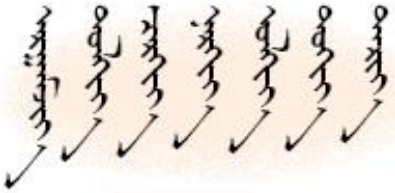

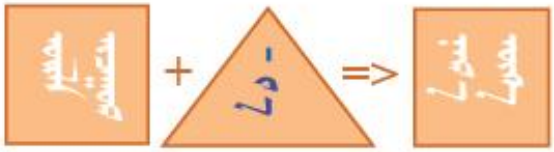

Д 35 **Үйлээс нэр үүсгэх «-аа[4]» дагавар залгаж бүтсэн, дүрс ялган бичдэг «унаа» гэдэг үгийн утгыг өгүүлбэрээр илэрхийлээрэй.**

1

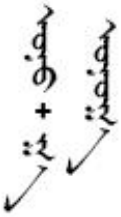

2

Д 36 **Цэгийн оронд нэр үг бүтээх «-аа[4]» дагаврыг нөхөн бичиж, холбоо үг үүсгэн бичээрэй.**

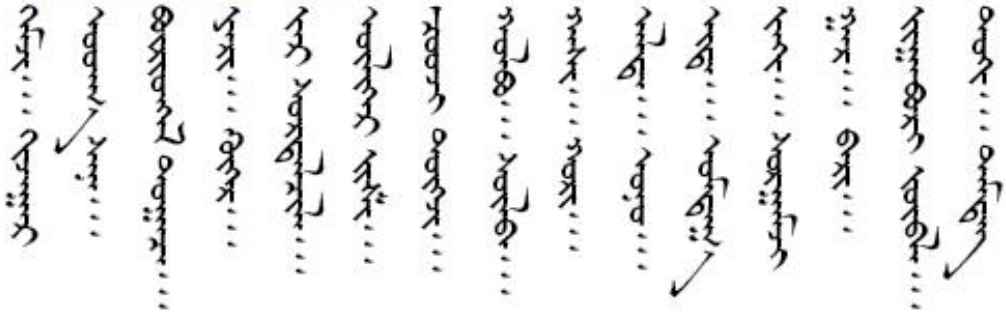

Д 37 **Үүсмэл үгийг хуулан бичээд, үйлээс нэр үг бүтээх «- ᠬᠤ᠂ - ᠬᡳ᠂ » дагаврын ямар тохиолдолд «- ᠬᡳ᠂ » гэж бичсэний учрыг тайлбарлан ярилцаарай.**

а.

б.

Д 38 **Эзэн богд Чингис хааны гэрээслэлийг уншиж, цээжлээд, ухаарч санагтун.**

Д 39 **А. Эхэд ямар ямар утга санаа илэрч байгааг ярилцаарай.**
Б. Дараах зүйр цэцэн үгсийг эхийн утга санаанд тохируулан зөв дараалалд оруулаарай.

1.

2.

3.

4.

5.

Д 40 **Сургамжит эхийг уншаад, өөлдэг занд суралцаарай.**

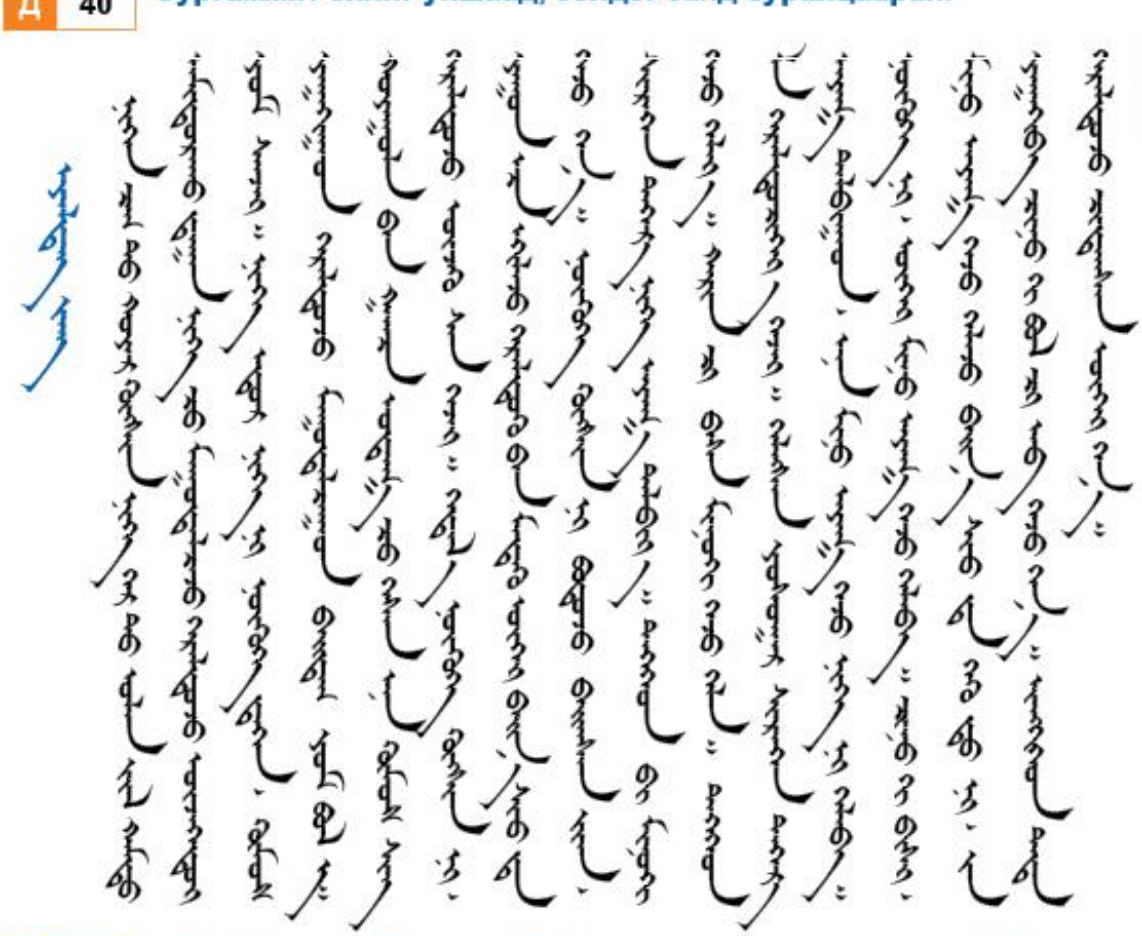

Д 41 **Холбоо үгсийн утга тайлбарыг тохируулж, үндэсний бичгээр бичээрэй.**

1. барьцах сэтгэл	а. урваж хөрвөхгүй, үнэнч туйлбартай
2. нинжин сэтгэл	б. сэжиг эргэлзээтэй, туйлбаргүй
3. нэгэн үзүүрт сэтгэл	в. өршөөхийг үл мэдэн дарлах түрэмгий
4. хоёр сэтгэл	г. бусадтай мөчөөрхөн тэмцэх атгаг санаа
5. харгис сэтгэл	д. маш өрөвч нигүүлсэнгүй

Д 42 **Сургаалыг уншаад, эхийн утга санаатай хэрхэн холбогдож байгааг ярилцаарай.**

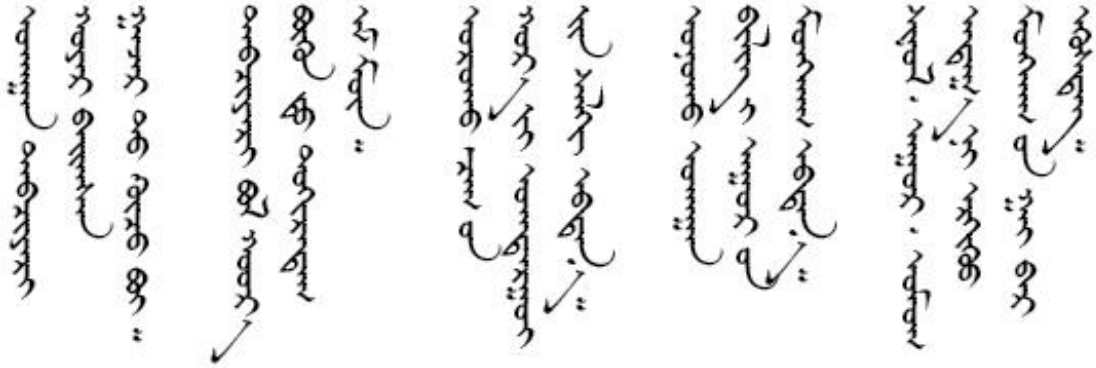

Эхийг уншиж ярилцаад, гол санааг нэг өгүүлбэрт хурааж бичээрэй.

Д 44 **Эхийн тодруулсан хэлцтэй ойролцоо утга бүхий хэлцийг сонгож хичээнгүй бичээрэй.**

1. Ахаа алд хүндэл
   Дүүгээ дэлэм хүндэл
2. Аавын хүү алдраараа гайхалцах
   Ээжийн хүү эрдмээрээ гайхалцах
3. Хүн бүхэн адилгүй
   Хүлэг болгон жороогүй
4. Унаж яваад морио
   Ханилж яваад нөхрөө

Д 45 **Дараах бүлэг үгсээс хоёр үгийн нийлцээр үг бүтэх зүй тогтлыг ажиглаж, дүгнэлт гаргаарай.**

нийлэх	нийлэлцэх
шив	шивлэх
ном сан	номлох сан
бие	биелэх
явах них	явалцах
өрөөлөх	өрөөлөлцөх
хөхөх	хөхлөлцөх
харгах	харгалцах
бодлог	бодлогоор
хөдөлгөх	хөдөлгөөн
хойтон	хойтонд
дуулгах	дуулгалцах
нөөцөлөх	нөөцөлөлцөх
нөөцөлөлцөх	нөөцөлөлцөлтэй
отторгүй	отторгүйн = отторгүйн

Д 46 **Бүлэг үгийн төгсгөлийг ажиглаад, эхээс «у, ү, и, а, э» төгсгөлтэй язгуур үндсийг тохирох хэсэгт нөхөж бичээрэй.**

а.
- мөнө -
- өдөр -
- өдөр -
- өнөө -
- өнөө -
- ...

б.
- гүрэ -
- гүрэ -
- гүрэ -
- гүрэ -
- гүрэ -
- ...

в.
- нүүр -
- нүүр -
- нүүр -
- нүүр -
- нүүр -
- ...

Д 47 **Эхийг уншиж ярилцаад, хуулж бичээрэй.**

Өөрийгөө сориорой

Эхийг уншиж ярилцаад, сорилыг гүйцэтгээрэй.

Эхийн гол санаа

᠊᠊᠊

1. Үйлийн эзнийг зөв тохируулаарай.

1. «Эмэгтэй, хүүхэд хоёрт
хүндэтгэл үзүүлэхгүй
бол ямар ч ашгийн
төлөө ажилдаа
ороорой»

2. Эмэгтэй хүнтэй
хүндэтгэлтэй
харьцах

3. «Эр эмэгтэй, хүн
бүрийн эрхийг
хүндэтгэцгээе»

4. «Эмэгтэй хүн, хөдөлмөр
эрхлэгчдийг
хүндлэцгээе, хөгжлийн
хөдөлгөгч хүчнүүд
юм» гэжээ.

а. Эрхэм
б. Эмэгтэй хүн
в. Эзний
г. Ажлын

2. Холбоо үгийг утгаар нь зөв тохируулаарай.

1. Эмэгтэй хүн
эр хүнтэй
адил

2. Хүнтэй харьцах
хүндэтгэлтэй
харьцах

3. Ажлын
хөдөлгөгч
хүчнүүд

4. Эмэгтэй
хөдөлгөгч
хүчнүүд

а. ях нь
б. эмэгтэй
в. нэгэн
г. эмэгтэй

3. Дагаврын аргаар бүтсэн бүлэг үгийг олоорой.

а. ах
эгч
дүү
хүү
ах

б. хүнтэй
эрхэм
эмэгтэй
эрхэмлэх
эрхэм
эмэгтэй
хүн

в. хөдөлгөөн
хөдөлгөгч
хөдөлгөх
хөдөлгөгч

4. Төрөл үгээс шилжсэн утгатай гурван үгийг олоорой.

мөр
мөрөн
мөрөөдөх
мөрөөдөл
мөрөөдөгч
мөрөөдөлтэй
мөрөөдөлтэй
мөрөөдөлтэй
мөрөөдөлтэй
мөрөөдөлтэй
мөрөөдөлтэй
мөрөөдөлтэй
мөрөөдөлтэй
мөрөөдөлтэй
мөрөөдөлтэй

5. Эхэд үг бүтээх хоёр дагавар залгаж бүтсэн үг хэд байна вэ?

а. 1 б. 2 в. 3 г. 4 д. 5

Д 1 **Эхийг уншиж ярилцаад, Бодончарын хэлсэн үгийг гүйлгэж, таталган бичлэгээр бичээрэй.**

Эхийг уншиж ярилцаад

Д 2 **«... ардын цэцэн үг болон уламжилжээ.» гэсэн өгүүлбэрийн дараачийн өгүүлбэр аль вэ?**

а. [illegible]

б. [illegible]

в. [illegible]

Д 3

А. Гурван бүлэг үгийн бүтцийг кирил, үндэсний бичгээр харьцуулан ажиглаад, дүгнэлт гаргаарай.

Б. Холбоо үг үүсгэн, үндэсний бичгээр бичиж нүдлэн тогтоогоорой.

судал + га(гаа)	мал+ л + га(гаа)	турш + лга
довтол + го(гоо)	магад + л + га(гаа)	асуу+ лга
ор +уул + га	эд + л + гэ(гээ)	барь + лга
тул + га	цагаа + л + га	шүт + лгэ(лэг)
найр + уул + га	завсар + л + га(гаа)	нис + лгэ(лэг)

Д 4 **Үгсийг харьцуулан ажиглаж, загварын дагуу өгүүлбэрт оруулаад утга, үүргийг тайлбарлаарай.**

[illegible]

Тухайлсан юманд тулж очих үед

[illegible]

Тухайлсан юманд тулж очих орон зай, цаг хугацааны туршид

[illegible]

᠂᠂᠂

Д 8 **Эхийг үндэсний бичгээр бичээд, «Чингис хаантны айлдвар»-ыг уншиж, тайлбарлан ярилцаарай.**

Монголын тулгар төрийг байгуулж, монгол үндэстнийг нэгтгэсэн эзэн богд Чингис хаан бээр, эцэг өвгөдөөс уламжлан ирсэн төрт ёсыг эрхэмлэн сахигч байсан төдийгүй тухайн үеийн хэв хууль, ёс төрийг боловсруулж, «Их засаг» хэмээх бичмэл хуулийг буй болгосон билээ. Чингис хаантан бээр «төр» хэмээх үгийг улс гүрэн, хэв ёс хэмээсэн утгаар ухаардаг байсан нь түүний хэлсэн үгээс тодорно.

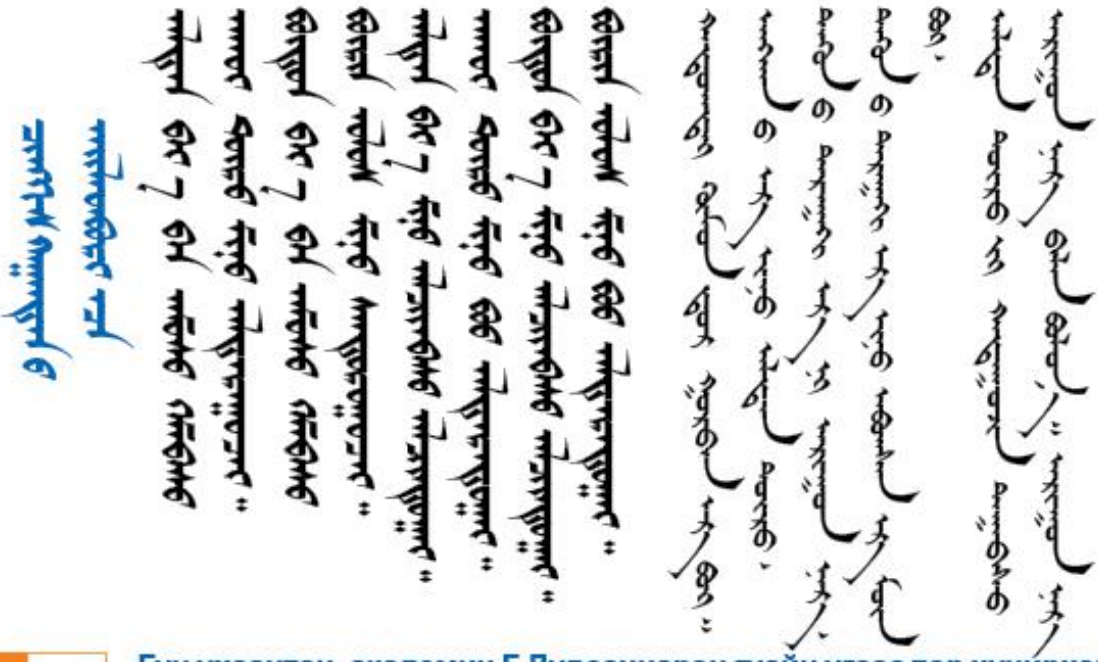

Д 9 **Гүн ухаантан, академич Г.Лувсанцэрэн гуайн үгээс төр хүчирхэг байхын үндэс болсон хоёр зүйлийг ялган бичээрэй.**

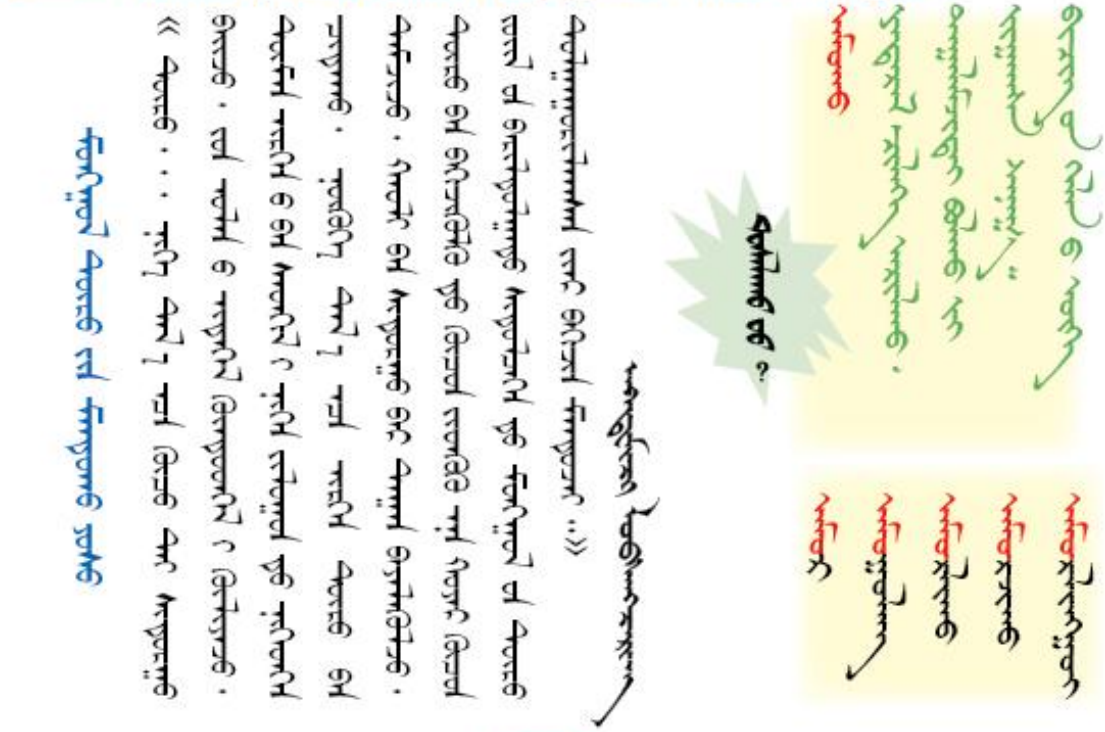

Д 10 **Бичил эхүүдийг уншиж, «төр ёс, төрлөх» гэдэг үгийн эртний утгыг ярилцаарай.**

Д 11 **Эхийг уншиж, гол санааг ярилцаад, цэвэр сайхан бичээрэй.**

Д 12 **Эхийг уншиж, хуулан бичээд 1911 онд Монгол Улсын түүхэнд ямар чухал түүхэн үйл явдал болсныг ярилцаарай.**

Д 13 **Тамганы бичвэрийг уншиж, үндэсний бичгээр цэвэр сайхан хуулж бичээд, хос ёстой холбон тайлбарлаарай.**

Сонирхох уу?

XIII богд Жавзандамба хутагт, хатан Дондогдулам нарын хөргийг XX зууны эхэн үеийн монголын дүрслэх урлагийн нэрт төлөөлөгч, уран зураач Марзан Шарав (1869-1939) зурсан нь Богд хааны ордон музейд хадгалагдаж байна.

Д 14 **Эхийг уншиж ярилцаад, төрөл үгийн дөрвөн үүр байгааг олж, бас нэмэн бүртгэж бичээрэй.**

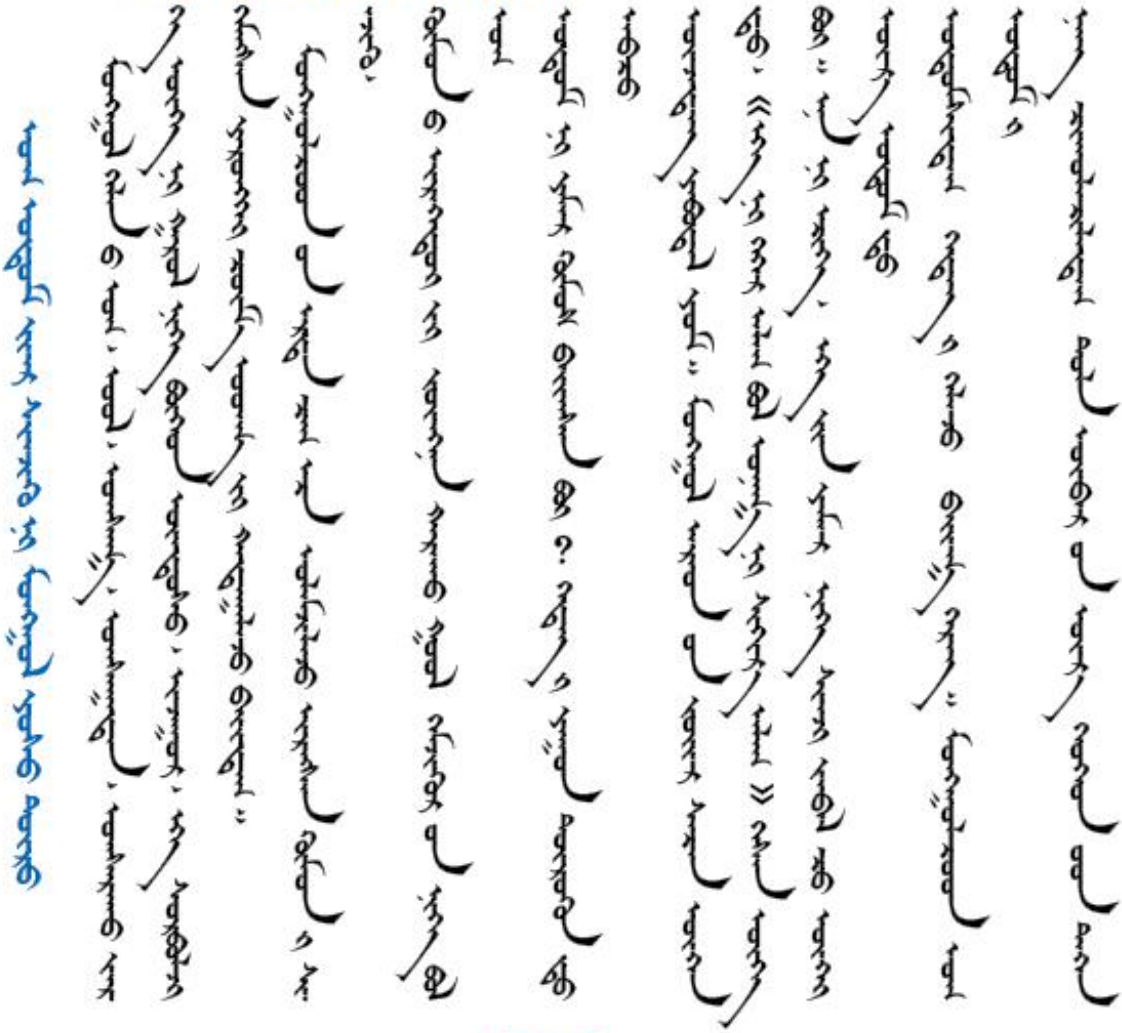

Д 15 **А. Эхээс «гарал» гэсэн үгтэй ойролцоо утгатай таван үг байгааг олж бичээрэй.**

Б. Доорх үгсийг бүтцээр нь задлан тайлбарлаарай. Жишээ нь:

жишээ
жишээ
жишээ

Д 17 **Дараах үгсэд «- ᠬᠤ» · «- ᠬᠦ» дагавар залгаж, үйл үг бүтээхдээ загварыг ашиглаарай. Үйл үндсийг цагаар төгсгөх нөхцөлөөр хувилгаж бичээрэй.**

хил, бяц, хязгаар, няц, бат, уурга, хэмх, эмээл, сав, бут (цохь), тэс (цохь), халц, няс, дэвтэр, ус, зад, мулт, цүнх, хурц

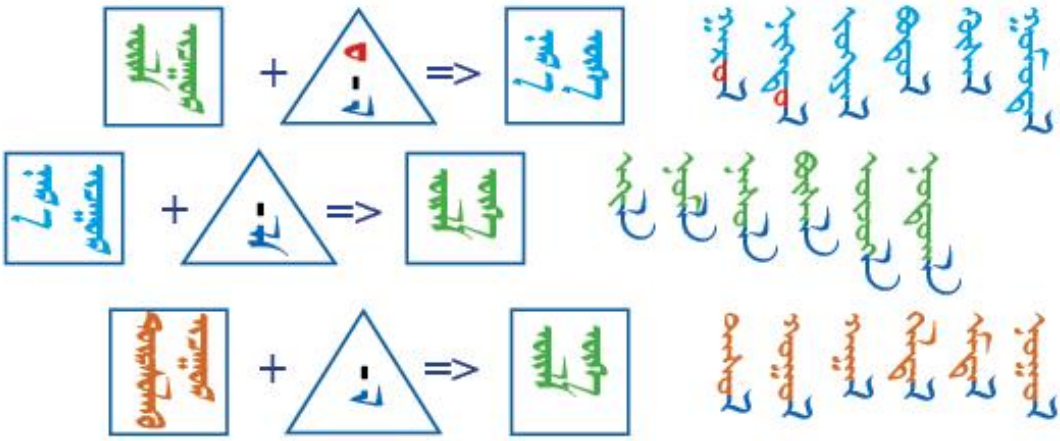

Д 18 **Эхийг уншаад, даалгаврыг гүйцэтгээрэй.**

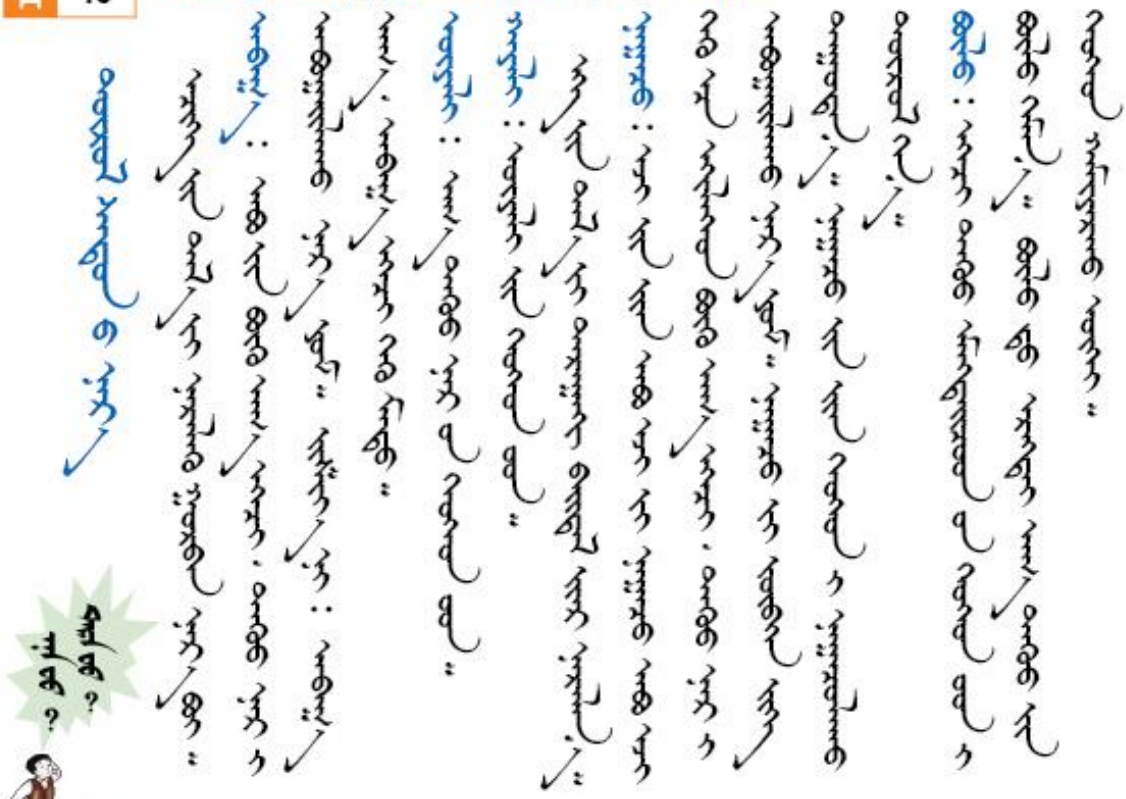

а. Нэрээс үйл үг бүтээх «- ᠬᠤ» дагавар залгаж бүтсэн үгсийг түүж бичээрэй.

б. Үйлээс нэр үг бүтээх «- ᠬᠦ » дагавар залгаж болох үйл үндсийг түүж, нэр үг үүсгээрэй.

в. Өөрийн төрөл садны нэрийг тоочиж, жагсаан бичээрэй.

Батмөнх даян хааны
16 үеийн үгийн бичиг

Д 19 **Эхийг уншаад, асуултын дагуу ярилцаарай.**

а. Бич жилтэй, бичиг үсэг мэддэг хүн байхгүй бол яах вэ?
б. Овгийн тэргүүнийг тэмдэглэхэд ямар өнгийг эрхэм болгодог вэ?
в. Удмын судар бичих бэхийг хэрхэн бэлтгэх вэ?

Д 20 **Эхийг үндэсний бичигт хөрвүүлээрэй. Чи хэдэн үеэ мэдэх вэ? Аав ээж, өвөө эмээгээсээ асуугаарай.**

Эцгээс дээших долоон үе

Аавыг эцэг, аавын аавыг өвөг эцэг, өвөг эцгийн аавыг өндөр эцэг, өндөр эцгийн аавыг элэнц (элүнцэ), элэнцийн аавыг элэнц өвөг, элэнц өвгийн аавыг хуланц (хулунца), хуланцын аавыг хуланц өвөг гэнэ.

Эцгээс доошиох долоон үе

Хүү, хүүгийн хүүг ач, ачийн хүүг гуч, гучийн хүүг жич, жичийн хүүг ачинцар, ачинцарын хүүг гучинцар, гучинцарын хүүг жичинцэр гэнэ.

Д 21 **Дараах хэлц хэллэгээс удам сударт холбогдох хэсгийг кирил бичигт хөрвүүлээрэй. Онцолсон үгийн бүтцийг сайтар ажиглаарай.**

1. 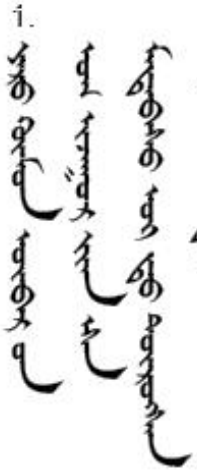
2.
3.
4.

Д 22 **Загварыг ажиглаад, жишээг нөхөж бичээрэй.**

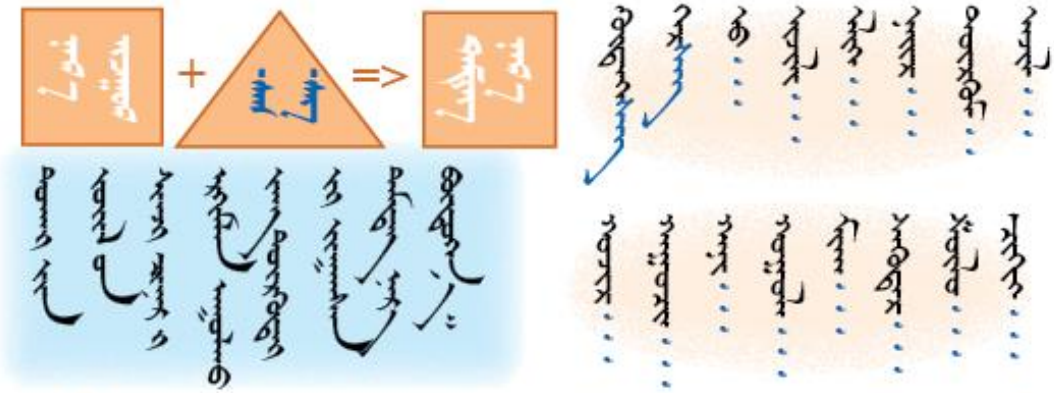

Д 23 **Дүрслэх ба нэр язгуурт «-р (-ᠷᠠᠪ)» дагавар залгаж бүтсэн үйл үндсэнд тэмдэг нэр үүсгэх «-хай (-хой, -хий)» дагавар залгахад төгсгөлийн эгшиг нь гээгддэг. Энэ дүрмээр дараах язгуураас үг бүтээгээрэй.**

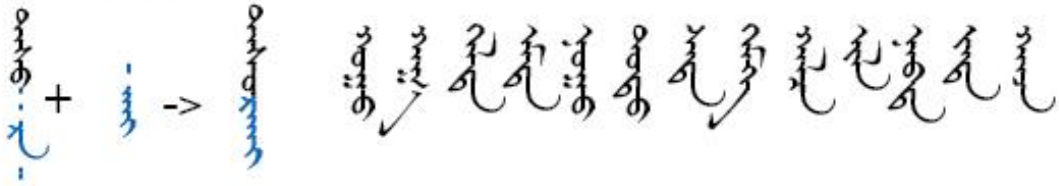

Д 24 **Зөв бичсэн хэсгийг олоорой.**

1.
2.
3.

Д 25 Зөв найруулан бичсэн хэсгийг олж, цэвэр сайхан бичээрэй.

1. [illegible]
2. [illegible]
3. [illegible]
4. [illegible]
5. [illegible]

Д 26 Аль зүйр үг нь удам судартай холбоогүй вэ?

1. [illegible]
2. [illegible]
3. [illegible]
4. [illegible]
5. [illegible]
6. [illegible]

Д 27 Эхийг уншаад, даалгаврыг гүйцэтгээрэй.

[illegible]

а. Эхэд байгаа зэрэгцсэн нийлмэл үгийг түүж бичээрэй.
б. Онцолсон үгсийг бүтцээр нь задлаарай.
в. Үйл үгсийг түүж, төгсгөлөөр нь зүйлчлэн ангилаарай.
г. Эхийн санаанд тохирох шүлэг сонгож, нэг бадгийг бичээрэй.

Д 28 **Шүлгийг яруу тод уншаарай.**

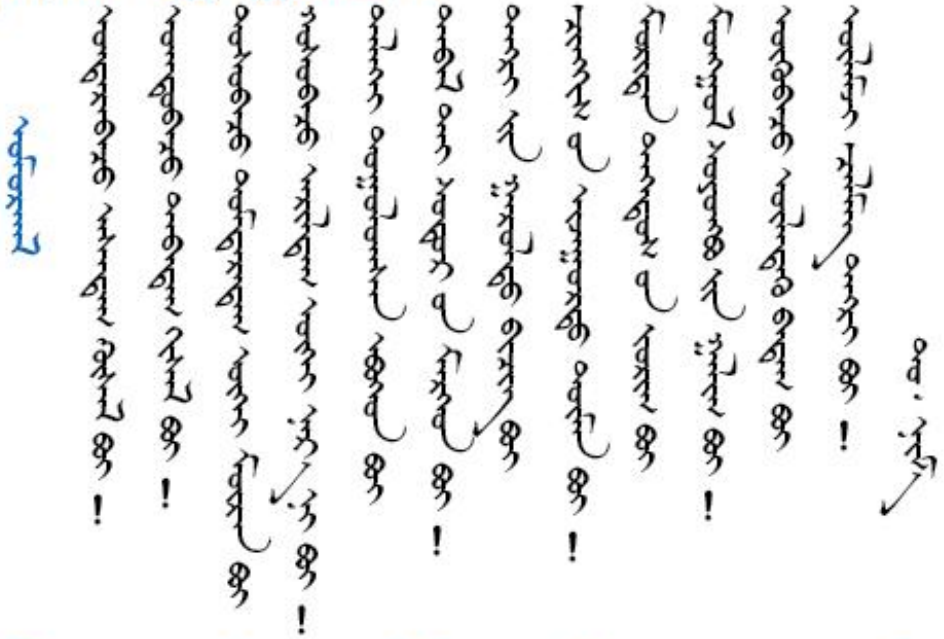

Д 29 **Дараах шүлгийг үндэсний бичгээр бичээд, тэмдэг нэр бүтээх «-т» дагавар залгаж бүтсэн газрын нэр олж бичээрэй.**

Монгол үндэстэн

Ээлийн нутгаа бууриараа тамгалсан гэрт үндэстэн
Эмээл дээр төрж, тохом дээр нойрсдог морьт үндэстэн
Эртний бичиг соёлоос нь гэрэл цацардаг нарт үндэстэн
Эзэн Чингисийнхээ алдраар овоглосон нэрт үндэстэн (Т.Галсан)

Д 30 **Үндэсний бичгээр бичээрэй.**

Монгол дээл

Монгол үндэстний өвөрмөц хувцас бол дээл юм. Хүний нас хүйсээс шалтгаалж эрэгтэй, эмэгтэй, хүүхдийн дээл, цаг улирлаас хамаарч үстэй дээл, хөвөнтэй дээл, тэрлэг гэх зэрэг олон төрөл бий. Нялх балчир хүүхдийн дээлийг «баривч» гэж нэрлэдэг. Монгол дээл өнгө, дотор, товч, шилбэ, зах, энгэр, ханцуй, хормой зэргээс бүтнэ.

Д 31 **«Монгол» хэмээх нэрийг дармал, бичмэл, бийр, таталган, эвхмэл, угалзан, уран бичлэгийн тигээр бичсэн хэлбэрийг дуурайн бичээрэй.**

Д 32 **Эхийг уншаад, даалгаврыг гүйцэтгээрэй.**

Монгол хэлний тухай

Монгол хэлний тухай ярьсан, бичсэн зүйлс маш олон байдаг. Монгол хэлний тухай ярьсан, бичсэн зүйлсийг нь цуглуулаад, нэгтгэсэн, ... гэдэг. Монгол хэлний тухай ярьсан, бичсэн зүйлсийг нь цуглуулаад, нэгтгэсэн

Д 34 **Эхийг уншаад, даалгаврыг гүйцэтгээрэй.**

ᠪᠢᠴᠢᠭᠡᠳᠦᠨ᠂ ᠬᠣᠯᠪᠣᠭᠳᠠᠯ᠂ ᠬᠣᠯᠪᠣᠭᠳᠠᠯ

᠂᠂ᠪᠣᠯᠣᠨ᠂ ᠪᠢᠴᠢᠭᠡᠳᠦᠨ᠂ ᠬᠣᠯᠪᠣᠭᠳᠠᠯ᠂ ᠬᠣᠯᠪᠣᠭᠳᠠᠯ᠂᠂

᠂᠂᠂

Д 35 **Хулсан үзэг, бийр, таталган бичгийн эхийг харьцуулан уншаарай.**
Бийр ба таталган бичгийг дуурайн бичих дасгал хийгээрэй.

Д 36 **А. Их зохиолч Д.Нацагдорж бээр эх орон, монгол түмнийхээ түүхийг магтан дуулсан шүлгийг бүрэн эхээр нь уншаарай.**

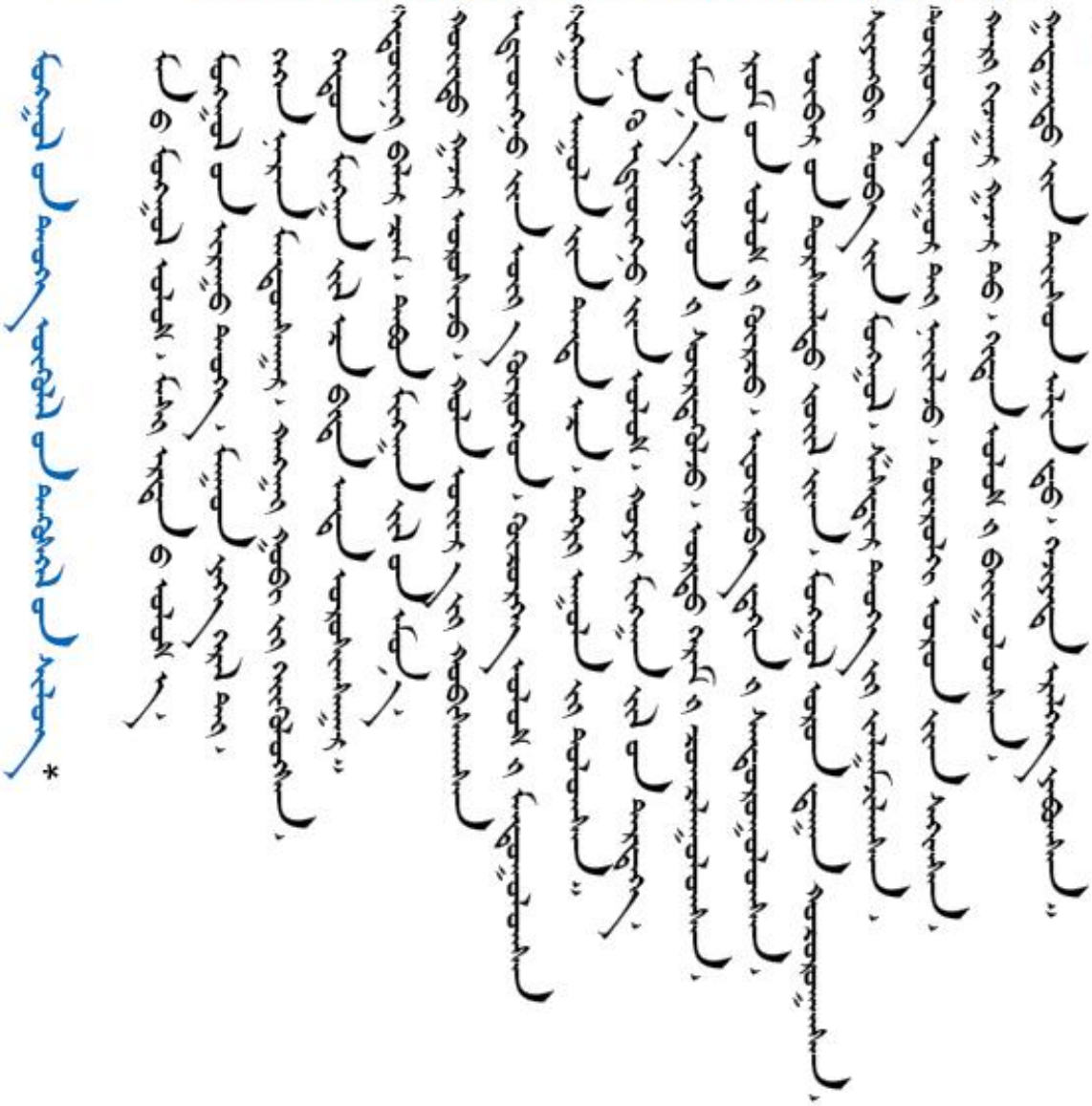

* 1935 онд «Шинэ толь» хэмээх сэтгүүлд хэвлэгдсэн эхээс нь авсан болой.

Б. Шүлгээс Монголын түүхэнд холбогдох эртний улсуудын нэрийг түүгээд, оршин тогтнож байсан оныг олж бичээрэй.

В. Бусдаар үйлдүүлэх хэвийн дагавар залгаж бүтсэн үйл үгийг олж, зөв бичих ёсыг сэргээн санаарай.

Г. Шүлгийг хичээнгүй бичгээр бичээрэй.

Д 37 **«Мөнх тэнгэр, хөх монгол» хэмээн угалзлан эвхсэн холбоо үгсийг уншаад, дуурайн бичээрэй.**

Д 38 Хаан, төрөлхтөн, дуулга, ертөнц, урагших, хоромсого, хүлэг, ойрх, зүрх, төрөлх, хөх, говь зэрэг үгээс цэгийн оронд тохирохыг нөхөөрэй. Түлхүүр үгсийг ашиглаж, эх зохиож бичээрэй.

Д 39 «Менх тэнгэр, хөх монгол» хэмээн дервелжлен эвхэж бичсэн холбоо үгсийг уншаад, дуурайн бичээрэй.

Д 40 **Эхийг бүтэн үгээр нь хурдан уншаарай.**

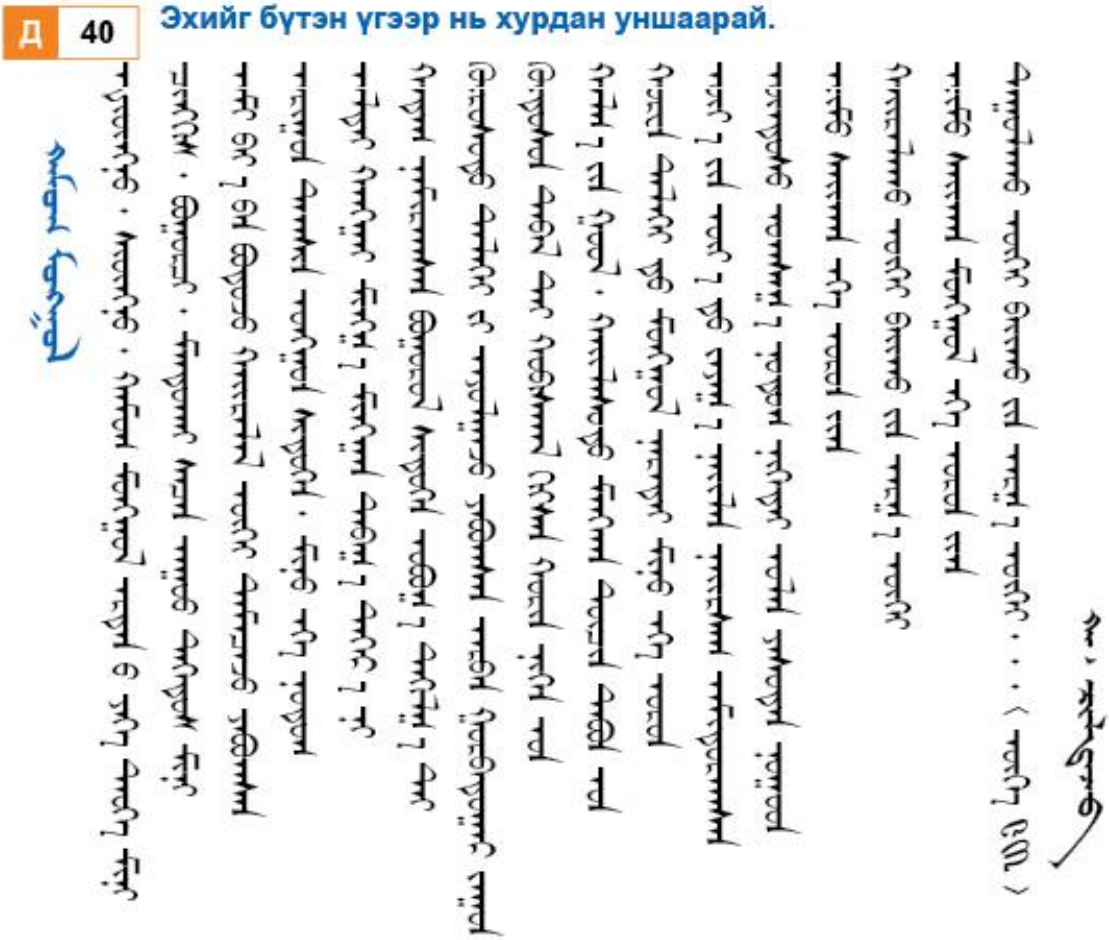

Д 41 **Дуурайн бичих сэдэв**

Д 42 **Үндэсний бичгээр бичээрэй.**

Монголчуудын зочлох ёс

Хүнийг хүндлэхийн нэгэн эрхэм үйл бол зочлох ёс юм. Монголчуудын зочлох ёсонд цайллага, будаалга, дайллага гэсэн гурван зүйл бий. Цайллага гэдэг нь сайн нөхдийн уулзах учрах, үдэх зэрэгт цай, идээ, ундаа тэргүүтнээр дайлж, гэр бүлийн хүрээнд болох ёслол юм. Будаалга гэдэг нь онцлог үйл явдалд зориулсан зан үйлийн шинжтэй, цай, идээ, ундаа зэргээр зочилж, цагаалга хийхийг хэлнэ. Дайллага гэдэг нь хамт олныг хамарсан, хүндэтгэлийн идээ бэлтгэж, цай, идээ, хүнд шүүс, ундаа, архи барьж, өргөнөөр үйлдэх ёслол юм. Төрийн албан ёсны хүндэтгэлийн хүлээн авалтыг зоог барих гэнэ.

Д 43 **Бийрээр бичсэн зүйр цэцэн үгсийг уншаад, дуурайн бичээрэй.**

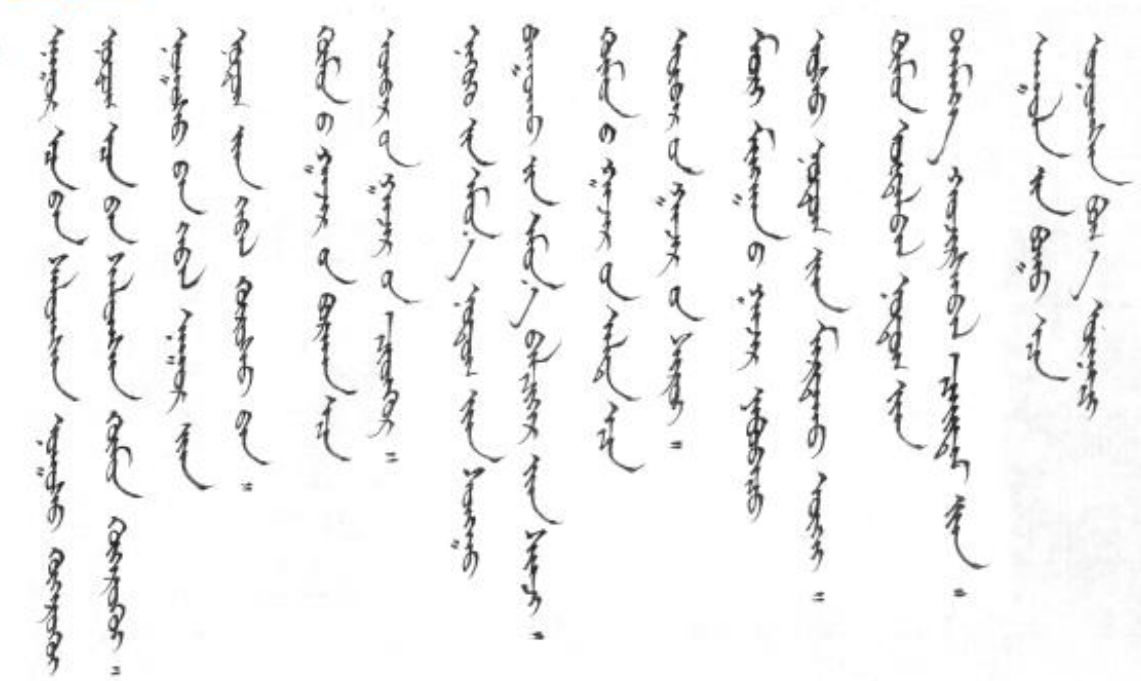

Д 44 **Хулсан үзгийн тигээр бичсэн эхийг уншаарай.**

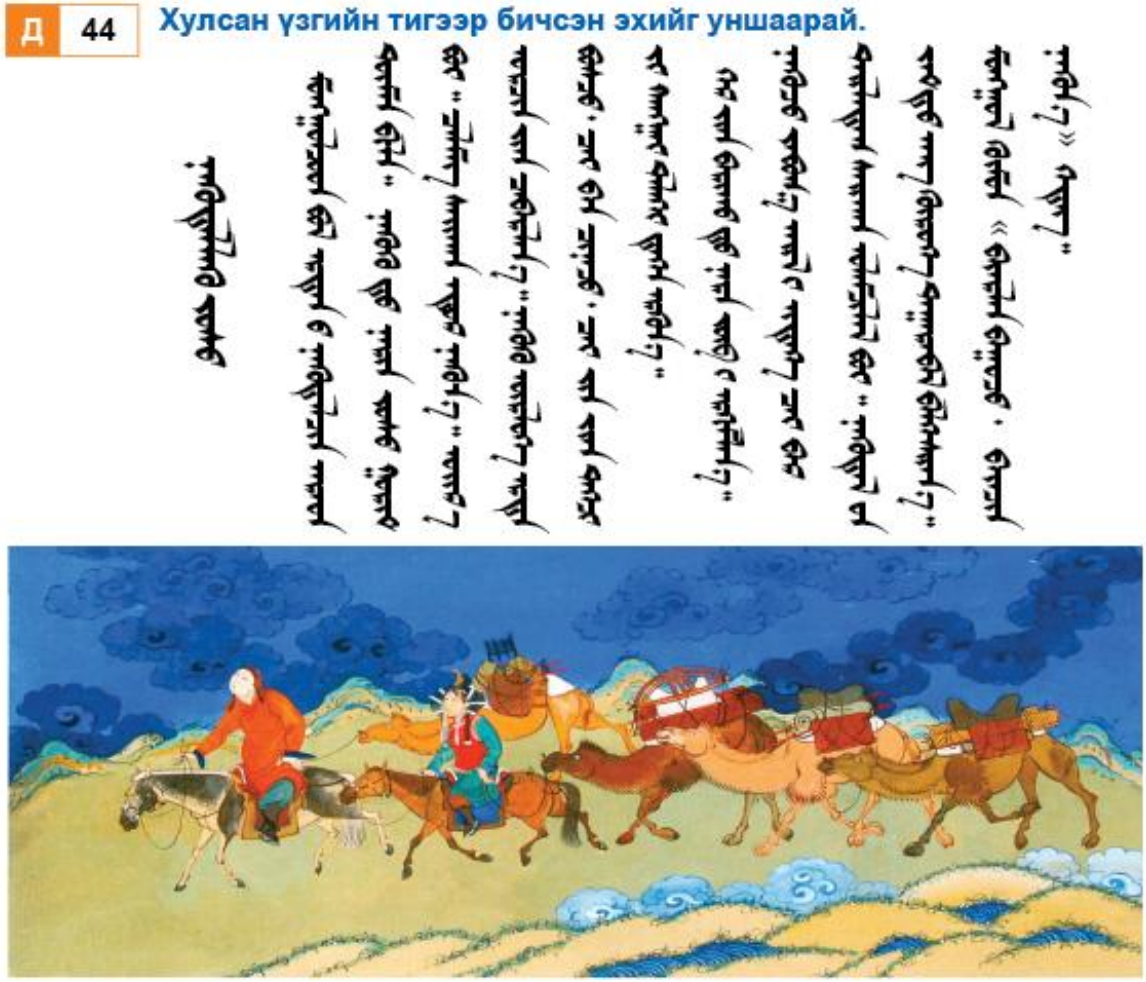

Д 45 **Үндэсний бичгээр бичээрэй.**

Уулынхны нүүдэл

Уулынхны нүүдэл өөдөө зүтгэнэ. Зуны шөнө отрын гэрт ямархан байдгийг тэднээс өөр хэн ч эс мэднэ. Хүйлэн хөх тэнгэрийн одод тоонын хүрдээр зөөлөн бууж, мөнгөн аягатай цайнд алтан загас шиг наадах нь сонин.

Алс хязгааргүйд уужрах тэнгэр оддоо даган тооноор урсан орж ирэх шиг.

Зуны шөнө отрын сүрэг тэнгэрт хотолж, одод нь газарт хотолсон юм шиг санагдана. Мөрөөдлийн цэнхэр тэнгэр миний гэрийн тооно дээр ийм ойрхон хононо. Уулынхны нүүдэл угаасаа мөрөөдөл өөд нүүж яваа юм билээ.

Н. Өлзийбат

Д 46 **Эхийг уншаад, дуурайн бичээрэй.**

Д 47 **Шүлгийг уран яруу уншиж цээжлээрэй.**

Д 48 **«Монгол...» гэсэн сэдвээр эх зохиож, үндэсний бичгээр бичээрэй.**

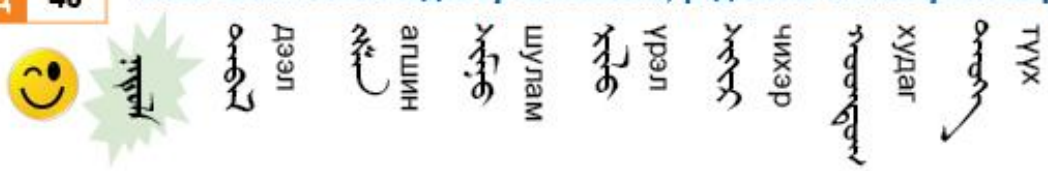

Өөрийгөө сориорой

1. Сонгодог бичгийн хэлний найруулга бүхий бичил эхийг хялбаршуулан найруулсан эхтэй харьцуулан уншиж ярилцаад, даалгаврыг гүйцэтгээрэй.

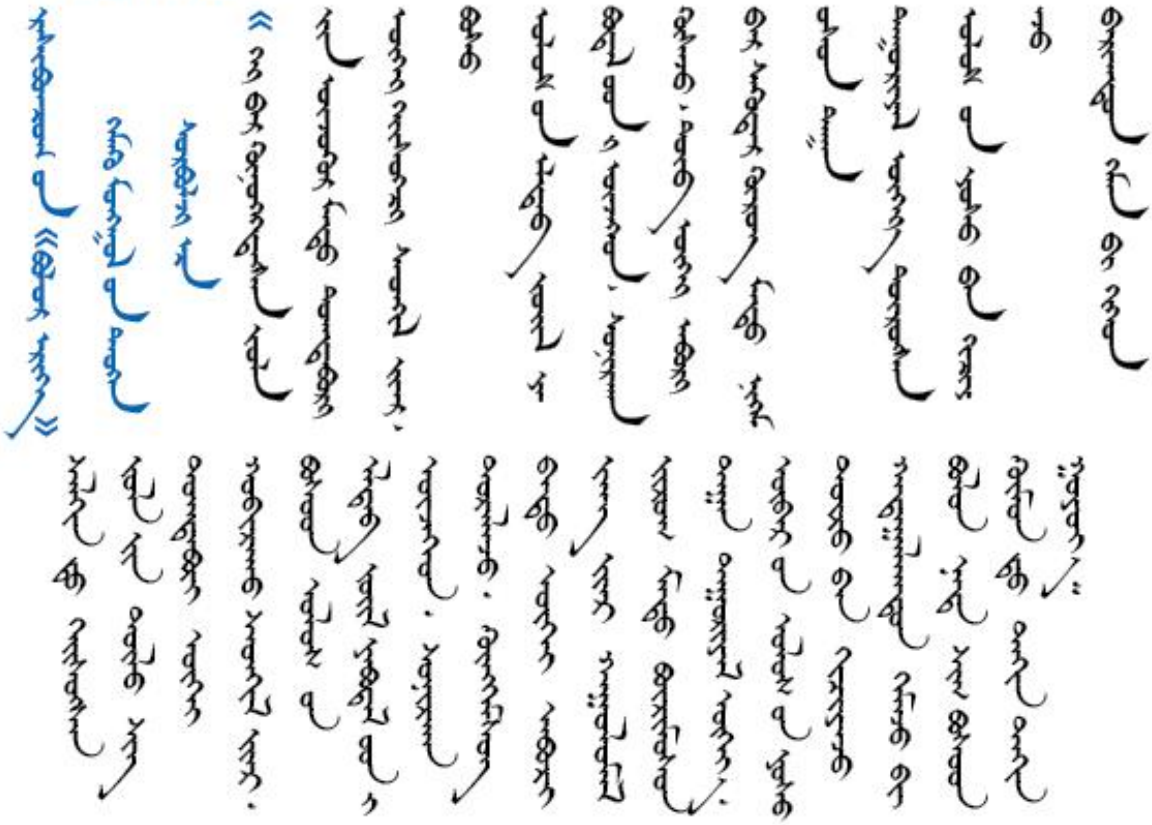

2. Асуултад хариулж, эхийг үндэсний бичгээр цэвэр сайхан бичиж, өөрийгөө сориорой.

Яасан? зулын үзүүр мэт ямар? сэтгэлээр, аль? улсын ямар? явдлыг үзээд, хэрхэн? хүсэж, ямар? авираар ямар? хөрөг мэт хэрхэн? даган дуурайлгүйеэ, аль? улсын юугаа? хичээж баригтун хэмээн хэн? хийгээд, хэний? мэт хэнд? бас бас өчмү.

3. «Хийгээр хөнөөгдсөн» гэсэн өгүүлбэр аль үгийг нэмэн дэлгэрүүлж тодотгосон бэ?

а б 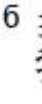 в г

4. Ямар сэтгэлийг зулын үзүүртэй зүйрлэсэн бэ?

а б 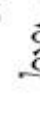 в 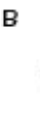 г

5. «төвгүй авир» гэсэн үгийг эсрэг утгатай үгээр нь солин найруулбал аль үг оновчтой вэ?

а. 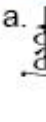 б. 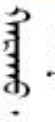 в. г. 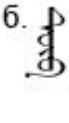

Д 1 **Эхийг уншаад, даалгаврыг гүйцэтгээрэй.**

Дэлгэрүүлэн ярилцах чиглэл:

а. Интернет шинжлэх ухаан технологийн хамгийн том ололтын нэг болох тухай

б. Бусад мэдээллийн хэрэгслээс интернет юугаараа давуу вэ?

в. Интернетийн сүлжээнд хэрхэн холбогдох тухай.

Д 2 **А. Интернетийн сүлжээг анх ямар зорилгоор үүсгэсэн бэ?**

а.

б.

в.

г.

Б. Эхийн сүүлчийн өгүүлбэрт аль үг орсныг олж бичээрэй.

а.

б.

в.

г.

В. «Эрдэм шинжилгээний ажилд зориулж...» гэдгийн дараа аль өгүүлбэр орсныг олж бичээрэй.

а. [illegible]

б. [illegible]

в. [illegible]

г. [illegible]

Г. Дараах хоёр өгүүлбэрт давтагдсан үгийг олж бичээрэй.

[illegible]

Д 3 **Үгийн бүтцийн загвар болон жишээ үгсийг сайтар ажиглаад, хэсэг бүрт тохирох үгсийг дээрх эхээс олж бичээрэй.**

[illegible]

Д 4 **Үүсмэл үгийг хуулан бичээд, үйлээс нэр үг бүтээх «- ᠬᠣᠯ · - ᠬᠣᠯ» дагаврыг ямар тохиолдолд «- ᠬᠣᠯ » гэж бичсэний учрыг тайлбарлаарай.**

а. [illegible]

б. [illegible]

Д 5 **А, Б хэсэгт бичсэн холбоо үг, өгүүлбэрийг уншаад, онцолсон бүтээврийн утга, хэлбэрийг харьцуулж, асуултад хариулж ярилцаарай.**

а. [illegible]

б. [illegible]

Асуулт:

а. Аль хэсэгт « ᠴᠠᠭ » дагавраас бүтсэн үгс байна вэ?
б. Аль хэсэгт шийдэн хүсэх утгатай биеэр төгсгөх «-я (-е/ё)» нөхцөлтэй үгс байна вэ?
в. Ижил хэлбэртэй эдгээр дагавар, нөхцөлийг яаж ялгаж байна вэ?

Д 6 **Төрөл үгийн үүр үүсгэсэн загварыг ажиглаж, «тарь-, сүлж-» хэмээх үйл язгуураас үүсгэсэн төрөл үгийн үүрийг үндэсний бичгээр бичээрэй.**

Төрөл үгийн үүр үүсгэх нь

I алхам	Эхлээд язгуураас үг бүтээж болох дагаврыг залгаж, төрөл үг үүсгэж бичнэ.	**Жишээ нь:** - ᠬᠡᠭᠡᠷ
II алхам	Үүссэн төрөл үгээс дахин шинэ үг бүтээж бичих замаар төрөл үгийн үүр үүсгэнэ.	- ᠬᠡᠭᠡᠷ

сүлж-
- сүлжээ
- сүлжмэл
- сүлжигч
- сүлжилт
- сүлжээс

тарь-
- таримал
- таригч
- тарьц
- тарилт
- тариа

тариал-

Д 7 **Эхийг үндэсний бичгээр бичээрэй.**

Блог гэж юу вэ?

Блог бол үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, бусадтай саналаа солилцож харилцахад зориулсан интернет үйлчилгээ юм. Блогтоо зураг, танилцуулга, өөрийн зохиосон дуу шүлэг, тоглоом, бичлэг гэзэг юуг ч байрлуулж болно. Блогоо сонирхолтой хийж, сурч мэдсэнээ бусдад түгээн, цахим ертөнцөөр аялцгаая.

Д 8 **Төрөл үгсийг үндэсний бичгээр бичээрэй. Тэгээд «нэмэр» гэсэн үүсмэл үгийн бүтцийг өгсөн үгсийн бүтэцтэй харьцуулан жишээд, «-ри» дагаврын байр, утга, хэлбэрийн талаар дүгнэн ярилцаарай.**

нэмэ-
- нэмэри - нэмэрилэ
- нэмэлтэ
- нэмэгдэ - нэмэгдэхүн
- нэмэгүл
- нэмэгүү

Харьцуулах үгс нь:

байр суурь буурь хэвтэр хэлбэр зөөр

Д 9 Үгсийг ашиглан, зүйр үг бүтээж бичээрэй.

Д 10 Эхийг уншаад, даалгаврыг гүйцэтгээрэй.

Лазер гэж юу вэ?

Лазер гэдэг нь ялгаатай урттай гэрлийг ялгаруулах чадвартай, нэг өнгөтэй, нэг чиглэлтэй, маш хүчтэй гэрэлтэй зүйл юм. Лазер гэдэг нь англиар light amplification by stimulated emission of radiation гэсэн үгийн эхний үсгээс бүрдсэн нэр юм. Лазерийн гэрэлтэй зүйлсийг ялгаруулах нь хоёр, гурав, дөрвөн ширхэг атомуудтай холбогдсон бөгөөд тэдгээрийн электронуудыг өдөөгдсөн төлвийн түвшинд шилжүүлэхийн тулд тодорхой хугацаанд энергийг нэмэгдүүлэх шаардлагатай. Электронуудыг өдөөгдсөн төлвийн түвшинд шилжүүлсэний дараа тэдгээр электронуудыг ижил давтамжтай, ижил фазтай, ижил чиглэлтэй фотонуудтай болгоно. Ийнхүү лазерийн гэрэлтэй зүйлсийг ялгаруулах нь ижил давтамжтай, ижил фазтай, ижил чиглэлтэй фотонуудтай болно. Лазерийн гэрэлтэй зүйлсийг ялгаруулах нь ижил давтамжтай, ижил фазтай, ижил чиглэлтэй фотонуудтай болно. Лазерийн гэрэлтэй зүйлсийг ялгаруулах нь ижил давтамжтай, ижил фазтай, ижил чиглэлтэй фотонуудтай болно.

А. Асуултад хариулж ярилцаарай.

а. Лазер гэдэг нь ямар зүйл вэ?

б. Лазерийн гэрэлтэй зүйлсийг ялгаруулах нь ямар ач холбогдолтой вэ?

в. Лазерийн үйлдвэрлэлийн талаар мэдэхүй хэрхэн хөгжсөн бэ?

г. Лазерийн гэрэлтэй зүйлсийг ялгаруулах нь ямар ялгаатай вэ?

Б. Лазерийн туяагаар төмрийг тайрч, нүхэлж, гагнаж болдгийн учир юу вэ?

а. Лазерийн гэрэлтэй зүйлсийг ялгаруулах нь

б. Лазерийн гэрэлтэй зүйлсийг ялгаруулах нь

в. Лазерийн гэрэлтэй зүйлсийг ялгаруулах нь

г. Лазерийн гэрэлтэй зүйлсийг ялгаруулах нь

Д 11 **Үндэсний бичгийн хэлний «ᠵᠠ» эгшиг дараа үеийнхээ эгшгийн нөлөөгөөр хэрхэн хувирсныг харьцуулан жишиж, нүдлэн тогтоогоорой.**

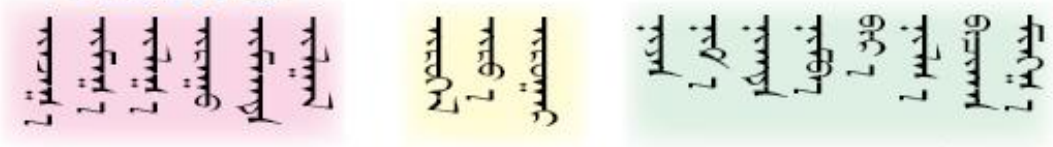

янзага, ямаа, ялаа
яруу, ямагт, ялгал

ерөөл, ёр,
ёроол

нян, ням, нягт, нямба
бяр, нялх, бяцхан, мянга

Д 12 **Үгийг оновчтой сонгох нь найруулах эрдмийн нэг. Дараах өгүүлбэрүүдэд ойролцоо утгатай ямар үгсийг сонгож бичсэн байна вэ? Аль нь оновчтой болсныг ярилцаарай.**

а.

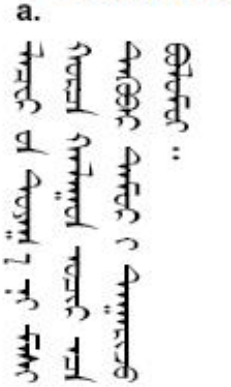

б.

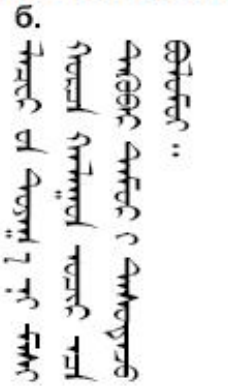

в.

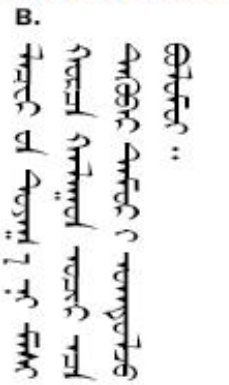

г.

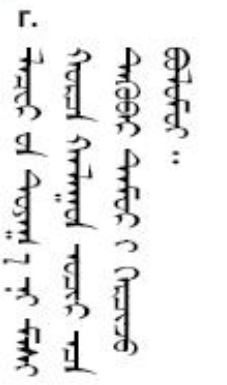

Д 13 **Тоо бодъё. Бодлогын нэг шийдийг дараагийн дасгалаас хайгаарай.**

Д 14 **Дээрх эхэд орсон үгсийг ойролцоо утгаар нь тохируулж бичээрэй.**

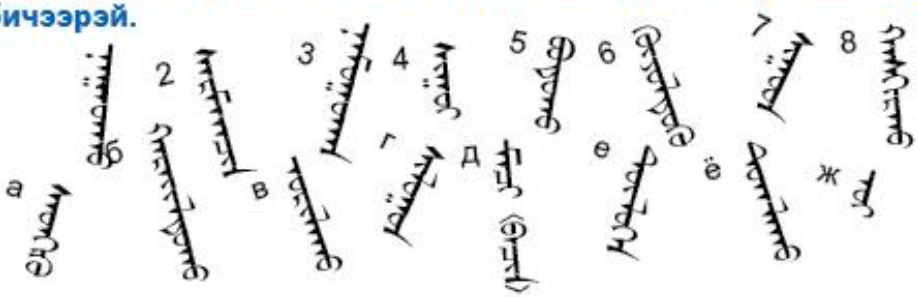

Д 15 **Тулгуур үгсийг ашиглан, бичил эх зохиож, үндэсний бичгээр бичээрэй.**

мич
хурдан шалмаг
халуун, ой, шугуй
мод, навч, ургамал, жимс
олон, сүрэг, эв найр, эрх дур
эцэг эх, үр хүүхэд, хайр халамж

Д 16 **Эхийг уншаад, даалгаврыг гүйцэтгээрэй.**

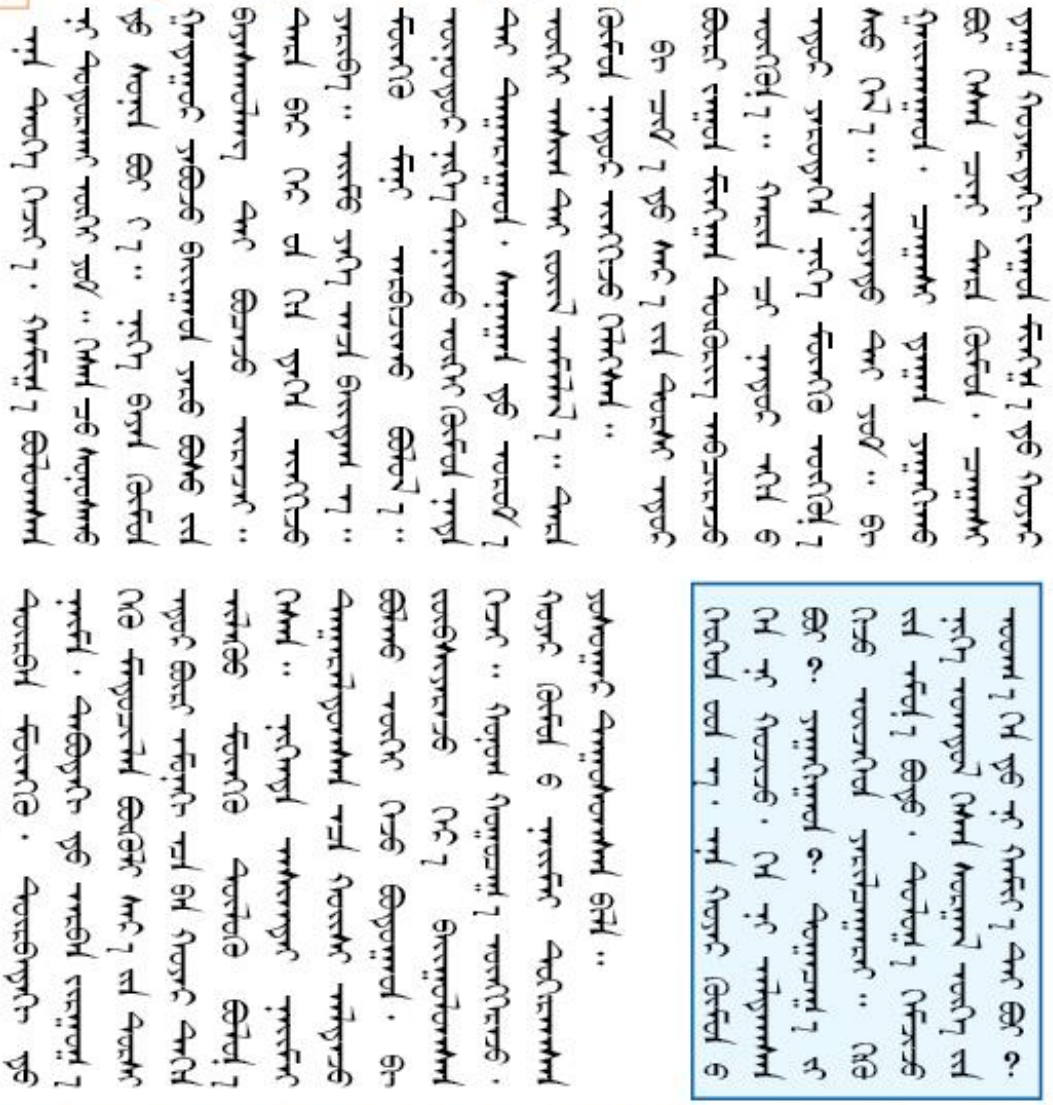

А. Асуултын хариултыг үндэсний бичгээр бичээрэй.

1. Санаанд оромгүй ашигтай зүйл гэсэн нь юу вэ?
2. Яагаад баяр баясгалантай буцаж ирсэн бэ?
3. Цаашдаа яах вэ гэж асуухад юу гэж хэлсэн бэ?

Б. Нотолгоог уншаад, тоог үндэсний бичгийн цифрээр бичээрэй.

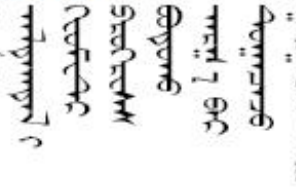

В. Баян юунаас болж алдсан бэ? Хамгийн оновчтой хариултыг үндэсний бичгээр бичээрэй.

1. Аз хийморьтоо найдсан 2. Хөнгөн хийсвэр зангаасаа болсон
3. Тооцоогоо буруу хийсэн 4. Мэдлэггүй, шунахай зангаасаа болсон

Г. Аль нь баяны хэлсэн үг вэ?

а. [illegible]

б. [illegible]

в. [illegible]

г. [illegible]

Д 17 **Зүйр цэцэн үгийг гүймэгхэн таталж бичээрэй.**

[illegible]

Д 18 **Эхийг уншаад, үндэсний бичгээр бичсэн эхийн өгүүлбэрүүдийг зөв дараалалд оруулан хуулж бичээрэй.**

MP3 ба эрүүл мэнд

Орчин үеийн хүүхэд залуусын хэрэглээний нэг нь MP3, I-Pod болж байна. Энэ бол шинжлэх ухаан технологийн дэвшил боловч хэрэглэгчдийн сонсголын эрхтэн гэмтэж байгааг судалгаа харуулж байна. Хөгжмийн дууны түвшнийг хэт их өсгөснөөс хүүхэд залуусын сонсгол муудаж, дүлийрэх нь элбэг болжээ. Дууны түвшин 85 децибелээс дээш байвал сонсголын эрхтэн гэмтдэгийг дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагаас анхааруулж байна.

MP3 ба I-Pod

[illegible]

Д 19 **Үүсмэл үгсийн бүтцийг «Сүрэг сармагчин» эхэд байгаа онцолсон үгийн бүтэцтэй харьцуулаарай. Ялгаа байна уу? Доорх тэмдэг нэрээс жинхэнэ нэр бүтээж бичээрэй.**

ажиглах үгс нь:

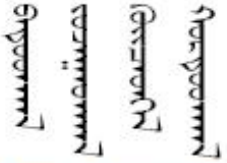

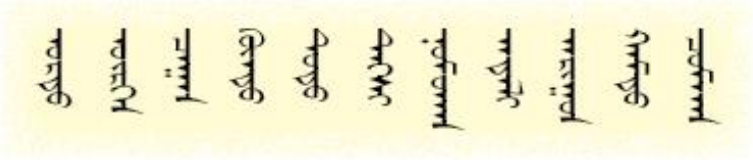

Д 20 **Үүсмэл үгсийг кирилээр бичиж, үг бүтээх дагаврын бичлэгийн зөрүүг ажиглаарай. Үгсийг ангилж бичсэний учир юу вэ?**

а.

б.

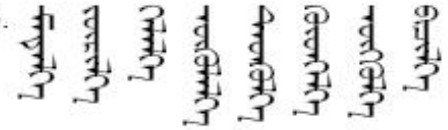

«ШИ-» гэсэн үе дараа үеийнхээ эгшгийн нөлөөгөөр хэрхэн хувирсныг харьцуулан жишиж, нүдлэн тогтоогоорой.

ША-

шавж
шавар
шах-

ШО-

шороо
шоргоолж

ШӨ-

шөвөг
шөрмөс

ШУ-

шуудан
шударга
шулуун

ШҮ-

шүд
шүлэг
шүтээн

Д 21 **Загварыг ажиглаад, – «-мж» дагавраар бүтсэн үг тавыг нэмж бичээрэй.**

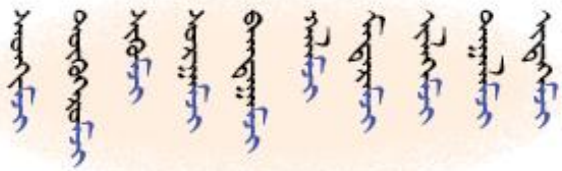

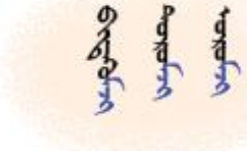

Д 22 **Эхийг уншаад, даалгаврыг гүйцэтгээрэй.**

а. Өгүүлбэрт буй ялгаатай үгийг олж бичээд, найруулгын ялгааг ярилцаарай.

б. Бүлэг үгийн аль нь эхэд буй онцолсон үгийн үндэстэй адил бүтэцтэй вэ? Үйлээс нэр үг бүтээх «-ца/-цэ» дагаврын зөв бичих дүрмийг тайлбарлаарай.

Д 23 **Эхийг уншаад, зөв хариултыг сонгоорой.**

Робот

Робот гэдэг нь ямар нэгэн ажлыг гүйцэтгэхийн тулд хүний оюун ухаанаар бүтээгдсэн машин юм. Робот нь хүний хөдөлгөөнтэй адилхан хөдлөх, ярьж, дуулах, бүжиглэх, ажлыг гүйцэтгэх, хүний оюун ухаанаар ажиллах, хүний мэдрэхүй, ухаалаг чадвартай байдаг.

Робот нь хүний оюун ухаанаар ажиллах, ухаалаг чадвартай, хүний мэдрэхүй, ухаалаг чадвартай, хүний хөдөлгөөнтэй адилхан хөдлөх, ярьж, дуулах, бүжиглэх, ажлыг гүйцэтгэх машин юм. Робот нь ямар нэгэн ажлыг гүйцэтгэхийн тулд хүний оюун ухаанаар бүтээгдсэн машин юм. Робот нь хүний хөдөлгөөнтэй адилхан хөдлөх, ярьж, дуулах, бүжиглэх, ажлыг гүйцэтгэх, хүний оюун ухаанаар ажиллах, хүний мэдрэхүй, ухаалаг чадвартай байдаг.

Робот нь хүний оюун ухаанаар ажиллах, ухаалаг чадвартай, хүний мэдрэхүй, ухаалаг чадвартай, хүний хөдөлгөөнтэй адилхан хөдлөх, ярьж, дуулах, бүжиглэх, ажлыг гүйцэтгэх машин юм. Робот нь ямар нэгэн ажлыг гүйцэтгэхийн тулд хүний оюун ухаанаар бүтээгдсэн машин юм. Робот нь хүний хөдөлгөөнтэй адилхан хөдлөх, ярьж, дуулах, бүжиглэх, ажлыг гүйцэтгэх, хүний оюун ухаанаар ажиллах, хүний мэдрэхүй, ухаалаг чадвартай байдаг.

1. **Шинэ бүтээлийг хаанахын эрдэмтэд хийсэн бэ?**
   а. Америк
   б. Англи
   в. Японы
   г. Орос

2. **Робот тэнцвэрээ яаж олдог вэ?**
   а. Нүдээрээ
   б. Хөдөлгөөнөөрөө
   в. Хүний тусламжтай
   г. Мөнгөтэй

3. **Роботыг юунд ашиглахаар бүтээсэн вэ?**
   а. Хүнтэй өрсөлдөхөд
   б. Хүний ажлыг хөнгөлөхөд
   в. Гадаад орчныг судлахад
   г. Мөнгөтэй болоход

4. **Манай улсад жил бүрийн хавар ямар тэмцээн зохион байгуулж байна вэ?**
   а. Хүндийн өргөлт
   б. Шахмал тулаан
   в. Морьдын уралдаан
   г. Хөлбөмбөг

Д 24 **Дараах үгсийг оролцуулан, өгүүлбэрийг дэлгэрүүлж, үндэсний бичгээр бичээрэй.**

Өгүүлбэр нь:

Робот нь
хүний ажлыг
гүйцэтгэдэг
машин юм.

Ашиглах үгс нь:

Машин
Оюун ухаанаар
Ажиллах
Хөдлөх
Ярьж
Дуулах
Бүжиглэх
Ажлыг гүйцэтгэх
Хүний
Мэдрэхүй
Ухаалаг чадвартай

Д 25 **Дагавруудыг ямар үндсэнд залгаж, ямар аймгийн үг бүтээсэн, бичлэгийн ямар ялгаа байгааг харьцуулан ажиглаад, доор дурдсан язгуурт дагавар залгаж, ийм загвар бүтээгээрэй.**

яслаг — дадлага

модлог — бодлого

өөхлөг — зөрлөг

чихэрлэг — мэдлэг

Д 1 **Эхийг уншаад, даалгаврыг гүйцэтгээрэй.**

Нанд · Нанд · Нанд

Нанд нанд

Нанд нанд нь нанд ба нанд нь нанд нанд нанд

б. Эхээс хэсэглэн авсан өгүүлбэрийг харьцуулан ялгааг олж, тэдгээр үгийн найруулгын онцлогийг тайлбарлан ярилц. Өөр үгээр солин найруулж болох уу?

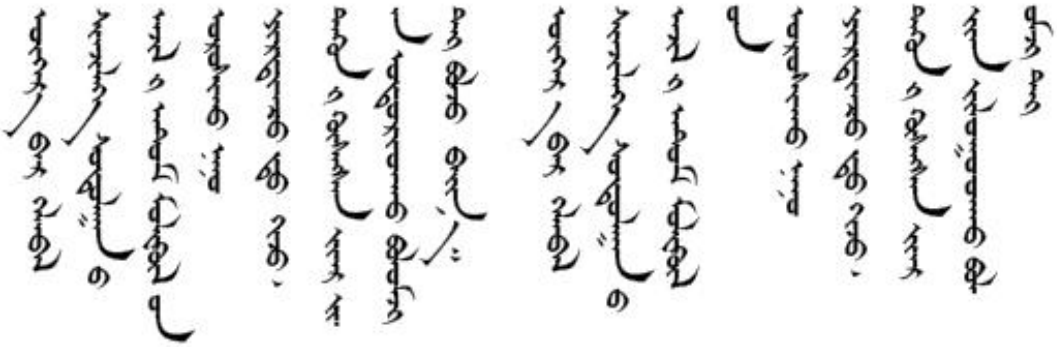

в. Дээрх хоёр өгүүлбэрт дараах үгстэй ижил загвараар бүтсэн хоёр үг байгааг олж, утгат хэсгээр нь задлан бичээрэй.

үйл үндэс + = нэр үг

- га² - гаа²

гэж дуудна.

Д 2 **- «-бури, -бүри» дагавар залгаж бүтсэн нэр үгсийг ямар зүй тогтлоор дараалуулсан байна вэ? Асуултын тэмдгийн оронд тохирох үгийг эхээс олж бичээрэй.**

Ажиглах үгс нь:

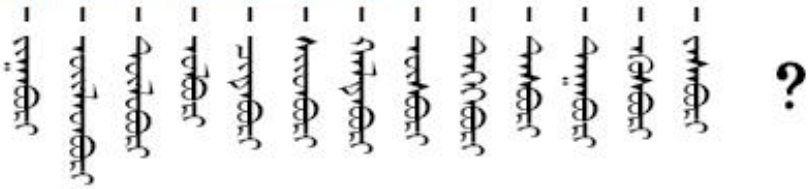

Д 3 **Дараах үгс нь эхэд буй онцолсон үгтэй адилхан бүтэцтэй юу? Эдгээр үгийг үндэсний бичгээр бичиж, дүрмийг тайлбарлаарай.**

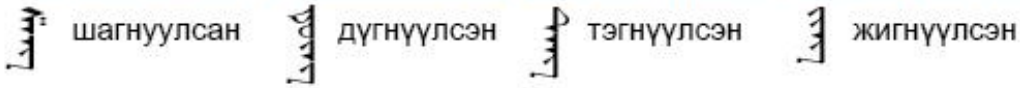

«ЖИ-» гэсэн үе дараа үеийнхээ эгшгийн нөлөөгөөр хэрхэн хувирсныг харьцуулан жишиж, нүдлэн тогтоогоорой.

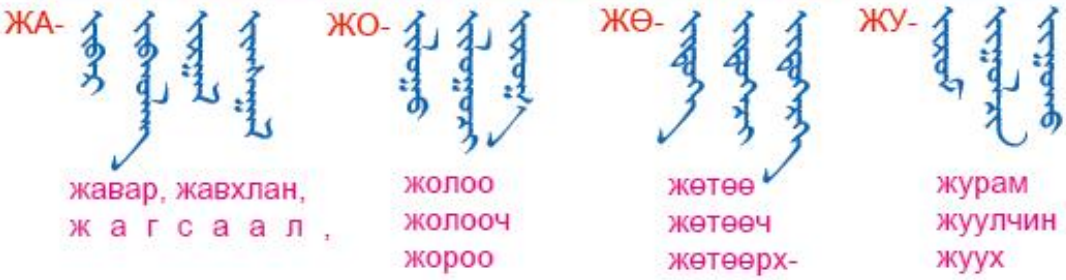

Д 4 **Эхийг уншаад, асуултад хариулж ярилцаарай.**

Д 5 **Загвар болон үүсмэл үгсийн бүтцийг ажиглаад, кирил бичгээр байгаа үгсийг үндэсний бичгээр бичээрэй.**

бүтээгдэхүүн, шатахуун, нэмэгдэхүүн, хасагдахуун, өгүүлэгдэхүүн, өгүүлэхүүн, мэдэгдэхүүн, өгөгдөхүүн

Д 6 **Язгуур, дагаврыг холбож бичээд, үүсмэл үгсийг одоогийн хэлбэртэй нь харьцуулаарай. Хэлбэр бүтцийн ямар ялгаа байна вэ?**

Д 7 **- ᠰᡠ «-су/сү» дагавартай үгсийг орны утгаар нь бүлэглэж бичээрэй. Тухайлбал, мод ургамлын нэр, амьтны нэр, амьтны эд эрхтний нэр гэх мэт.**

᠊᠊᠊

а. [illegible]

б. [illegible]

в. [illegible]

г. [illegible]

Д 11 **Гурван өгүүлбэрийг нийлүүлж, нэг өгүүлбэр болгон найруулж бичээрэй.**

[illegible]

Д 12 **Үгсийг уншаад, үүсмэл ба үүсмэл бусаар нь бүлэглэж бичээрэй.**

[illegible]

Д 13 **Хоёр өгүүлбэрийн эхлэл ба төгсгөл хэсгийг эхээс гүйцээж бичээрэй.**

[illegible]

Д 14 **Эхийг уншаад, даалгаврыг гүйцэтгээрэй.**

[illegible]

Б. Мэлхий хэдэн өдрийн дараа худгаас гарсан бэ?

а. 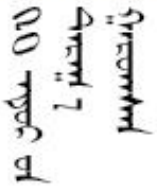

б.

в.

г.

Д 15 **Эсрэг утгатай орны нэрсийн язгуур, дагаврын бичлэгийг харьцуулан ажиглаад, «᠊᠊᠊ – ᠊᠊᠊ – ᠊᠊᠊ –» язгуурт орны нэр бүтээх дагаврыг залгаж бичээрэй. Эхэд буй онцолсон үгсийн бүтцэд аль дагавар нь орсон байна вэ?**

доогуур доод доор доош <——> дээш дээр дээд дээгүүр

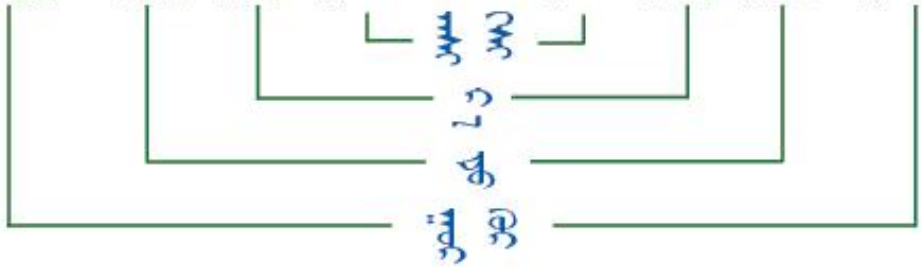

Д 16 **А. Дараах үгсийн дагаврыг сайтар ажиглаад, хуулахдаа орны ба цагийн утгаар нь бүлэглэж бичээрэй.**

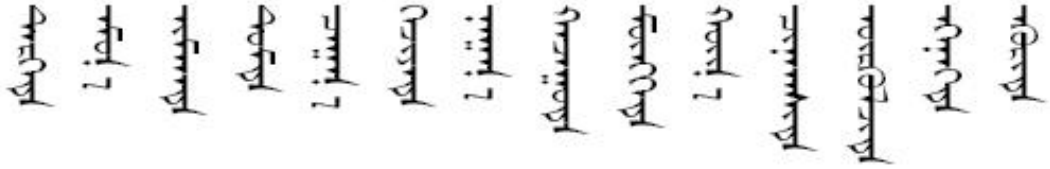

Б. Холбоо үгсийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

хойд урд	хойгуур урдуур	хойш урагш
өмнө хойно	дээгүүр доогуур	дэргэд хажууд
үүрд мөнх	хэзээ ямагт	наана цаана
нааш цааш	наагуур цаагуур	наад цаад

Д 17 **Загварыг ашиглаад, « ᠊᠊᠊ – » хэмээх язгуураас төрөл үгийн үүр үүсгэж бичээрэй.**

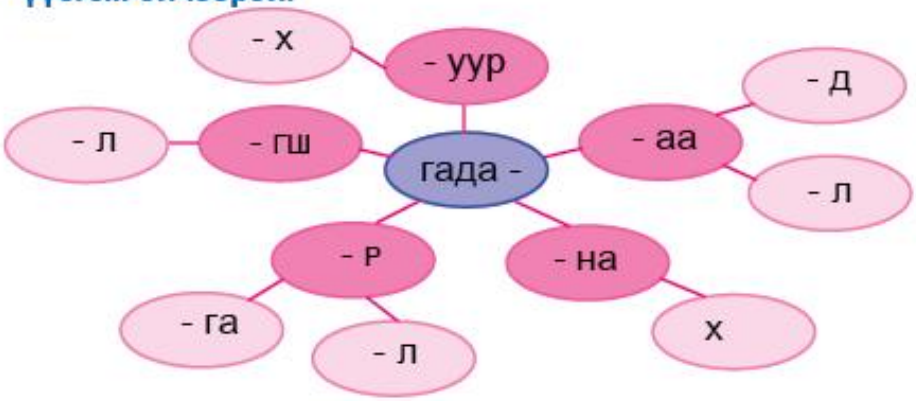

Д 18 **Зүйр цэцэн үгийг хуулан бичихдээ цэгийн оронд орон цагийн нэрийг тохируулан нөхөж бичээрэй.**

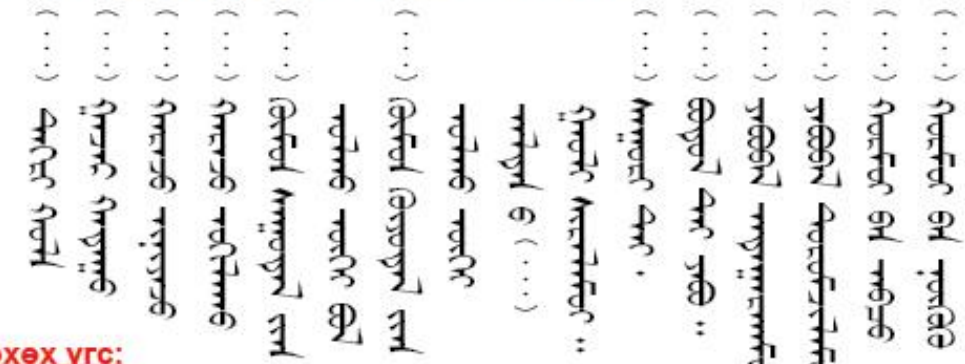

Нөхөх үгс:

урд, хойд, дээд, доод, дээр, доор, дээшээ, доошоо, дороодотроо, дэргэд, наашаа, цаашаа

Д 19 **Эхийг уншаад, асуултад хариулж ярилцаарай.**

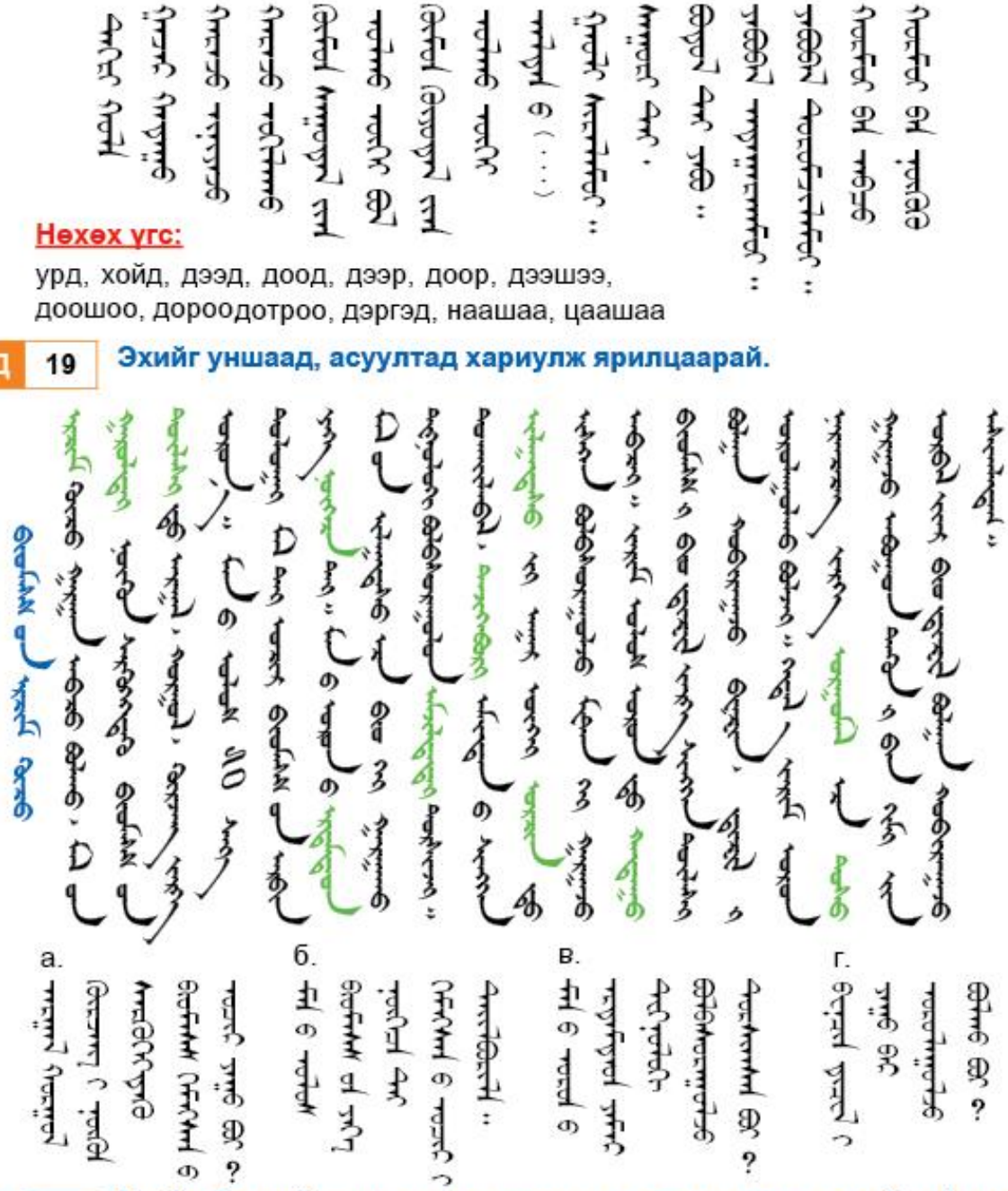

а.
б.
в.
г.

Д 20 **Үгийн бүтцийн загварыг ажиглаад, язгуур үндсээс үйлийн үр дүнд буй болсон юмын нэр бүтээж бичээрэй.**

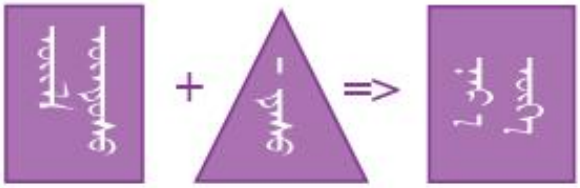

туна-, царц-, цуул-
нэх-, нэвч-, шавх-
ай -, цавч-, нулим-

Д 21

Багаар гүйцэтгэх ажил

Дараах загварыг ашиглан, эрчим хүчний эх үүсвэрийн ангилал, тэдгээрийн гол онцлог, аль нь байгаль орчинд ээлтэй, эдийн засгийн үр ашигтай болох талаар харьцуулан санал дүгнэлтээ үндэсний бичгээр бичиж танилцуулаарай.

Д 22

А. Эхийг уншаад, гадаад үгсийг түүвэрлэн бичээрэй.

Б. Зөв хариултыг сонгож бичээд, учрыг тайлбарла. Цагаан гэрлийг задлах туршилт нь юуны эх үндэс болсон бэ?

а.

б.

в.

г.

В. Асуултад хариулж, ярилцаарай.

а. [illegible]
б. [illegible]
в. [illegible]
г. [illegible]

Д 23 **Нэр томьёог шинжлэх ухааны салбараар нь ангилан, үндэсний бичгээр бичээрэй. Гадаад үгийг хэрхэн тэмдэглэдэг дүрмээ санаарай.**

алгебр, геометр, фосфор, квант, натри, функц, арифметик, кали, кальц, синусын теорем, валент, деформаци, кинетик энерги, генератор, галактик, импульс, молекул, электрон, хлор

Д 24 **А. Өгүүлбэр дэх онцолсон үгийг аль үгсээр солин найруулах боломжтой вэ?**

[illegible]

Б. Нэр үгсээс уйтгарт (явдал), өнгөт (телевизор) гэсэн үгстэй адил бүтэц бүхий тэмдэг нэр бүтээж, холбоо үг үүсгэн бичээрэй. Жишээ нь: [illegible]

[illegible]

Д 25 **Холбоо үгс дэх тэмдэг нэр бүтээх - [illegible] «-тай/ -тэй» дагаврыг ойролцоо утгатай ямар дагавраар сольж болох вэ? Сольж бичээд, өгүүлбэр зохион найруулаарай.**

[illegible]

Тэмдэг нэр бүтээх дагаврууд

[illegible]

Өөрийгөө үнэлэх даалгавар

Уншаад, даалгаврыг гүйцэтгээрэй.

1. **Сансрын туяаны бүтэц, чиглэл судалсан багажийг хэн бүтээсэн бэ? зөв хариултыг олоорой.**

а. Сэрсэн м нэрлэсэн
б. Мөсөн м мөсөлсөн
в. Нар ө мөсөн м мөсөлсөн
г. Сэрсэн м нэрлэсэн

2. **Дервен үгийн аль нь тодорхойлтод тохирох вэ?**

а. Мөсөлсөн
б. Нэрлэсэн
в. Сэрсэн
г. Мөсөлсөн

3. **Дараах зэрэгцсэн нийлмэл үгсээс аль нь дээрх эхэд орсон бэ?**

а. Ирэгсэд
б. Ирэгсэн
в. Ирэгсэн
г. Ирэгсэн

4. **Өгүүлбэрийн хувиргалыг уншаад, салаалж хувиргасан өгүүлбэрийг сонгож бичээрэй.**

а. Ирэгсэн м мөсөлсөн
Сэрсэн м мөсөлсөн
Мөсөлсөн . Сэрсэн
Мөсөлсөн өгөгдсөн ..

б. Сэрсэн м мөсөлсөн
Мөсөлсөн . Сэрсэн
Мөсөлсөнөө өгөгдсөн
Ирэгсэн м мөсөлсөн
Мөсөлсөн ..

в. Мөсөлсөн өгөгдсөн
Мөсөлсөн ..

г. Ирэгсэн
Мөсөлсөлсөн
Сэрсэн м мөсөлсөн
Мөсөлсөн . Сэрсэн
Мөсөлсөн өгөгдсөн дөнгөж
Мөсөлсөн ..

5. **Цэгийн оронд тохирох үгийг нөхөж бичээрэй.**

Сэрсэн дэм мөсөлсөн
Дөрөө хөө нэрлэсэн
Сэрсэн мөсөлсөн
Нэрлэсэн м мөсөлсөн
Мөсөлсөлсөн .
Мөсөлсөн м
(. . .)
Мөсөн м ирэгсэн
Мөсөлсөн мөсөлсөн
Мөсөлсөнөө
Сэрсэн мөсөлсөн
Мөсөлсөн ..

а. Ирэгсэн
б. Мөсөлсөлсөн
в. Нэрлэсэн
г. Мөсөлсөлсөн

Дэвсгэр үсэг

Дуудлага ижил, бичлэг өөр үгийн толь

ав-
ав (ан ~)
авир (зан ~)
авир (шивэр ~)
авир - (авирах)
авлага (авах юм)
авлига (хээл хахууль)
агь (ургамал)
агь (ноёны агь)
аж (аж ахуй)
аж (ажээ гэдгийн)
алга (загасны тор, өөш)
алаг (~ цоохор)
алга (үгүй болох, гарын ~)
алдар -
алдар (~ нэр)
алх- (алхах)
алх (~ дөш)
амар (~ мэнд, загас)
амар (~ хялбар)
амар (жимс)
амар- (амрах)
аргал (түлээ)
аргаль (амьтан)
аргал- (аргалах)
арц (хүж)
арц- (маргах)
асар (майхан)
асури
асар (том)
асар- (асрах)
бараа (бөс ~, эд ~)
бараа (алсын ~)
билиг (~ ухаан)
бэлгэ (шинж тэмдэг)
бэлэг (~ дурсгал)
бод- (бодох)
бод (~ мал)
бороо (ясны)
бороо (хур ~)
бөл (төрөл садан)
бүл (гэр ~)
бүл (~ чадал)
бөх (тэмээний ~ , унтрах)
бөх (~ батын, ~ барилдах)
булга (~ татах)
булаг (ус)
булга (амьтан)
буурал (зүс)
буурал (доройтол)
бүлэх (айраг ~)
бүлэх (хатгах)
бүр (цөм)
бүр (тутам)
бүс (малгай ~)
бөс (~ бараа)
бүт - (хэрэг ~)
бүт - (амьсгал ~)
бэл (хөрөнгө ~)
бэл (уулын ~)
бэх (бат ~)
бэх (бийр ~)
дотно (элэгсэг ~)
дотно (гадна ~)
дуул - (дуу ~)
дуул - (үг ~)
дуу (~ хөгжим)
дуу (~ чимээ)
дүүр - (өмнөө ~)
дүүр - (сав ~)
дал (~ мөр)
дал (~ мод)
дал (тоо)
заа - (салгах, эрүү ~)

зaa - (сургах, ном ~)
зaйл - (усаар ~)
зaйл - (орхиж ~)
зaмаг (бууны ~)
зaмаг (усны)
зуузaй (хaзaaрын ~)
зуузaй (гутлын ~)
зуу - (шүд ~, тоо)
зуу - (aмь ~)
зүс - (тaлх ~)
зүс (~ бороо)
зүс (өнгө ~)
зүү (~ тэвнэ)
зүү- (өмсөж ~)
зээл (зaх ~)
зээл (~ өр)
зээ (aч ~)
зээ (сумны ~)
ижил (~ aдил)
ижил (~ дaсaл)
ил (согооны зулзaгa)
ил (~ дaлд)
илэг (~ сaвхи)
элэг (~зүрх)
элэг (~доог)
ир (хутгaны ~)
ир- (явaх ~)
ич - (эмээх ~)
ич - (өвөл ~)
мaндaл (~ буурaл)
мaндaл (aгaaр ~)
мөр (зaм~)
мөр (хутгaны ~)
мөч (үе ~)
мөч (цaг~)
нaйр (~ нaaдaм)
нaйр - (эм ~)
нөгч - (нaс ~)
нөхөц - (сaйнтaй ~)
нөмөр - (дээл ~)
нөмөр (~ гaзaр)
нуд - (хaaлгa ~)
нуд (~ хөмсөг)
нaр (олон тооны)
нaр (~ сaр)
нэрс (жимс)
нэрс (олон нэр)
овоо (бууны ~)
овоо (уул ~)
оноо (хормойн ~)
оноо (тэмцээний ~)
өглөг (буяны ~)
өглөг (~ aвлaгa)
өнгөр (хэлний ~)
өнхөр - (гaзaр ~)
өнгөр - (цaг ~)
өөр (~ өөрийн)
өөр (~ ондоо)
өр (~ зүрх)
өр (~ зээл)
өрөм (сүүний ~)
өрөм (aлх ~)
сaр (~ шувуу)
сaр (өдөр ~)
сaр (нaр ~)
сaя (дөнгөж ~)
сaя (тоо)
сүйх (~ чимэг)
сүйх (~ тэрэг)
сур - (мэдэх ~)
сур - (aсуух ~)
сор - (ундaa ~)
суу - (явaх ~)
суу (~ зaль)
суулгa (~ өвчин)
суулгa (сaв ~)
сэрүүн (хүйтэн ~)
сэрүүн (унтaaгүй ~)
тaв (хaдaaсны ~)
тaв (тоо)

тав (~ тух)
тас (~ шувуу)
тас (~ татах)
торго - (тогтоож ~)
торго - (яллах, хоргой ~)
тул- (тулах)
тул (загас)
тул (учир)
тус (тус тус)
тус (ач ~)
түр - (түлхэх)
түр - (ая ~)
түүх (жимс ~)
түүх (намтар ~)
олом (усны ~)
олом (эмээлийн ~)
улс (~ гүрэн)
улс (~ ~ хийх)
уна - (морь ~)
уна - (газар ~)
урд (~ зүг)
урьд (~ өнгөрсөн)
урьд (~ хожид)
урьд (~ түрүүнд)
ороо - (тамхи ~)
ороо (~ морь, ~ орох)
уул (~ угийн)
уул (~ нуруу)
уур (~ хилэн)
уур (~ нүдүүр)
уу - (идэх ~)
уу - (шингээх)
ух - (малтах ~)
ух - (мэдэх ~)
учир (~ шалтгаан)
учир - (уулзаж ~)
үлд - (~ хөөх)
үлд (арьсны өвчин)
үлд - (~ хоцрох)
үнс - (хацар ~)
үнс (~ нурам)
үр - (сүйтгэх, мөнгө ~)
үр - (хуурайгаар ~)
үүд- (үүсэх ~)
үүд (~ хаалга)
үүр (~ цайх)
үүр- (цүнх ~)
үүр (шувууны ~)
үүр (үүрд, ~ мөнх)
хав (ид ~)
хав (~ нохой)
хавсрага (хамжсан юм)
хавсрага (хуурай шуурга)
хавсрах (хамжих ~)
хавсрах (хуурай шуурах)
хад (~ жимс)
хад (~ чулуу)
хайлах (~ гэсэх)
хайлах (уйлах ~)
хайр (~ чулуу)
хайр (~ сэтгэл)
ханах (сэтгэл ~)
ханах (ханаж хатгах)
харах (~ хусах)
харах (~ үзэх)
харуул (мужааны ~)
харуул (~ манаа)
харц (~ ард)
харц (нүдний ~)
хас (~ эрдэнэ)
хас- (нэмэх ~)
хас (гуя ~)
хатан (хааны ~)
хатан (уян ~)
хороо (~ хашаа)
хороо (~ хорин)
хот (дарь агуулах сав)
хот (~ балгас)
хөхрөх (инээх ~)

хөхрөх (хөх болох)
хөх (~ дэлэн)
хөх (~ өнгө)
хөх - (баясах ~)
хөх - (хөхөө ~)
хөхүүлэх (шимүүлэх)
хөхүүлэх (сайшаах)
хур- (~ цугла)
хур (~ тарга, ~ шувуу)
хур (~ бороо)
хуурай (~ нойтон)
хуурай (багаж)
хуурах (~ мэхлэх)
хуурах (~ ховхрох)
хуур (морин ~)
хуур- (мэхлэх ~)
хүлэг (~ морь)
хүлэг (уяа ~)
хөлөг (~ онгоц)
хүү (санхүү)
хүү (хүүхэд)
хүч (~ чадал)
хүч (исгэлэн амт)
хэрэм (амьтан)
хэрэм (хана ~)
хэт (алс ~)
хэт (~ цахиур)
хээл (амьтны ~)
хээл (~ хахууль)
хээр (~ морь)
хээр (хөдөө ~)
цөм (~ бүгд)
цөм (~ цохих)
цөм (гол ~)
шар (~ өнгө)
шар- (нар ~)
шар (~ үхэр)
сэтгэх (бодох ~)
сэтгэх (гаанс ~)
шил (~ толь)
шил (хүзүүний ~)
шударга (хөгжим)
шударга (үнэнч ~)
шүү (сул үг)
шүү (хужир)
шүү - (хянах, хожих, аарц)
шуу - (турах)
шуу (гарын ~)
шуу - (шуумал хөрөг бүтээх)
шоо (нэгэн зүйл өвс, буга)
шоо (~ дөрвөлжин)
шүүр (хогийн ~)
шүүр - (ус ~)
шүүр - (гараас ~)
шүүр (~ шанага)
эд (~ бараа)
эд (~ тэд)
эм (~ тариа)
эм (эр ~)
эндэх (осолдох)
эндэх (энд буй)
эрүү (ял шийтгэлийн)
эрүү (~ толгой)
эрс (~ саармаг)
эрс (~ шулуун)
эрхлэх (тоглох, тунирхах)
эрхлэх (ажил хариуцах)
эрх (~ мэдэл)
эрих (сампины ~)
эрэх (газар ухах)
эрэх (хайх)
эрэх (чангалан боох)
эс (бөөм ~)
эс (үл, үгүй)
эх (~ адаг)
эх (~ эцэг)
юм (өгүүлбэр төгсгөх үг)
юм (эд ~)

Уламжлалт бичлэгтэй үгийн толь

агаар
ай-
бараа (холын)
бийр
бялдууч
бяр
бяслаг
гол
гуйх
гууль
гүйх
гүү
гэнэт
гэрээ
дунд
дүн
дүү
дэд
ертөнц
жишээ
зоо
зүү
лааз
лус (савдаг)
найм
нарийн
ноднин
нулимс
нуруу
нуух
нүгэл
нүцгэн
одоо
өвдөг
өвдөх
өвс
өдөх
өмсөх
өнөө
өрх
соёмбо
сүйх (тэрэг)
сүү
тор
туулай
түүх
удган (эм бөө)
унд
уурга
үтэр
үүр (үүр цайх)
хиур (дарцаг)
хор (бодис)
хор (хөнөөл)
хос (хоёр)
худаг
хумс
хутга
хууль
хүүхэд
хүүхэн
цагаан
цэмбэ
цэс
цэцэн
чихэр
шийтгэх
шуудан
шүр
эд (бараа)
яах
ямар

Гадаад үгийг зөв бичих санамж

Орчин үеийн техник технологийн хөгжил дэвшил болон шинжлэх ухааны ойлголт ухагдахууныг тэмдэглэсэн гадаад хэлний нэр томъёо, үг хэллэгээс гадна гадаад хүний нэр бичих хэрэгцээ байнга тохиолддог. Иймээс гадаад хэлний үгийг үндэсний бичгээр хэрхэн бичиж тэмдэглэх тухай товч зөвлөмж толилуулъя.

№	Зөвлөмж	Жишээ нь:
1	Гадаад үгэнд орсон «**э**» эгшгийг үгийн эхэнд ᠵᠡ · ᠵᠢ гэж, үгийн дунд ᠸᠡ гэж, үгийн адагт ᠸᠢ гэж бичнэ. Заримдаа үгийн дунд ᠸᠡ орсон хэлбэр нь «**в**» үсгийн хэлбэртэй адил болох тул гийгүүлэгчийн дараа орсныг нь «**э**» гэж, үгийн эцэст ᠸᠡ үсгийн дараа орсныг нь «**в**» гэж ялгана.	ᠵᠡᠯᠸᠡᠲᠦ ᠵᠡᠯᠸᠡᠲᠦᠨᠳᠡᠭᠡᠳᠦᠭᠡᠷ ᠵᠡᠯᠸᠡᠲᠦᠨᠳᠡᠭᠡᠳᠦᠭᠡᠷᠢᠨ
2	Үгийн дунд орсон «**е**» үсгийг мөн «**э**» үсгийн адил гэж бичнэ.	ᠮᠡᠳᠡᠬᠦ ᠵᠡᠳᠦᠨ ᠳᠡᠭᠡᠳᠦ ᠬᠣᠯᠢᠳᠠᠭ ᠪᠣᠯᠣᠬᠣᠨᠳᠣᠭ
3	Гадаад үгэнд орсон **«у»** эгшгийг монгол хүн **«ү»** гэж дууддаг тул ямагт ᠦ гэж бичнэ.	ᠯᠣᠨᠳᠣᠨᠳᠣᠨ ᠳᠣᠯᠣᠭᠠᠨ ᠳᠣᠯᠣᠭᠠᠨ ᠮᠣᠨᠳᠠᠭ
4	Гадаад үгэнд бүх гийгүүлэгч үсгийг дэвсгэрлэн бичиж болно. Тодорхой болгох зорилгоор дэвсгэрлэсэн **«н»** гийгүүлэгчийн өмнө ямагт цэг тавина.	ᠯᠣᠨᠳᠣᠨᠳᠣᠨ ᠬᠣᠯᠣᠨ ᠬᠣᠯᠣᠨᠳᠣᠭ ᠬᠣᠯᠣᠨᠳᠣᠭ ᠬᠣᠨᠳᠣᠭ
5	Гадаад үгэнд орсон **«т»** үсгийг үгийн эхэн, дунд, адагт ᠲ · ᠲ · ᠲ гэж, **«д»** үсгийг эхэн, дунд, адагт ᠳ · ᠳ · ᠳ гэж бичнэ.	ᠴᠣᠳᠣᠯᠣᠨ ᠳᠣᠯᠣᠭᠠᠨ ᠳᠣᠯᠣᠭᠠᠨᠳᠠᠭᠠᠳᠠᠭ ᠳᠣᠯᠣᠭᠠᠨᠳᠠᠭᠠᠳᠠᠭ ᠳᠣᠯᠣᠭᠠᠨᠳᠠᠭᠠᠳᠠᠭ
6	Төвөнхийн шүргэх h (х) авиаг ᠬᠠ · ᠬᠣ · ᠬᠤ гэж тэмдэглэнэ. Харин орос хэлэнд **«г»** үсгээр бичдэг.	ᠬᠠᠯᠠᠭᠠᠨ ᠬᠣᠯᠣᠭᠣ ᠬᠣᠯᠣᠭᠣᠣ ᠬᠣᠯᠣᠭᠣᠣ ᠬᠣᠯᠣᠭᠣᠣᠨᠣᠭ
7	Үгийн эцэст орсон **«о»** эгшгийг одой сүүлгүй ᠣ гэж бичнэ.	ᠨᠣᠭᠣᠭᠠᠨ ᠨᠣᠭᠣᠭᠣᠣ ᠳᠣᠭᠣᠭᠣᠣ ᠳᠣᠯᠣᠭᠣᠣ

НОМ ЗҮЙ

1. Н.Балжинням, «Монгол хэлний гадаад үгийн толь» УБ., 2008.
2. Д.Бат, «Улаан шанд» УБ., 2001.
3. Бүрэнтөгс, «Монгол хэлцийн далай» Хөх хот., 2001.
4. Боржигон Б.Ванжил, «Хөх зул-Монгол уламжлалт амьдралын толь» (үндэсний бичгээр) Хөх хот., 1991.
5. Т.Галсан, «Жирмийн сүлжээ» УБ., 2006.
6. Г.Гонгоржав нарын «Мэргэн үг сургаал» УБ., 1989.
7. Ш.Гүрбазар, «Үзэгний чимээ» CD - 2009.
8. Ц.Дамдинсүрэн, «Монголын нууц товчоо» УБ., 1957.
9. Ц.Дамдинсүрэн, «Монголын уран зохиолын дээж зуун билиг оршвой» УБ., 1959.
10. Ц.Дамдинсүрэн, Бүрэн зохиол, I боть, УБ., 2001.
11. Ш.Лувсанвандан, «Монгол хэлний зүй» I боть (үндэсний бичгээр) УБ., 2010.
12. Ш.Лувсанвандан, «Орчин цагийн монгол хэл» IV боть (үндэсний бичгээр) УБ., 2010.
13. Чой.Лувсанжав, «Монгол бичгийн хадмал толь» УБ., 1992.
14. Б. Лхагвасүрэнгийн түүвэр зохиолын V боть УБ., 2007.
15. Ц.Өлзийхутаг, «Түмэн оньсого» УБ
16. Д.Пүрэвдорж, «Нар тойрсон зам» I боть УБ., 2009.
17. Д.Пүрэвдорж, «Төрийн түмэн эх» II боть УБ., 2009.
18. Э.Пүрэвжав «Монгол мэндчилгээ» УБ., 1995.
19. О.Пүрэв, Х.Бямбажав «Монголын уламжлалт ёс зүйн үндэс» УБ., 2007.
20. Сажабандид Гунгаажалцан «Эрдэнийн сан Субашид» УБ., 1990.
21. Б.Сумъяа, «Монголын соёл (түүхэн найруулал)» УБ., 2009.
22. Л.Түдэв, «Бүтээлийн чуулган» 25 боть УБ., 2002.
23. Л.Хүрэлбаатар, « Дуун утгын яруу зохист» УБ., 2005.
24. Ш.Чоймаа, М.Алтанцэцэг «Монгол бичиг. Сурах бичиг» УБ., 1991.
25. Ш.Чоймаа, «Монгол бичиг» 8-9-р ангийн сурах бичиг УБ., 2008.
26. Ш.Чоймаа нар, Монгол хэлний зүйн толь бичиг, I, II боть. УБ., 2006.
27. Ш.Чоймаа нар, Монгол бичгийн хэлний тонгоруу толь бичиг, I, II боть. УБ., 2005.
28. Ш.Чоймаа нар, «Арван буянт номын цагаан түүх» Монголын түүхэн сурвалж бичгийн цуврал II боть, УБ., 2006.
29. Ш.Чоймаа, С.Янжинсүрэн, Сэтгэлийг ариусгахуй, УБ., 2007.
30. Ш.Чоймаа, Д.Заяабаатар, Монгол бичгийн зөв бичих дүрмийн хураангуй, мэдлэг шалгах сорил, УБ., 2009.
31. Д.Цэнджав, «Мянган цэн үг» УБ., 2010.
32. Монгол зүйр цэцэн үгийн гурван мянган дээж, эмхэтгэсэн Д.Заяабаатар, УБ., 1999.
33. Монгол зүйр цэцэн үг, эмхэтгэсэн Г.Ринчинсамбуу, УБ., 2002.
34. Монголын шилдэг яруу найраг, УБ., 1981.
35. XX зууны утга зохиолын дээж суварга - Дуу шүлэг найраглал, УБ., 2005.
36. Б.Шагж, Монгол үсгийн дүрмийн толь» (үндэсний бичгээр) Хөх хот., 1997.
37. Ш.Пүрэвсүрэн, Хорвоогоор аялахуй, УБ., 2014.
38. http: //www.google.mn/
39. http: //www.biir beh.mn/
40. http: //www.khelzasag.mn/
41. http: //www.dayarmongol.com/
42. http: //en.wikipedia.org/wiki/Main Page

ГАРЧИГ

ҮЙЛИЙН НӨХЦӨЛИЙН БАТАТГАЛ 06

I бүлэг ХҮН, БАЙГАЛИЙН ХҮЙН ХОЛБОО

Эцэг тэнгэр, этүгэн эх 11

Хүний хайр байгалийн ивээл 25

II бүлэг ЧИНГИС ХААНЫ БИЛИГ СУРГААЛААС СУРАЛЦАХУЙ 39

III бүлэг ХҮНИЙ ЭРХЭМЛЭХ ЁС

Мэндлэх хүндлэх ёс 55

Андын ёс, хүний чанар 71

Төрт ёс 96

IV бүлэг ХҮНИЙ ОЮУНЫ ЧАДАМЖ

Шинжлэх ухааны ололт 117

Техник, технологийн хөгжил, дэвшил 127

ХАВСРАЛТ

Дөрвөлжин эвхмэл бичгийн тиг 137

Дуудлага ижил, бичлэг өөр үгийн толь 141

Уламжлалт бичлэгтэй үгийн толь 145

Гадаад үгийг зөв бичих санамж 146